

VIGILIA

1998 / 4

A család védelmében
G. Bachl, László Tamás és Zlinszky János írása

BARSI BALÁZS: A Szentlélek és a feltámadás

NÉMETH LÁSZLÓ: VI. Pál és Mindszenty József

A német abortusztörvényről

GION NÁNDOR: Műfogsor az égből – elbeszélés

63. évfolyam	VIGILIA	Április
--------------	---------	---------

LUKÁCS LÁSZLÓ:	A szeretet biztonságában	241
BARSI BALÁZS:	A Szentlélek és a feltámadás	242
NÉMETH LÁSZLÓ:	VI. Pál és Mindszenty József	247
LATORCAI CSABA:	Szent Adalbert élete	253
FÖLDVÁRI SÁNDOR:	Bozsicskovics Bazil, az első kőrösi szerb katolikus püspök	257

A CSALÁD VÉDELMEBEN

ZLINSZKY JÁNOS:	Élet és család védelme az Alkotmányban	262
GOTTFRIED BACHL:	Házasság, üdvösség (<i>Radnai Jenő fordítása</i>)	271
LÁSZLÓ TAMÁS:	A katolikus egyház a családokért	281

SZÉPÍRÁS

GION NÁNDOR:	Műfogsor az égből (<i>elbeszélés</i>)	287
ORAVECZ IMRE:	Falun Alól (<i>vers</i>)	298
BALLA D. KÁROLY:	Ünnep; Hétfő (<i>versek</i>)	299, 300
DÖRGŐ TIBOR:	Csoda és megváltás (<i>Márai Sándor San Gennaro vére című regényében</i>)	301

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

ZIMÁNYI ÁGNES:	Benkő Antallal	305
----------------	----------------	-----

EGYHÁZ A VILÁGBAN

FRANK MIKLÓS:	A német abortusztörvény és a pápa levele	312
BERNÁT LÁSZLÓ:	Az afrikai család	313

KRITIKA

SZILÁGYI GYÖRGY:	Northrop Frye: Kettős tükör; Az ige hatalma	315
------------------	---	-----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	319
---	-----

A szeretet biztonságában

Diákoknak tartottam lelkigyakorlatot. Amíg beszéltem hozzájuk, figyeltem az arcukat, a tekintetüket, mennyire érdekli őket mindez, mennyire értik az elhangzottakat, mit tartanak följegyzésre érdemesnek. Amikor Gabriel Marcellt idéztem — „Lenni annyi, mint szeretve lenni” —, mindnyájan a füzetükhöz kaptak, s gyorsan lejegyezték a mondatot. A személyes beszélgetésekben aztán kiderült, miért olyan fontos számukra ez a kijelentés. Azért, mert ott él bennük a vágy a szeretetre s az abban megtapasztalható boldogságra; a legtöbben azonban csak nagyon hiányosan kapták meg azt a biztonságos, erős és hiánytalan szeretetet gyermekkorukban, az „ősbizalom korában”, amely pedig nélkülözhetetlen a személyiség egészséges fejlődéséhez.

A vallomásokban elmondott életsorsok aztán fájdalmasan illusztrálták mindazt, amit a családok válságáról statisztikák, szociológiai és pszichológiai elemzések megállapítanak. Sokat beszélnek a szegénységről: hány ember éhezik, hány gyerek alultáplált, hány embernek hiányzik az, ami a megélhetéshez szükséges. Történnék is tiszteletreméltó, olykor hősieks vagy látványos erőfeszítések az inség, a nyomor megszüntetésére. De vajon mikor döbbenünk rá arra a tragikus tényre, hogy hány embernek hiányzik az, hogy szeressék, hányan válnak önzésükben képtelenné a szeretetre, mennyi gyerek nő fel úgy, hogy nem jut hozzá a szeretet táplálékához?

Az emberi szeretet világa töredékes és töredezett — a családok és a gyermekek élete példázza ezt leginkább. A keresztény ember biztonságát az adja meg, hogy tudja: Isten feltétlen szeretete fogja át az életét. Az ő szeretetében születik meg minden ember, s mindenkit meghív a tökéletes szeretetre, s beléjük ülteti a szeretetben beteljesülő boldogság lehetőségét.

Az ember életének első szakaszát az ősbizalom korának nevezik. Úgy születünk a világra, hogy a legelső időben körülölel bennünket szüleink gyöngéd, mindenről gondoskodó szeretete. De hogyan halunk meg? Nem fájdalmas ellentmondás-e, hogy az életünk végén viszont egyre növekvő kiszolgáltatottságban, szenvedésben és magányban csúszunk bele a semmibe?

Az egyház Krisztus feltámadásának hitével vallja: az Atya nem hagyta fiát a halálban, hanem fölemelte az isteni szeretet boldogságába. A húsvét azt hirdeti a világnak, hogy a szeretet biztonságában vállalhatjuk az élet minden viszontagságát, beleértve a betegséget és a halált is. Ebben a hitben az ősbizalom állapotává válhat még a haldoklás és a halál is: a sajátunké és szeretteinké egyaránt. Ebben a bizalomban könnyebb elviselni az emberi kapcsolatok töredezettségét, s egyre erősödő szeretettel legyőzni minden közönyt és viszályt, feszültséget és konfliktust a magánéletben és a közéletben is.

A Szentlélek és a feltámadás

BARSI BALÁZS

Született 1946-ban. 1964-ben belépett Szent Ferenc rendjébe. 1982-től teológiai tanár. Legutóbbi írását 1997. 11. számunkban közzöltük.

A szadduceusoknak, akik azért tévedtek, mert nem hittek a feltámadásban, ugyanis nem jól ismerték az Írást, Jézus ezt mondja: Nem az a baj, hogy nem ismeritek az Isten hatalmát, a Szentlelket? Az Írás szerint Isten felvéve a kapcsolatot Ábrahámmal, Izsákkal, Jákobbal, kinyilatkoztatta nekik szeretetét, intimitásába vonta őket. Milyen szeretet lenne Isten részéről, ha hagyná elpusztulni, megsemmisülni barátait, amikor megteheti, hogy örökké éljenek?

Isten teremő Isten, aki a nemlétből hozta elő a létezőket — szabad elhatározásából, szeretetből. Ha erre képes, akkor megteheti azt is, hogy fölkelte a porból Ábrahámot, Izsákot és Jákobot, és mindazokat, akiket szeret. A szeretet ugyanis nem engedhet meg olyan világot, ahol nincs ott az, akit szeret.

Jézus saját benső világából veszi az érvet a szadduceusok ellen. Nem azért lesz feltámadás, mert van bennünk valami romolhatatlan szellemi rész — az egyébként is csak a lélek továbbélése lenne —, hanem kizárólag azért, mert Isten mindenható és egyedül jó. Az apostoli hitvallásban kétszer szerepel az *omnipotens* jelző. Mindjárt az elején: „Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében”; és ott, ahol Krisztus feltámadásáról, megdicsőítéséről van szó: „Felment a mennybe, ott ül a mindenható Atyának jobbján”.

Isten mindenhatósága tehát nem azt jelenti elsősorban, hogy bármit megtehet, amit akar, ez nem biblikus kifejezés, hanem mindenekelőtt abban nyilvánul meg, hogy a semmiből teremt, és feltámaszt a halálból.

Jézus olyan emberi életet élt, amelyet a legteljesebb mértékben rábízott a teremő Szeretetre. Elkövetkezendő halálunk megkerülhetetlen ténye megköveteli tőlünk is, hogy Istent vagy teremő és feltámasztó Istennek valljuk, azaz Mindenhatónak, és akkor ráépítsük egész egzisztenciánkat, vagy pedig, ha nem tudunk hinni az ő feltámasztó erejében, ne is törődjünk vele: enélkül hinni értelmetlen.

Isten erősebb a
halálnál

Sajnos sok magyar katolikus hívő egyszerűen nem ismeri az Isten hatalmát, nem hisz a feltámadásban, nem várja a holtak feltámadását. Istent csak az evilági dolgok zökkenőmentességét biztosító és hiánypótló automatájának tartja. Logikusan végiggondolva: mindaz, aki Istenről nem feltételezi, hogy erősebb a halálnál, igazából a halált isteníti, hiszen ezt tartja az élet végső, kikerülhetetlen és megfellebbezhetetlen tényezőjének, ennek tulajdonítja az

utolsó szót. Ezért épül ma körülöttünk a halál-isten civilizációja. E bálvány mögött persze a sátán bújik meg, aki kezdettől fogva gyilkos, és a hazugság atyja.

Szent Pál a damaszkuszi úton látta a feltámadt Urat. Szent Pál, akiben Isten kinyilatkoztatta Fiát, így kiált fel egy nap: *Halál, hol a te győzelmed? Az Élet elnyelte a halált!* (1Kor 15,55) Isten maga az Élet és az Élet Szerzője. A megdöbben kiáltás: „Jézus feltámadt!” felhangzik Húsvét hajnalán Mária Magdolna, a szent asszonyok, majd az apostolok ajkán, és egyre erősödik a századok boltozatai alatt minden nyelven, az utolsó napig. Jézus feltámadásában megnyilatkozott az isteni hatalom. Hiszen gyöngeségében ugyan megfeszítették, de Isten erejéből, vagyis hatalmából él, és ő az, akit feltámadása óta Isten *hatalmas* Fiául rendelt (vö. Róm 1,4). A görög eredetiben a hangsúly az erőn, a hatalmon van.

Ez cseng vissza a Máté evangéliumban Krisztus szájából: *Minden hatalom nekem adatott a mennyben és a földön* (Mt 28,18). Az Efezusi levélben pedig Szent Pál az összes lehetséges szinonimát felhasználja az isteni hatalom jelzésére, amikor a megdicsőült Krisztusról ír. Isten a maga istenségének legteljesebb erejét vetette be a názáreti Jézus feltámasztásának műve során. Jézus feltámasztása a teremtettséghez hasonló isteni mű, az isteni Mindenhatóság legnagyobb műve ebben a világban és a történelemben. (A teremtettség még nem ebben a világban és nem ebben a történelemben ment végbe, hiszen épp az volt a történelem és a világ kezdete.) A történelemben még az utolsó nap, a világ átalakulása sem lesz annyira az isteni hatalom megjelenése, mint a názáreti Jézus feltámasztása.

Ha mindezt kicsit közelebbről megvizsgáljuk, kiderül ennek a hatalomnak igazi természete: a Szentlélek Isten személyes mindenhatósága nyilvánul meg itt, mint erő, ő viszi végbe Krisztus feltámasztását. A legőszibb és legpontosabb megfogalmazása Krisztus feltámadásának, hogy az Atya támasztotta fel a Szentlélekkel. A mindenható erő tehát nem valami energia, hanem Isten személyes mindenhatósága, maga a harmadik isteni személy.

„Isten erejéből élünk”

A Szentírás tanít csatározhatatlanul erre, csak talán nem figyelünk fel rá eléggé. Szent Pál így ír: *Ha bennetek van annak Lelke, aki feltámasztotta Jézust halottaiból, ő, aki Krisztus Jézust halottaiból feltámasztotta, életre kelti a ti halandó testeteket is, bennetek lakó Lelke által* (2Kor 4,14). A Lelke által és hatalmával, ezek szinonim kifejezések. Ezért az Írás felváltva szól Isten erejéről, hatalmáról, illetve a Szentlélekről, ugyanabban az értelemben.

Szent Pál a korintusiaknak például így ír: *Gyöngeségében ugyan megfeszítették Krisztust, de Isten erejéből él. Mi is gyöngék vagyunk benne, de Isten erejéből élünk* (2Kor 13,4). Szent Péter pedig ugyanerről: *Krisztust test szerint megölték ugyan, de a Lélek szerint életre kelt* (1Pét 3,19). A Szentlélek Isten cselekvése a maga mindenhatóságában. Ezért hívja az Anyaszentegyház nagy események előtt:

„Teremtő Lélek, jöjj közénk!” Mindig teremtő, nem alakító, nem díszítgető, nem a problémákat elfedő. Ahol a szent liturgia említi az Isten Lelkét, ott a Teremtéshez hasonló isteni erő árad: a kon-szokrációban, a transzszubsztanciációban, amikor a kenyér és a bor színe alatt a feltámadt Krisztus megjelenik, lényegében ugyanaz történhet, mint amikor feltámadt Jézus. A Szentlélek megteszi, hogy millió és millió helyen találkozzon híveivel, im-már a hit sötétjében. A feloldozásban is ilyen erő árad: megse-misül a múlt. Ezért Szent Lukács evangéliuma az angyal szavát idézve, mintegy párhuzamos kifejezésként ugyanazt ismételi, amikor így szól Máriához: *A Szentlélek száll tereád, a Magasságbeli ereje borít el téged* (Lk 1,35). Ez zsidós beszéd, gondolatismétlés, vagyis a Szentlélek maga a Magasságbeli ereje.

Isten Lelke

A Szentlélek, tehát a magasságbeli Isten hatalma teszi képessé Máriát, hogy Isten Fiának anyjává legyen, és így bizonyítja, hogy Istennél semmi sem lehetetlen. Isten mindenhatóságának művei-ben jelen van a Szentlélek, kezdve a teremtéssel, amelyről ezt ol-vassuk: *Isten Lelke ott lebegett a vizek felett* (Ter 1,2), a megtestesü-lésben, ahogy az imént láttuk, valamint Jézus feltámasztásában és a mi feltámasztásunkban az utolsó napon.

Az Úr Jézus működése az evangéliumi hagyomány szerint a Lélek erejében bontakozik ki. A szentírók hol erőről beszélnek, amely kiárad, hol Szentlélekről, hol pedig — nagyon érdekes mó-don — a Lélek erejéről. Ez ahhoz hasonló kifejezés, mint a „Róma városa”, ahol a város maga Róma. A Lélek ereje az az erő, amely maga a Szentlélek Úristen.

Igen, csak azért jött el Krisztus, hogy megadja a Szentlelket, aki által fiak leszünk és így kiáltunk Istennek: *Abba, Atya!* Ezért a há-roméves előkészület sorrendje: a Fiú, a Szentlélek és az Atya éve.

A Lélek fölmentje

Jézusról megjegyzi Szent Lukács, hogy erő áradt ki belőle. Ez az erő a Szentlélekkel van kapcsolatban, hiszen Jézus működése kezdetén a názáreti zsinagógában egész eljövendő működését Iza-jás könyvéből idézi: *Az Úr Lelke rajtam. Ő kent fel engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek. Ő küldött engem, hogy meggyógyítsam a megtört szívűeket* (vö. Iz 61,1-2). Mennybemenetele előtt utolsó szavai Lukács evangéliuma szerint az Atya ajándékáról szólnak, a magasságból jövő erőről, aki maga a Szentlélek: *Én elküldöm rátok Atyám megígért ajándékát. Maradjatok a városban, amíg erő nem tölt el a magasságból titeket* (Lk 24,49). Az Apostolok Cselekedetei kezde-tén, Szent Lukács nem hagy kétséget afelől, hogy ez az erő a har-madik isteni személy, mert ott ezt mondja maga az Úr Jézus: *Amikor a Szentlélek leszáll rátok, erőben részesültök* (ApCsel 1,8). Pünkösdkor született meg ugyanis Krisztus titokzatos teste, s amint Jézus Krisztus emberségét az Atya erővel, azaz Szentlélek-kel kente fel, ugyanúgy titokzatos testét, az egyházat is a Szentlé-lek erejével hozza létre.

Az egyházban nagyon sok rossz van általunk. Aki a botrányt keresi, az megtalálja benne, a papok és hívek életében egyaránt. Ugyanakkor jelen van az egyházban a Szentlélek, a hatalmas, feltámasztó, isteni erő is. Ezért érdemes az egyházba belépni és benne maradni. Rajta kívül ezt a Lelket nem lehet ismerni, csak mint személytelen erőt fogják fel, de mit segíthet rajtunk egy személytelen erő, amelyet nem lehet megszólítani?

**A sátán hatalmának
megtörője**

Jézus nyilvános működése során Isten erejével megtöri a sátán hatalmát: a Lukács evangéliumban így olvassuk „Isten ujjával”. Ez a sátán hatalmát megtörő Isten uja maga a Szentlélek, ahogy Krisztus világosan állítja: *Ha én a Szentlélekkel úzok ördögöt, akkor elérkezett hozzátok az Isten országa* (Lk 11,20), vagyis végleges uralma. Isten ereje, jobbjá, uja — ezek a kifejezések mind a Szentlelket jelentik. Előzménye már Ezekiel prófétánál felvázolódik: *Az Úr keze fölöttem volt és Lelke által az Úr kivezért és a völgybe vitt, amely tele volt csontokkal* (Ez 37,1). Éppen azért vitte oda az Úr jobb keze, vagyis a Szentlélek, hogy meglássa Isten hatalmát, amelyet Isten éltető lehelete, vagyis ugyancsak a Szentlélek visz végbe, amikor a száraz csontokat életre támasztja.

Az ősegyház állandóan tapasztalta ezt az erőt, a Szentlélek személyes jelenlétét. Ezt írja Szent Pál a tesszalóniki híveknek: *Evangéliumunk ugyanis nem csak szóval jutott el hozzátok, hanem erővel, a Szentlélek kiárasztásával* (1Tessz 1,5), mert Isten a gyöngét használja föl arra, hogy megmutassa erejét, és sokan csak ekkor döbbennek rá, hogy kizárólag azért keresztyének, mert az őket feltámasztó Szentlélek Isten bennük van.

A korintusiaknak hasonló szavakkal üzeni Szent Pál: *Tanításom és igehirdetésem nem emberi bölcsesség meggyőző szavaiból állt, hanem a Lélek és erő bizonyításából, hogy hitetek ne emberi bölcsességen, hanem Isten erején alapuljon* (1Kor 2,5).

István diakónust, az első vértanút is kegyelem és erő töltötte el (ApCsel 6,8), vagyis a Szentlélek (6,10).

**A Szentlélek: erő és
hatalom**

A Szentlélek tehát erő és hatalom, Isten személyes mindenhatósága, személyes cselekvése. A Szentháromságban ott van, ahol az Atya öröktől fogva szüli a Fiút. Bármilyen teszt ugyanis az Atya a világgal és a világban, ott működik ez a hatalom és erő, s Pünkösöd óta tudjuk, hogy ez az erő Személy.

Ez a végtelen isteni hatalom gyökeresen különbözik mindattól, amit mi a hatalomról elképzelünk. Ezért van az, hogy Isten ereje, hatalma mint gyöngesség mutatkozik meg a világban, ahogy az Apostol mondja: *Mi a megfeszített Krisztust hirdetjük, Aki Isten ereje* (1Kor 1,23). Jézus életének kezdetén ez a végtelen teremő erő, a teremő Lélek az Úr aláztos szolgáló leányához társulva mutatkozik, mint Isten alázata. Jézus földi életének végén viszont a katonai lándzsája által megnyitott szívéből kifolyó vízzel, azaz mint Isten irgalma és áldozata nyilvánul meg.

Az isteni kinyilatkoztatás az emberi szellemtől kettős mozgást követel. Előbb azt hallja az ószövetségi ember, hogy az Isten erősebb az embernél, majd azt, hogy végtelenül erős. Utána Isten új tartalommal kezdi megtölteni ezt a kijelentést, megkülönböztetve saját erejét minden más erőtől. Ez az erő nem képes odavágni, csak szeretni tud végtelenül.

Igen, mert Isten szeretete azonos mindenhatóságával. Ez már itt-ott az *Ószövetség*ben is megmutatkozik. Csak egyetlen jelenetre hívom fel a figyelmet: Illés Isten erejének megszállottja volt, le-hívta a tüzes villámot az égből, hogy így bizonyítsa a pogányok előtt: az Úr erősebb, hatalmasabb, mint Baál (vö. 1Kir 18,36-40). Hogy ez istenkísértés volt, még ha a próféta szavára lejött is, hogy megmutassa erejét, mutatja, hogy Illésnek hamarosan nagy tisztuláson kell átmennie. Először is csalódnia kell az erős Istenben. Beersebába menekül, majd a pusztában a halálát kívánja (vö. 1Kir 19,4). Majd a tökéletes összeomlás után Isten elvezeti Hóreb hegyéhez és ott sorra megmutatja neki hatalmának jeleit: a szélvészt, a földrengést és a tüzet, de maga az Úr egyikben sincs benne, hanem csak az enyhe szellő suttogásában (19,11-13). Amikor tehát a világba lép ez a hatalom és erő, mint ahogy a legteljesebb módon Isten egyszülött Fiának megtestesülésével a világba lépett, és összeütközésbe kerül az evilági erőkkal és hatalmakkal, akkor gyöngének tűnik, és látszólag veszíteni kényszerül. Isten a világban gyöngé, a világ vad erőivel szemben elbukni látszik, mert az ő mindenhatósága maga a szeretet. De ez a világ az ő teremtető szeretetétől függ létezésének gyökereiben: itt az ő hatalma. A világ erőinek gyöngesége éppen abban áll, hogy rombolni és pusztítani tudnak, de teremteni és feltámasztani nem, büntetni és bosszút állni tudnak, de megbocsátani és irgalmazni nem, önmaguk akarátának akár a másik megsemmisítése árán is érvényt szerezni tudnak, de mások létének életető forrásai lenni képtelenek.

A vigasztaló Szentléleknek tehát *három* nagy vigasztalása van a számunkra: először is, hogy ő *teremtő* Lélek, akinek erejében az Isten létezésünket a semmiből hívta elő és fenn is tartja örökké. A második, hogy *újjáteremtő* Lélek: megsemmisíti, eltörli a bűnt, új életet ad nekünk, ezt azonban el is kell fogadnunk és fel kell használnunk. Harmadik vigasztalása, hogy *megelevenítő* Lélek, erről tanúskodik Húsvét örömhíre is: feltámasztotta Jézust a halottak közül, s benne a mi emberségünket is.

Az emberi történelem egy hatalmas csontmező. A világ hatalmasainak csontjai is mind ott fehérlenek a síkon, koponyáik mint kiszáradt dinnyehéjak hevernek a földön. Valamikor százezrek tapsoltak nekik, most mégis egyedül Isten szele, életető lehelete képes megeleveníteni őket. Íme, az Isten gyöngesége és hatalma, íme az ő állandó vigasztalása ebben a halálra szánt, mulandó világban.

VI. Pál és Mindszenty József

NÉMETH LÁSZLÓ

1971. október 23-án

Az Esztergom—Budapesti
Főegyházmegye Iroda-
igazgatója.

Mindszenty József bíboros, Magyarország utolsó hercegprímása, esztergomi érsek *Emlékirataiban*¹ így ír utolsó találkozásáról VI. Pál pápával, melyre 1971. október 23-án, a reggeli szentmise bemutatása után került sor:²

¹Emlékiratok, SZIT, 1989, Bp., 4. kiadás.

Továbbiakban: E
²E 484

³Lipthay Endre:
Mindszenty József
életrajzi kronológiája,
186, in: Török József
(szerk.): *Mindszenty
József emlékezete*,
(Studia Theologica
Budapestinensia), 13.
1995. Bp., 165-189.

⁴Dr. Mészáros István: A
hazai történettudomány
1948-1992 közötti
Mindszenty-képe, 1992,
Esztergom.

⁵Im: 114.: „Mindszenty
bíboros és a korabeli
pápák”: XII. Piusz,
XXIII. János, VI. Pál, II.
János Pál.

⁶Msgr. Mészáros Tibor:
*Akit övéi be nem
fogadtak, Mindszenty
bíboros titkárának
visszaemlékezései*, 2.
kiadás, 1997, Pécs.

⁷Giuseppe De Carli: *I
ricordi di una vita in*

„A szentmise után a sekrestyébe vonultunk, ahonnan a pápa mindenkit kiküldött. Azután felém fordulva, latin nyelven ezeket mondta: *te vagy és maradsz az esztergomi érsek és Magyarország primása. munkálkodj, s ha nehézségeid lesznek, fordulj Hozzánk mindenkor bizalommal!*

Ezután beszólitotta Mgr. Zágont, akinek jelenlétemben olasz nyelven ezeket mondta: *»Ajándékba adom Őminenciájának bíborosi mantellomat, hogy a hívős országban védje a hidegtől és jelképül annak a meleg szeretetnek és nagyrabecsülésnek, mellyel személye iránt viseltetem.«*

Mgr. Zágont felhatalmazta a Szentatya arra, hogy velem közölje: ügyemet semmiféle vonatkozásban nem rendelte alá más dolgoknak: *»s a bíborost mindig esztergomi érseknek és Magyarország primásának tekinti.«*

Miután VI. Pál pápa 1973. december 18-án kelt levelében³ üresnek nyilvánította az esztergomi érseki széket, az *Emlékiratokból* idézett találkozás alkalmával elhangzott kijelentései kulcsfontosságúak lettek, és alapvetően meghatározzák a pápa és Mindszenty bíboros kapcsolatának az értékelését. A pápa és a bíboros kapcsolatának a feldolgozását Mészáros István történész 1992-ben írt könyvében⁴ a Mindszenty-kutatás egyik területeként jelölte meg.⁵ Tekintettel arra, hogy a közelmúltban a bíboros egykori titkára, Msgr. Mészáros Tibor közzétette visszaemlékezéseit,⁶ lehetőség nyílt arra, hogy e rövid tanulmányban felvessük a kérdést: mit mondott VI. Pál pápa Mindszenty bíborosnak utolsó találkozásuk alkalmával, és ennek tisztázásával hozzájáruljunk VI. Pál és Mindszenty bíboros kapcsolatának a feltárását végző történelmi kutatáshoz, és e kapcsolat elfogulatlan értékeléséhez.

Agostino Casaroli bíboros egy vele készült interjúban, amelyet az olasz televízió a Raiuno csatornán 1996. január 19-én sugárzott, utalt arra, ahogy Mindszenty bíboros megörökitette a pápa szavait *Emlékirataiban*. Az interjú szövegét részben közölte az olasz nyelvű *Famiglia cristiana* című hetilap.⁷ Az 1990. decembe-

TV, Famiglia cristiana
1996. 3. szám, 39-40.

Az interjú a magyar
sajtóban is nagy
visszhangot váltott ki.
Új Ember, 1996. január
21. 5.: Szuchy Gábor:
A pápa nem mondta,
hogy mindig ... Casaroli
bíboros, az előző
vatikáni államtitkár
emlékezik. (A Famiglia
cristianában megjelent
cikk ismertetése.),
Magyar Kurír 86. évf.
18. sz. Magyar Nemzet,
1996. január 18. 1-5.,
Népszabadság, 1996.
január 18. 3. Új Ember,
1996. február 25. Dr.
Péter Béla: „...mindig...”
Új Ember, 1996. február
18. Ifi Géza: Még egy
kiegészítés Casaroli
bíboros
emlékezéseihez,
Életünk, 1996. márciusi
szám., lásd. még a 8.
jegyzet.

⁸Lásd: Szuchy Gábor
idézett cikkét.

⁹Új Ember 1996.
február 4.

¹⁰Im. 238.

¹¹Im. 238-240.

¹²Im. 238-239.

¹³Lásd: Liphay: im.

186. Mészáros István
által összeállított
Mindszenty-leveleskönyv
(Budapest, 1997), nem
tesz említést 1973.

december 26-át
követően olyan levélről,
amelyet Mindszenty
bíboros VI. Pál pápának
írt. A 497. sorszám alatt

rében nyugdíjazott egykori államtitkár ebben így nyilatkozott az
Emlékiratok általunk is idézett részletéről:

„Itt valamilyen félreértés történt. VI. Pál pápa a következőket ismételte:
Ön az érsek és az is marad. Emlékirataiban Mindszenty azt állítja,
hogy a pápa a következőket mondta neki: »Ön marad mindig«. Én
ezt a »mindig«-et nehezen tudom elképzelni VI. Pál pápa szájából, aki
olyan óvatos és megfontolt volt. Nem hiszem tehát, hogy a pápa formá-
lisan elkötelezte volna magát amellett, hogy Mindszenty »mindig« meg-
tartja az érseki címet.” („E qui nacque una specie di equivoco. Il papa
Paolo continuava a dire: lei è e rimane arcivescovo. Nelle sue memorie
Mindszenty afferma che il Papa gli avrebbe detto: »Lei rimarrà sempre«.
Io questo »sempre« lo vedo male sulle labbra di Paolo VI., così prudente
e accorto. Quindi non lo credo che il Papa si fosse impegnato formal-
mente a mantenere »per sempre« a Mindszenty il titolo.”)

Casaroli bíboros megnyilatkozását követően P. Endrédy Csanád
OSB az interjúnak az Új Emberben megjelent⁸ ismertetésére reagálva
fontos információkat közölt ugyancsak az Új Emberben: *A pápa nem
mondta, hogy mindig ... Kiegészítés Casaroli bíboros emlékezéséhez*⁹
címmel. Ebben leírja, hogy Mindszenty bíboros bécsi tartózkodása alatt
hogyan mondta el neki utolsó találkozását a pápával:

„Utolsó római szentmisém után a sekrestyében a Szentatya búcsúzá-
sul ezt mondta nekem: »Tu es episcopus Strigoniensis« (Te vagy Eszter-
gom püspöke). Elfelejtette, hogy Esztergom érsekség. A Szentatya úgy
értelmezte ezt a mondatot, mint én is: nem kell lemondanom Esztergom
érsekségéről.”

Legújabbán pedig Mészáros Tibor, Mindszenty bíboros egykori tit-
kára hozott nyilvánosságra visszaemlékezéseiben egy fontos doku-
mentumot, amelyben a bíboros maga hivatkozik a pápa szóban for-
gó szavaira. Az *Eltávolítás az érseki méltóságból* című fejezetben így ír:

„Amit VI. Pál pápa 1971. október 23-án, a hajnali búcsúmise után (a
bíboros aznap utazott Bécsbe!) a pápa magánkápolnájában Mindszenty-
nek mond latinul: Te vagy és maradsz az esztergomi érsek és Magyaror-
szág prímása — és amit ugyanazon szavakkal Zágonnak olaszul meg-
erősített — ezek a kijelentések minden alapot nélkülöző üres ígéretések
(ígéret) voltak. A pápa tudta ugyanis, mit fog tenni. Mindszentyt
majd megfosztja esztergomi érseki székétől.”¹⁰

Ugyanebben a fejezetben és ugyanezen az oldalon(!) teljes terje-
delmében idézi a titkár egy, a birtokában lévő nyers levél fogal-
mazványát,¹¹ amelyet a bíboros gépettetett vele válaszul — amint
írja — „minden bizonnyal VI. Pál pápának 1973. december 8-án
kelt levelére”. A pápának írt levél fogalmazványa, így kezdődik:

sorolja fel az 1974.
február 6-án Bécsben
tett nyilatkozatot az

Emlékiratokra
hivatkozva.

¹⁴Az Emlékiratokat az
1974. október 10-i

Frankfurti könyvvásáron
mutatták be

ünnepélyesen. Lásd:

Lipthay: im. 187.

¹⁵Mészáros Tibor 1972
tavaszán lett

Mindszenty titkára,

bécsi tartózkodása alatt.

Mindszenty bíboros

vatikáni tartózkodása

alatt Mészáros Tibor

Washingtonban

tartózkodott. Lásd:

Mészáros im. 196-197.

¹⁶E 491.

¹⁷Lásd Lipthay: im. 176.

és Mindszenty

személyes beszámolóját

az Emlékiratokban,

223-233. A letartóztatás

előzményeire vonatkozó

legújabb forrás Rákosi

Mátyás:

Visszaemlékezések

1940-1956., 1997,

Budapest, II. 711-715.

¹⁸Mészáros im. 92.

485/b számú levél.

¹⁹Lásd E. 493.

²⁰Az 1971. október 23-i

szentmisére a

L'Osservatore Romano

1971. szeptember

25-26 (N. 247) száma a

2. oldalon számolt be.

²¹Lásd részletesen

Adriányi Gábor: *Miért*

és hogyan hagyta el

Mindszenty József a

budapesti amerikai

„Szentséges Atya!

*Nem tudom leírni, mennyire megrendített Szentséged levele. Harmadik
elfogatásom 25. évfordulóján kaptam meg.*

*Azok után, amik kijövelelem körül történtek és azon írásbeli és szóbeli biz-
tosíték után — Tu es archiepiscopus Strigoniensis, Primas Hungariae —,
amelyekkel egyedül voltam képes népem egyházhi fiai és lelkiismeretem előtt
a számkivetést vállalni, semmiképpen sem várhattam ilyen értesítést.”¹²*

A négy idézett forrás így számol be VI. Pál pápa és Mindszenty
bíboros utolsó személyes találkozásáról. A négy visszaemlékezés
négy különböző módon idézi a pápa szavait:

1.a. Mindszenty: *Emlékirataim:*

**„Te vagy és maradsz az esztergomi érsek és Magyarország
prímása.”**

1.b. Mindszenty: *Emlékirataim:*

**„s a bíborost mindig esztergomi érseknek és Magyarország
prímásának tekinti.”**

2.a. Casaroli bíboros 1996. évi interjúja:

„Ön az érsek és az is marad”.

2.b. Casaroli bíboros 1996. évi interjúja:

„Ön marad mindig”.

3. P. Endrédy Csanád 1996. évi kiegészítése, Mindszenty közlése
alapján:

„Tu es episcopus Strigoniensis.”

4.a. Mészáros Tibor: *Akit övéi be nem fogadtak:*

**„Te vagy és maradsz az esztergomi érsek és Magyarország
prímása.”**

4.b. A Mindszenty levél-fogalmazványa:

„Tu es archiepiscopus Strigoniensis, Primas Hungariae.”

A hét szövegváltozat, melyek végső soron mind a bíborostól
származnak, két csoportba sorolhatók. Az első csoportba azok a
források tartoznak, amelyek idézik Mindszenty bíboros *Emlék-
iratának* szövegét: 2.a., 2.b. és 4.a. Minden olyan írás vagy hivat-
kozás idesorolandó, amelyek az *Emlékirat*ot idézik. Ezek számba-
vétele nem szükséges, hiszen lényegi információt nem tartalmaz-
nak, és nem tekinthetők forrásértékűnek. A második csoportba
pedig azok, amelyek közvetlenül, írásbeli vagy szóbeli közlés
alapján származnak a bíborostól: 3. és 4.b.

Fontos áttekinteni a felsorolt források keletkezésének időbeli
sorrendjét:

A Mészáros Tibor által idézett fogalmazvány (4.b.) alapján
Mindszenty bíboros 1974. január 7-i dátummal keltezve küldte el
válaszát a pápa levelére.¹³ Ezt megelőzően 1971 utolsó két hónap-
jában vagy 1972 első hónapjaiban találkozhatott P. Endrédy Csa-
nád Bécsben Mindszenty bíborossal. P. Endrédy nem jelöli meg
pontosan a találkozás időpontját, de a szövegösszefüggés alapján
joggal feltételezhető, hogy a bíboros Bécsbe érkezése után nem

nagykövetséget? in:
 Török József: (szerk.):
*Mindszenty József
 emlékezete*, (Studia
 Theologica
 Budapestinensia 13.)
 1995, Budapest, 73-89.
 A L'Osservatore
 Romano 1971.
 szeptember 30-i száma
 (Anno CXI-N. 225) az
 első oldalon számolt be
 Mindszenty bíboros
 Vatikánba érkezéséről.
 A beszámoló idézi
 Casaroli bíborosnak, az
 olasz Radio-TV-nek
 adott nyilatkozatát, mely
 diplomatikusan, de
 híven foglalja össze a
 Szentsek tárgyalásait
 a Magyar
 Népköztársasággal
 1963 és 1971 között. A
 magyar viszonyokra
 jellemző, hogy az
 Esztergomi
 Főegyházmegyei Hivatal
 irattárában Mindszenty
 bíboros ügyére
 vonatkozóan az 1971.
 évből a L'Osservatore
 Romanonak ez a
 száma van beiktatva
 minden különösebb
 feljegyzés nélkül. Az
 akta iktatószáma:
 2571/71.
²²Gergely Jenő: A
 katolikus egyház
 Magyarországon
 1944-1971, 1985, Bp.,
 179-199. (Kritikáját lásd:
 Mészáros im. 33-35.)
 Gergely Jenő: A 20.
 században (1918-1995)
 in: Magyarország és a

sokkal került sor a találkozásra. Az *Emlékiratok* 1974-ben jelentek meg. Casaroli bíboros interjújának szövege 1996 januárjában, Mészáros Tibor visszaemlékezései pedig 1997-ben.¹⁴ Természetesen mind a bíborosnak, mind titkárának a visszaemlékezései esetében számolni kell azzal, hogy feljegyzéseiket korábban papírra vetették. Erre a kérdésre vissza kell majd még térni.

Most vegyük sorra a felsorolt forrásokat.

A ny. államtitkár (1.a. és 1.b.) nem pontosan idézi Mindszenty *Emlékiratait*, mert VI. Pál pápa, az összes többi forrás egyöntetű tanúsága szerint nem magázta, hanem tegezte a bíborost. Casaroli bíboros nem idézi pontosan azt sem, ahogy Mindszenty bíboros a pápa szavait leírta, mert az *Emlékiratokban* a pápa szájába adva a négy szemközti latin nyelven elhangzott mondatban (1.a.) nem szerepel az ominózus „mindig” szó. Az *Emlékiratok* szerint (1.b.) ezt a pápa egy másik szövegösszefüggésben mondta olaszul Zágon prelátusnak. Casaroli bíboros interjújában az *Emlékiratok* két idézett szövegrészlete mosódott össze. Mindszenty bíboros tehát nem adta a pápa szájába, hogy neki közvetlenül azt mondta volna a pápa: „te maradsz mindig az esztergomi érsek”!

A volt titkár visszaemlékezéseinek első részlete (4.a.) a források első csoportjához tartozik. Az *Emlékiratok* szerint a titkár a pápa és a bíboros beszélgetésén nem volt jelen, így azt csak elmondásból ismerhette, illetve az *Emlékiratokból* idézhette.¹⁵ Ez az első részlet tehát önálló forrásnak nem tekinthető.

Az eddig elmondottak alapján nagyon valószínűnek látszik, hogy a pápa nem mondta Mindszenty bíborosnak, hogy „mindig ő marad” az esztergomi érsek. Mondta-e ellenben azt, hogy esztergomi érsek „marad”, mint ahogy azt az *Emlékiratok* (1.a.) és Mészáros Tibor titkár (4.a.) állítja?

A kérdés eldöntéséhez a titkár visszaemlékezéseinek második része (4.b.) és P. Endrédy Csanád közlése (3.) szolgáltatják a választ.

Mindszenty bíborostól származó levélfogalmazvánnyal kapcsolatban (4.b.) Mészáros Tibor tévesen jegyzi meg, hogy az a pápa 1973. december 8-án kelt levelére készült válasz fogalmazványa. A pápának írt válaszra maga Mindszenty bíboros is utal *Emlékirataiban*.¹⁶ Ez alapján a fogalmazvány a pápa 1973. december 18-i levelére adott válaszhoz készülhetett, mert azt kaphatta kézbe a bíboros 1973. december 26-án, 1948. december 26-án történt letartóztatásának 25. évfordulóján.

A pápának írt fogalmazvány abban a nehéz pillanatban íródott, amikor Mindszenty bíboros VI. Pál pápával való többszöri levélváltása után kézhez kapta a pápa 1973. december 18-án kelt levelét, amely üressé nyilvánította az esztergomi érseki széket. Válaszában a bíboros latinul idézi a pápa szavait, amelyeket a sekrestyében mondott neki, több mint két évvel korábban, de itt nincs szó arról, hogy a pápa megígérte neki, ő marad az esztergomi érsek. Az 1974-ben megjelent *Emlékiratokban* ezzel szemben már

Szentszék
kapcsolatának 1000
éve, Magyar
Egyháztörténeti
Enciklopédia
Munkaközössége, 1996,
Budapest, 286., Lukács
László: *A Vigilia
beszélgetése Franz
König bíborossal* in:
57(1992) 849-854., Paul
G. Bozsoky et László
Lukács: *De l'oppression
à la liberté, l'Église en
Hongrie 1945-1992*,
Alceste Santini:
Agostino Casaroli,
Uomo del dialogo,
1993, Torino, 28-38.
Török József:
*Mindszenty bíboros és
a Vatikán keleti
politikája* in: *Mindszenty
József emlékezete*,
Török József (szerk.),
1995, Budapest,
91-107. Török József: *A
Szabadság tértől a
Pázmáneumig, Milyen
erők alakították
Mindszenty bíboros
sorsát 1956 után?* in:
Új Ember 1996. október
27-november 24. között.
megjelent cikksorozat,
Török József: *Vatikán
keleti politikája és a
vértanú bíboros* in:
Mindszenty emléknep,
Lakitelek, 1996. október
2., 1997. 21-32.
Legújabb VI. Pál
pápa születésének
századik évfordulója
alkalmából a
Vatikánban 1997.

úgy emlékezik a bíboros, hogy a pápa ezt megígérte (1.a.). Mi az oka ennek a kettősségnek?

Itt kell visszatérni arra a kérdésre, hogy mikor írta Mindszenty bíboros *Emlékiratait*?

Az *Emlékiratokban* maga a bíboros ír erről:

„Emlékirataim egy kötete 1973 nyarán nyomdakészen állt magyar és német nyelven. A kéziratot júliusban elküldtem a Szentatyának. Miután átolvasta, véleményéről augusztus 30-án azt írta, hogy a kéziratot nagy érdeklődéssel és megrendüléssel olvasta el.”¹⁹

Ez alapján az *Emlékiratokat* Mindszenty bíboros letételét megelőzően megírta. A kéziraton nyilvánvalóan később is dolgozott, mert a megjelent műben a pápa 1973. augusztus 30-i válasza utáni eseményekről is ír.

Ezek után az a kérdés merül fel, hogy VI. Pál pápa szavai az eredeti kéziratban hogyan voltak feljegyezve: úgy, ahogy most olvasható az *Emlékiratokban*, vagy úgy, ahogy azt Mindszenty bíboros a pápának írt levelében idézte, még 1973-ban, az *Emlékiratok* megjelenése előtt?

Véleményem szerint mindezek alapján nagy valószínűséggel állítható, hogy VI. Pál pápa 1971. október 23-án reggel azt mondta Mindszenty bíborosnak, amit az 1973. december 26-án kézhezvett pápai levélre adott válasz fogalmazványában írt, és nem azt, amit később, az események értékelése alapján az *Emlékiratok* a pápa szájába adtak. Lényegében ugyanezt mondja P. Endrédy Csanád is kiegészítésében:

„Mindszenty bíboros úr Emlékirataiban VI. Pál pápa mondatát nem szó-ról-szóra idézte, hanem annak általa értelmezett tartalmát közölte ...”

P. Endrédy Csanád által idézett szöveg (3.) két helyen tér el a fogalmazvány szövegétől (4.b.): a pápa nem érseknek, hanem püspöknek nevezte Mindszentyt, és nem szólt a primási méltóságról.

Az elmondottak alapján a pápa és a bíboros beszélgetését a következőképpen képzelhetjük el:

VI. Pál pápa a koncelebrált szentmisét követő félórás privát audiencián²⁰ fogadta az aznap Rómát elhagyó, Bécsbe induló bíborost, aki röviddel ezelőtt hagyta el Magyarországot,²¹ a több mint egy évtizedes tárgyalássorozat után.²² A pápa a fényképek tanúsága szerint igen meggyötört és aggodó bíborost meg akarta nyugtatni, hogy joghatósága elvesztése ellenére²³ őt tekinti az esztergomi érseknek, és ezért ismételte neki: Te vagy az esztergomi püspök!

Ernek háttere, hogy 1971-ben mind a Szentszék, mind a magyar kormány törekvése — számos összetevő miatt, amelynek sem elemzése, sem értékelése most nem célunk — arra irányult, hogy Mindszenty bíboros elhagyja Magyarországot. 1973 végén

november 22-én tartott megemlékezésen Agostino Casaroli bíboros idézte fel a keleti politika hátterét, lásd: *Atto commemorativo del Servo di Dio Papa Paolo VI. nel centenario della nascita*, Nella memoria e nel cuore della Chiesa e del mondo, il discorso del Cardinale Agostino Casaroli in: *L'Osservatore Romano*, 1997. november 24-25., (N. 271) 6-8.

²³Lásd: Adriányi im. 82. Idéz egy feljegyzést Mindszenty és Zágon 1971. június 25-27-i megbeszéléséről: „A fenti joghatóságok felfüggesztését élőszóval vállalom, írásban ezt ne kapja meg senki, még az új apostoli adminisztrátor sem. A jogok felfüggesztése csak Magyarország területére vonatkozzák, a bécsi Pázmáneum névleg is fennhatóságom alatt maradjon.”

²⁴Ehhez lásd Mészáros im. 247. 13. jegyzet

²⁵Lásd: Mészáros im. 113-116.

az esztergomi érseki szék üressé nyilvánítására az eltelt két esztendő eseményei is hatással voltak.

Forrásainkból, mivel azok személyes visszaemlékezések alapján készültek, nem kizárhatók az egyéni tévedések, a szubjektív elemek és az események átértékelése későbbi események hatása alapján. P. Endrédy Csanád eddig perdöntőnek látszó tanúságát újabb források nyilvánosságra kerülése, a pápa és a bíboros levelezése, az *Emlékiratok* 1973. évi szövege, Zágon preláthus hagyatéka²⁴ megerősítheti, illetve módosíthatja. Erre azonban a történettudománynak minden bizonnyal még várnia kell.

A fenti elemzés alapján még egy megállapítást kell tennünk. A Mészáros István által megjelölt Mindszenty-kutatás területeit²⁵ ki kell egészíteni az *Emlékiratok* keletkezésének és publikálásának kutatásával, mert az elmondottak alapján minden bizonnyal számolni kell azzal, hogy az események leírását az *Emlékiratokban* azok későbbi értékelése és a publikálás körülményei némely esetben befolyásolták. Példaként említhető Mindszenty bíboros 1956. október 30-i kiszabadításának leírása az *Emlékiratok* 412-418. oldaláról:

„Amikor felpattant az ajtó, belép hozzám a rétsági honvédség fegyveres tisztikülönítménye. Vezetőjük, Pallavicini őrnagy jelentkezik.”

Ezzel szemben 1996. október 27-én, vasárnap Felsőpetényben az emléktábla koszorúzásakor a rétsági laktanya volt parancsnoka, Garami Lajos ny. vezérőrnagy, e sorok írójának füle hallatára utalt arra, hogy a különítménynek, amelyet kiküldött Mindszenty bíborosért Felsőpeténybe, Palavicini-Pálinkás őrnagy nem volt a tagja, bár ezt írásban még nem erősítette meg.

Végül minden félreértés elkerülése érdekében hangsúlyozni kell, hogy ennek a tanulmánynak nem célja sem a Vatikán keleti politikájának, sem a pápa döntésének, sem pedig a száműzött mártír sorsú bíboros magatartásának az értékelése, pusztán csak egy kísérlet — sine ira et studio — a forrásokban található ellentmondások feloldására, amely nélkülözhetetlen ahhoz, hogy Mindszenty bíborost mielőbb a boldogok között tisztelhessek.

Szent Adalbert élete

Született 1976-ban Budapesten. A Pannonthalmi Bencés Gimnáziumban érettségizett. Jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának hallgatója. Ez a dolgozat az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye által 1997-ben Szent Adalbert halálának 1000. évfordulója alkalmából meghirdetett pályázat győztese.

¹Győrffy: *István király és műve*, 79.

²Im: 51.

³Querfurti Bruno, *Vita S. Adalberti*

⁴Vö.: Győrffy: *István király és műve*, 79-80.; *Szent Adalbert-Vojtech prágai püspök ereklyéi*, in: Közép-Kelet-Európa szentje Adalbert, 44.

Szent Adalbert — eredeti nevén Vojtech — 956-ban született Csehországban. Apja a kelet-csehországi Libice vár ura és egyben Csehország legnagyobb birtokosa volt, anyja a szász dinasztiával állt rokonságban. Ily módon rokonságában német királyok és császárok, illetve cseh és bajor hercegek voltak.

Iskolai tanulmányait a magdeburgi érseki iskolában végezte,¹ itt kapta az Adalbert nevet Adalbert magdeburgi érsekről.² Tanára a nevezetes Otrik (Asztrik) mester, a „szász Cicero” volt. Sokéves tanulmányainak befejeztével visszatért hazájába, ahol egy darabig könyvelő életet élt. Látván a haldokló Dietmarnak, Prága első püspökének lelki vívódásait, megtért, és vezeklésbe kezdett, majd 981-ben pappá szentelték. Az uralkodó, II. Boleszláv őt jelölte ki Dietmar utódának, és 982. február 19-én meg is választották Prága püspökévé. 983. június 29-én Veronában II. Ottótól átvette a pásztorbotot. Metropolitája, Willigis mainzi érsek szentelte püspökké. Prágában példamutató aszketikus életet élt, de mindinkább szembekerült pogány világi környezetével.³ Mivel nem tudott változtatni a csehek pogányságán és többnejűségén, 989-ben elhagyta székhelyét, és Rómába ment, lemondott püspökségéről, engedélyt kért és kapott XV. János pápától egy szentföldi zárandoklatra. El is indult, a monte cassinói bencések lebeszéltek tervéről, és egy remete, Szent Nílus tanácsára, Rómában belépett az aventinusi Szent Elekről és Bonifácsról elnevezett apátságba. Három évet töltött a római kolostorban, ám II. Boleszláv fejedelem és Willigis mainzi érsek nyomására V. Gergely pápa visszahelyezte püspökségébe, és visszarendelte székvárosába.⁴ A fejedelem öccse és a régi iskolatárs, Radla mentek érte Rómába. Adalbert 12 szerzetestársával érkezett vissza Csehországba, akiknek a Prága melletti Brevnovban kolostort alapított. Mindössze egy évig tartott a második püspökség, Adalbert a vezetőik pogány élete és a templomi menedéj jog megsértése miatt ismét távozni kényszerült. Valószínűnek tarthatjuk, hogy ekkor, Rómába menet járt Magyarországon. Második római tartózkodása alatt igen szoros barátságot kötött a 17 éves III. Ottó császárral, aki a Szent Elek és Bonifác kolostorban rendezkedett be. Adalbert egyénisége, lángolóan vallásos megnyilatkozásai nagy hatással voltak az ifjú császárra.

A mainzi érsek kérésére V. Gergely pápa ismét visszatérésre akarta kényszeríteni Adalbertet, ám ő halogatva ezt, Franciaországba, Fleurybe, illetve Tours-ba zárandokolt, majd Mainzba, III. Ottó udvarába ment. Innen Szászországba indult. Itt érte a hír, hogy II. Boleszláv cseh fejedelem — egy testvére kivételével — az egész családját kiirtatta.

Ezzel teljesen lehetetlenné vált a visszatérés székhelyére, így Nagy Boleszláv lengyel fejedelemhez Lengyelországba ment, ahol

megalapította a meseritzi apátságot, és első apátjává Asztrikot tette meg. Innen testvérével, a szerzetes Radim-Gaudentiussal és Benedekkel 997 húsvétja után indult katonai kísérettel hajón utolsó útjára, a pogány poroszokhoz. Gdanskban sok pogányt keresztelt meg. Egy Cholium nevű megerősített városba való belépéshez a pogányok szent erdejébe kellett mennie engedélyt kérni, ahol egy Sikko nevű pogány pap 997. április 23-án kegyetlenül lemészároltatta.

Szent Adalbert Magyarországon

⁵Thietmar krónikájában feljegyez egy érdekes történetet Gézáról: „Gézát egyszer kérdőre vonta püspöke, hogy az igaz Istenen kívül miért tiszteli áldozatokkal a pogány isteneket is. A fejedelem erre önérzetesen azt válaszolta, hogy elég gazdagnak és hatalmasnak érzi magát arra, hogy ezeknek is adhasson ajándékot.” Csóka J. Lajos: *A magyarok és a kereszténység Géza fejedelem idejében*, in: SZIEM II. kötet, 282.

Szent Adalbert feltehetőleg „második püspöksége” után, 992-995 között Rómába menet érkezett Magyarországra. Magyarországi tartózkodása valószínűleg csupán néhány hónapig tartott, de ez idő alatt minden erejével a hittérítésen fáradozott. Működtek ugyan Géza udvarában bajor papok, és Sarolttal is jött pap — aki a keleti kereszténység híve volt —, de a keresztény hitélet a fejedelmi udvarban is csak felületes és külsőséges volt.⁵ Ilyen körülmények között a szélsőségekre hajlamos Adalbert hamar feladta a térítést. Nem úgy az utána jött szerzetesek! Az Anasztáz apát vezetésével érkezett brevnovi szerzeteseket Géza letelepítette Pannonhalmán, és ők lettek a Szent István-i magyar egyházszervezés úttörői. Hozzájuk csatlakoztak 1000 körül Asztrik és társai.

A szentéletű Adalbert meghitt barátságba került a trónörökösrel, Istvánnal. Istvánt — hasonlóan III. Ottóhoz — lenyűgözte Adalbert egyénisége. Szent István apostoli buzgósága, istenfélelme, keresztény jámborsága, teológiai műveltsége mind-mind az Adalberttel való beszélgetések eredményei.

Más eredményt Adalbert nem tudván felmutatni, távozott az országból, de a brevnovi bencések (996) rövidesen idejöttek Anasztáz apát vezetésével, akik Szent Adalbertnél sokkal kitartóbbak voltak. Őket nem kedvetlenül tette el a sikertelenség, szívésen munkálkodtak a magyarok megtérítésén. Adalbert távozásakor Géza udvarában hagyta barátját és egykori nevelőjét, Radlát, aki később igen nagy tekintélyre tett szert az udvarban. Anasztáz valószínűleg német származású bencés volt: őt tartjuk az első brevnovi apátnak, aki 996-ban a csehek vérengzései elől szerzeteseinek egy részével — a többi Asztrikkal Lengyelországba ment — Magyarországra jött, és letelepedett Pannonhalmán. Anasztáz később esztergomi érsek lett, és e minőségben, mint a „magyarok érseke” az 1007-es frankfurti zsinat aláírói között találjuk.⁶

Szent Adalbert harmadik nevezetes térítőtársa Asztrik volt. Asztrik feltehetően olasz származású, ő is a Szent Elek és Bonifác kolostor szerzetese volt. Adalbert magával vitte, és a brevnovi kolostor lakója lett. Mindvégig követte Adalbertet, így 996-ban vele ment Lengyelországba is, és ő lett a meseritzi kolostor első apátja. 1000 után brevnovi szerzetestársait követve Magyarországra jött,⁷ ahol István pécsváradi apátnak nevezte ki.⁸ Feltehetően olasz

⁶Budapesti Szemle 85., 393.

⁷Edélyi: *A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története*, I. 58.

⁸Püspöki Nagy Péter:
*Piacok és vásárok
kezdetei
Magyarországon
1000-1301. I. 44-49.*
⁹A *Legenda maior*
szerint Géza és udvara
már meg volt
keresztelve, Adalbert az
újszülött Istvánt
keresztelte meg.
Hartvik, a *Budai
Krónika*, a *Képes
Krónika* és számos más
kisebb kódex
gyakorlatilag ugyanezt
írja. Kézai Simon
viszont azt állítja, hogy
Adalbert Gézát és
házanépét keresztelte
meg, még István
születése előtt. Kézai
István születését a 972.
évre teszi, a többi
krónika 969-re. Legeza:
*Szent Adalbert missziós
szerepe a magyar
történelemben.* in:
*Közép-Kelet Európa
szentje Adalbert
124-129. A külföldi
források is általában
Adalbertet jelölik meg
István keresztelőjének.*
Ettől azonban eltér:
Ademarus Cabanesis
angouleme-i szerzetes
egyik 12. századi
interpolátora, aki azt
írja, hogy Szent Brunó
térítette meg a
magyarokat, és
keresztelte meg Gézát
és fiát, akik az István
nevet kapták.
Gaufredus de Bruil 12.
századi limousini

származása és jó római kapcsolatai miatt István őt küldte II. Szilveszter pápához koronát kérni. Jó szervezőkészségét bizonyítja, hogy a király őt tette meg a kalocsai érsekség első érsekévé.

Szent Adalbert magyarországi működésének legnagyobb vitát kiváltó kérdése: Vajon ő keresztelte-e meg Istvánt? A múlt század végéig a történészek — középkori forrásokra alapozott — egyöntetű véleménye szerint igen.⁹

Stephanus Stittling jezsuita a 18. században írt Szent István-életrajzában 983-ra teszi István megkeresztelkedését. Szerinte 974-75-ben hittérítők keresztelték meg Gézát, Istvánt viszont 983-ban Adalbert keresztelte meg. Ezt a véleményt veszi át Pray György is. Katona István véleménye elfogadhatóbb: az ő hipotézise szerint Gézát Pilgrim passauai püspök papjai keresztelték meg 978-ban, fia 979-ben született, és 994-ben Szent Adalbert keresztelte meg. A 19. századi történészeink ezeket a forrásokat használták, illetve dolgozták fel. Ezek közül kettő különösen figyelemreméltó.

Szabó Károly véleménye az, hogy Szent Adalbert 994-ben keresztelte meg Istvánt, helyesebben Vajkot, szüleit és házanépét. Nehezen hihető ugyanis, hogy a 974-977 között megkeresztelt Géza oly sokáig várakozott fia megkeresztelésével. Sokkal valószínűbb, hogy élete alkonyán fiával együtt tért meg.¹⁰

Horváth Mihály szerint Géza és egész családja 984 és 989 között Szent Adalberttől vette fel a keresztséget.¹¹ A történelemkutatásban Pauler Gyula hozta a fordulatot, melynek eredményeképp ma már nem elfogadott állítás az, hogy Szent Adalbert keresztelte meg Istvánt. *Szent István és alkotmánya* című művében rámutat arra, hogy István uralomra kerülésekor már nem lehetett neofita, mert magatartása egészen mást tükröz. Nagy valószínűséggel sokan félreértelmezték azt a kifejezést, amit Querfurti Bruno és a *Legenda maior* is használ: „crimali baptizmate intinxit”. Ez a kifejezés a középkori latinban elsősorban a bérmlást jelölte.¹²

Függetlenül attól, hogy ő keresztelte-e vagy bérmlalta meg Istvánt, hittérítő társai és a király segítségével Szent Adalbert elérte, hogy Magyarország a keresztény Európa elismert tagjává vált. Szent Adalbert ugyanis István egyéniségének, jellemének kialakításában oly jelentős szerepet játszott, hogy nyugodtan állíthatjuk, az ő királyi személyén keresztül Adalbert eszméi voltak az irányadók a magyarság fejlődésének irányításában és a magyar egyház kialakításában. Másképp teljességgel elképzelhetetlen, hogy István képes lett volna apjától, Gézától ennyire eltérő hatalmas ívű pálya befutására. Hiszen István megélte a krisztusi hit igazi szellemét, a tisztultabb, magasabb erkölcsiség világnézetét. Magasztos eszményeiből egy tapodtat sem engedő, megalkuvást, féleredményt visszautasító férfi volt. Szent István Szent Adalberttől tanulta meg, milyennek kell lennie egy igazi keresztény uralkodónak; István király és III. Ottó kölcsönös szimpátiájának kialakulását is Adalbertnek tulajdoníthatjuk.¹³ Ha pedig valószínűsítjük, hogy

nevet kapták.
Gaufredus de Bruil 2.
századi limousini
szerzetes is ezen a
véleményen van. Döry
Ferenc: *Szent István
családi története* SZIEM

II. 565.

¹⁰Legeza: im. 134.

¹¹Horváth: *Magyarok
története* 2. kiadás, 1871.
142.

Ez a vélemény
azonban ellentmond
Querfurti Brunónak, aki
szerint Adalbert 995-ös
római útja előtt járt itt.
Budapesti Szemle 85.

387., Polc, Jaroslav:
*Szent Adalbert-Vojtech
prágai püspök ereklyéi*
44.o.

¹²Bogyay: *Szent István
és Szent Adalbert prágai
püspök*, in: *Szent István
és kora* 157.

¹³Legeza: im. 174.

¹⁴Gizella apja, Henrik
bajor herceg és
Adalbert anyja ugyanis
testvérek voltak. Lásd:
Csóka J. Lajos: im. I.
285. és Legeza: im.
174.

¹⁵Polc, Jaroslav: *Szent
Adalbert-Vojtech prágai
püspök ereklyéi*, in:
*Közép-Kelet-Európa
szentje Adalbert*, 1994,
Budapest, 46.

¹⁶Lásd uo. 45.

Szent Adalbert közvetítésén alapszik III. Ottó és Szent István barátsága, akkor az is elképzelhető, hogy Szent Adalbert közbenjárta István és Gizella házassága érdekében.¹⁴ Ezzel a friggyel Adalbert műve teljessé vált. Sikert a magyar népnek erős, keresztény uralkodópárt adni, munkatársai személyében buzgó, hittérítő főpapokat, Gizellával pedig egy újabb út nyílt meg európai csatlakozásunkhoz.

Szent Adalbert kultuszának kialakulása

Szent Adalbert 997. április 23-án bekövetkezett vértanúhaláláról Querfurti Brunó és Canaparius a következőképpen tudósít: „a mártír fejét leszakították lándzsákkal átszabdalt testéről, a testet a folyóba vetették, és csak hat nap után halászták ki.”¹⁵ Később egy porosz a fejet nagy pénzért eladta Nagy Boleszlávnak, akinek a testet is sikerült megszerveznie. Az ereklyéket a gnieznói Mennybevétel-templomában temették el.

Boleszláv és III. Ottó mindent elkövettek Adalbert mielőbbi szenttéavatása érdekében, amelyre végül 999-ben került sor. November 6-án a szent összes ereklyéit a Mennybevétel-templom főoltára mögött egy közös sírba helyezték. Rá egy évre maga a császár, III. Ottó zarándokolt el Gnieznóba két bíboros kíséretében, hogy imádkozzék Adalbert sírjánál.

III. Ottó nevéhez fűződik Szent Adalbert kultuszának igazi felvirágoztatása: szenttéavatása után templomokat építtetett tiszteletére, megíratta életrajzát és zarándoklatot szervezett, melynek végső célja Gniezno volt. Ebből az alkalomból Gnieznót metropolitai-érseki székhellyé tette, négy szuffragánus egyházmegyével. Az egyházmegye védőszentje Szent Adalbert lett, első érseke pedig Radim-Gaudentius, a szent fivére és segítőtársa, vértanúhalálának szemtanúja. Hálából Boleszláv — aki a császár hűbérese volt, és ez alkalomból patríciusi címet kapott — a császárnak ajándékozta Adalbert karját, és valószínűleg koponyájának egy darabját is.¹⁶ 1039-ben a csehek I. Bretislav vezetésével elfoglalták Gnieznót, és Adalbert ereklyéit a prágai székesegyházba szállították. Amikor elkezdtek bővíteni a székesegyházat, a szent ereklyéinek külön kápolnát építettek, így Csehország is a szent különös tisztelői közé került.

A magyar fejedelem, István — aki apjának, Gézának 997-es halála után vette át a trónt — a Szent nagy tisztelői közé tartozott. Tudatosan terjesztette Adalbert tiszteletét. Nem véletlen, hogy az első érsekség, és székesegyháza patrónusául Szent Adalbertet jelölte ki.

Szent Adalbert olyan páratlan karizmatikus erővel megáldott teológus-hittérítő volt, aki felismerte, hogy a keresztény hit terjesztését alulról és felülről egyaránt, a nép közötti terjesztéssel és az uralkodó hitének elmélyítésével kell végezni. Magyarországon ugyan rövid ideig tartózkodott, de közvetett hatása igen lényeges a magyar kereszténység és egyházszervezet kezdete szempontjából.

Bozsicskovics Bazil, az első kőrösi szerb katolikus püspök

FÖLDVÁRI SÁNDOR

1963-ban született, Budapestén. Az ELTE filozófia, orosz és ukrán szakán végzett 1991-ben. 1995-től az ELTE Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékén oktat nyelvet, 1998-tól a Finnugor Tanszéken oktat komparatív baltisztikát.

¹Lásd az ungvári unióról Pirigyi István tanulmányát a *Vigilia* 1996. 6. számában.

Mária Terézia erőteljes kérésére 1777-ben állította fel VI. Piusz pápa a kőrösi (krizsevci) bizánci rítusú katolikus egyházmegyéjét. Mária Terézia egyházpolitikája nagyon határozottan pártfogolta a Rómával egyesült, a legfontosabb katolikus hittételeket (mint: Filioque, purgatórium létezése és mások) elfogadó, ám keleti szertartásaikat és hagyományait megőrző katolikusok ügyét. Mivel az „unitus” jelző pejoratívnak hangzott, éppen Mária Terézia idejében vált hivatalossá a „görög katolikus” elnevezés, ma pedig a katolikus egyház az egész világon egységesen a „bizánci rítusú katolikus” terminust használja.¹ A szerb és a román püspökség felállításáról azóta indokolt megemlékeznünk — ha másért nem, a mai geopolitikai helyzet miatt is. Ami a szerbeket illeti, nem a kőrösi volt az első katolikus szerb püspökség. Már több, mint egy évszázaddal előtte létrejött a délvidéki unió, amely — mint alább szót ejtünk róla — a háborús konfliktusokba keveredett vallási villongások áldozata lett. Újjászervezésében jeleskedett Bozsicskovics Bazil püspök, a Rómában, majd Lengyelországban működött teológiai tanár, aki mind a nyugati műveltség, mind a kelet-európai sajátosságok alapos ismeretével nyúlt korának fontos, ám kényes kérdéseihez. Mint látni fogjuk, ezek megoldását elsősorban a hitbeli és műveltségbeli nevelés erősítésével kívánta elérni. Ezen a téren szigorú kerülhetetlenségével ellentétbe került püspöktársával, a kárpátaljai ruszin görög katolikusok főpásztorával. Tevékenységét többek közt ezért is értékelte ellentmondásosan a szakirodalom.

A szláv népek és a magyarság együttéléséhez, a Kárpát-medence szláv művelődéstörténetéhez több szempontból is kapcsolódik a bizánci rítusú szerb katolikusok, a délvidéki unitusok története. A szakirodalomban a szerbek uniójáról viszonylag kevesebb szó esik. Szlavisták és egyháztörténészek is fogalmaznak néha úgy, hogy a szerbek többségükben ortodoxok, tehát felesleges szóhalmozás ortodox szerbekről beszélni. Jóllehet a szerb ortodoxiához mérten ténylegesen kisebb súlyú a szerb katolicizmus,² a bizánci rítusú szerb katolikus egyház a történelemben létezett, és ma is létezik.³ A másik vonatkozás, hogy a bizánci rítusú szerb katolikusok története sok szállal kötődik mind a magyarok, mind a kárpátaljai ruszinok, a bizánci rítusú ruszin katolikusok egyháztörténetéhez. Ruszin vonatkozásban kettős jubileumra került sor

²Hadrovics László:
*Vallás, egyház,
nemzettudat. (A szerb
egyház nemzeti szerepe
a török uralom alatt)*
1991. Bp. 15—21.

³Karácsonyi János:
*Magyarország
egyháztörténete főbb
vonásaiban 970-től
1900-ig.* 1929.
Veszprém., 210—213,
350—352.

⁴Nilles, Nicolas:
*Symbolae ad
 illustrandam Historiam
 ecclesiae Orientalis in
 terris Coronae S.
 Stephani...* Vol. I-II.,
 Omnipotente, 1885.
 II.769.

⁵Udvari István:
Bács-szerémi ruszinok.
 In: Báth János (szer.),
*Dunáninnen —
 Tiszáninnen.* 1995.
 Kecskemét, 115–122.
 Udvari István: *Ruszinok
 a XVIII. században.*
*Történelmi és
 művelődéstörténeti
 tanulmányok.* 1994²
 Nyíregyháza.

⁶Maurer, Joseph:
*Kardinal Leopold Graf
 Kollonich, Primas von
 Ungarn.* 1887.
 Innsbruck.

1996-ban: a kárpátaljai görög katolikus egyház megszületését jelentő ungvári unió 350. évfordulóját ünnepeltük április 26-án, az önálló munkácsi görög katolikus püspökség felállításának 225. évfordulóját pedig szeptember 19-én. Erdemes ebből az alkalomból is figyelmet fordítanunk azokra a szálakra, amelyek a két görög katolikus egyházmegye, a ruszin és a szerb között húzódnak.⁴

Vázlatosan két alapvető tényre utalunk. Az egyik, hogy az 1777-ben felállított krízsevci, azaz kőrösi szerb unitus püspökség juriszdikciója alatt élnek ma a délvidéki ruszinok, akik nemcsak nyelvüket, hanem vallásukat is magukkal hozták.⁵ A másik tényező annak a Gavril Palkovics püspöknek a személye, aki Bozsicskovics Bazil közvetlen elődeként megerősíti a szerb uniót. Palkovics püspök kárpátaljai ruszin volt, és jöllehet Rómában tanult, így némiképp De Camelis szerepéhez hasonlíthatjuk az övét, ám azzal a jelentős többlettel, hogy támaszkodhatott az ungvári unió tapasztalataira, illetve szláv anyanyelvére. Mi itt és most a szerb unióra koncentrálni felidézünk ennek történetéből néhány fontos momentumot.

A tizenhetedik század elején a Délvidéken két bizánci katolikus püspökség jött létre. Az egyik a Marcsa-kolostor vonzáskörzetében Inanitygrad (1607-ben), a másik az úgynevezett „uškok”-ok számára létesített Zsumberak püspöksége (1628-ban). A zágrábi latin rítusú püspöknek alárendelt ivanitygradi, valamint zsumberaki rítuspüspökséget hamarosan felváltja az önálló bizánci katolikus szerb püspökség Chelm központtal.

Az unitus papság képzésére Zágrábban nyílik szeminárium 1685-ben, Kollonich Lipót esztergomi érsek segítségével. Mint ismeretes, Kollonich bíboros minden eszközzel támogatta az egyházi uniót, így az ő nevéhez fűződik a bizánci katolikus papnövendékek nagyszombati képzésének megteremtése,⁶ valamint Petrus Canisius *Kis katekizmusának* latin betűs horvát és cirillbetűs szerb fordítása a katolikus misszió céljából.

A zágrábi szeminárium ellenére a délvidéki unió nem volt tartós, mivel a következő évszázad első felében a bizánci rítusú katolikus klérus fizikailag megsemmisült. A Karlócán megtelepedett szerb metropolita fegyverrel és tűzzel is támogatta az ortodox hit terjesztését. Felebaráti szeretettel végzett missziójának eredményeként 1739-ben megtámadja és felégeti azt a Marcsa-kolostort, amely másfélszáz évvel korábban a délvidéki unió bölcsője volt. A Karlócán megtelepedett szerb metropolita minden eszközzel igyekezett az unitus híveket az ortodoxiába vezetni. Ez annál könnyebb volt számára, minél elégedetlenebbek voltak az unitusok a katolikus egyházon belüli másodrangú helyzetükkel. A bizánci rítusú katolikusoknak a latin rítusúakkal szembeni egyházi jogi hátránya ismerős probléma akár a nagyváradi román, akár a munkácsi ruszin egyházmegye történetében. A szerb egyesültek chelmi püspökei között már olyan is akadt, aki nem Rómától, ha-

nem a szerb ortodox patriarchától kérte felszentelését! Kollonich bíboros az unió megmentésére kieszközölte, hogy Róma 1688-ban felállítsa Diakovo püspökségét, ezzel ismét kettőre emelkedett a bizánci rítusú katolikus egyházmegyék száma. Jóllehet ezt is alárendelték a latin hierarchiának, a kétféle katolikus rítus közötti súrlódások nem oldódtak meg.

Az egyházi unió megerősítése, a bizánci rítusú szerb katolikus egyház újjászervezése annak a Gavril Pálkovics püspöknek volt az érdeme, akinek 1751-től 1759-ig tartó működése idején kialakult az az egyházzrész, amelynek utódai napjainkig (közel múltig) ott élő egyesült szerbek. Utóda, Bozsicskovics Bazil iskolákat állított fel, újjászervezte a zágrábi szemináriumban a bizánci rítusú katolikus papnövendékek képzését, és a Bécsben felállítandó generális szeminárium érdekében is hatékony munkát végzett.⁷ Mint ismeretes, Bécsben 1774-től működött a Szent Barbara görög katolikus templom mellett a Barbareum, a Habsburg Birodalom görög katolikus alumnusainak otthona. Itt óriási szellemi pezsgés indult meg: a különböző szláv népek fiai egymással, Bécs kultúrájával, európai eszmékkel ismerkedtek. Bozsicskovics Bazil tehát az alsófokú iskoláztatástól a zágrábi szemináriumon át a bécsi Barbareumig számos olyan intézmény megszületését segítette elő, amely nemcsak a katolikus hit, de az anyanyelvi művelődés és a nemzeti kultúra fejlesztésében is hatékony szerepet játszik. Az a püspök, aki ebben a szellemben munkálkodik, nem tekinthető szélsőségesen rómagabárd, latinos beállítottságú, a népetől elszakadt főpásztornak — amint azt az egyháztörténeti szakirodalomban némely szerző állítja!

A Gavril Palkovics püspök által újjászervezett bizánci rítusú szerb katolikus egyház a Habsburg-uralkodók nézőpontja szerint szvidniki püspökségként működött, ám a pápa nem ismerte el ennek önálló voltát, és valamely nem létező püspökség nevére mint címzetes püspököket, joghatóságukat tekintve mint apostoli vikáriusokat szentelte fel a főpásztorait. Így Bozsicskovics Bazil is a bécsi udvar dokumentumaiban szvidniki valóságos püspök, a szentszéki dokumentumokban diocletionopolisi címzetes püspökként szerepel. Ez a helyzet nem felelt meg az agilis püspöknek. Elfogadhatatlan volt ez a helyzet a bécsi udvar számára is, s Mária Terézia nyomtatékosan kérte a pápát, hogy állítson fel a Szentszék olyan horvátországi és bácskai unitus püspökséget, amelynek a joghatósága minden délvidéki bizánci katolikus hívőre kiterjed.⁸

A királynő sürgetésének eleget téve VI. Piusz pápa 1777-ben állította fel a kőrösi püspökséget, és az esztergomi érsek juriszdikcíója alá rendelte. Ez utóbbi intézkedés célja nyilvánvalóan a korábbi viták elkerülése volt, amelyek az önállóság előtt a zágrábi latin hierarchiának alárendelt helyzet kiéléződéséből adódtak. Mint ismeretes, hasonló céllal és energiával lépett fel Mária Terézia az 1771-ben önállósult munkácsi, valamint az 1777-ben önálló-

⁷Lacko, Michael S.J.:
*Synodus episcoporum
ritus byzantini
catholicorum ex antiqua
Hungaria Vindobonae a
1773. celebrata.* 1975.
Roma. (Orientalia
Christiana analecta,
199.)

⁸Lacko, M.: im. 9.;
Nilles, N.: im. 765—769.

sult nagyváradi püspökség érdekében. Minden magyarázat mellőzésével csak a két időpont egybeesésével illusztráljuk Mária Terézia egyházpolitikáját: 1777 mind a nagyváradi román, mind a kőrösi szerb unitus püspökség erigálásának dátuma. — Mindkettő csupán hat évvel követi a munkácsi unitus püspökség felállítását, és mind a három egyházmegyében több évtizedes harc után került sor, lényegében azonos időben, az önállóság elnyerésére. Ha ezek mellé felsorakoztatjuk Mária Terézia más intézkedéseit, így 1770-ben a Kurzböck-nyomda felállítását, ezt megelőzően az orosz könyvtárak kitiltását, és nem utolsósorban az 1774-ben felállított görög katolikus szeminárium, a bécsi Barbareum megnyitását — akkor kirajzolódik előttünk egy határozott uralkodói koncepció. A királynő a Habsburg Birodalom érdekeit tartva szem előtt igyekezett az orosz, valamint a balkáni befolyástól elszigetelni szláv ajkú híveit, ezáltal kulturális emelkedésüket és társadalmi fejlődésüket is jótékonyan elősegítvén.⁹ Az érdekesség kedvéért megemlítjük, hogy az első világháború után a pápa kiterjesztette a kőrösi püspökség joghatóságát minden Jugoszláviában élő keleti szertartású katolikusra. Timkó Imre adatai szerint ekkor a jugoszláviai bizánci katolikus püspökség híveinek csak mintegy a fele volt szerb, a többi jelentős számban keleti szláv (ruszin és ukrán), valamint a határok mentén élő román és makedón.¹⁰

Mária Terézia egyházpolitikájának jóvoltából 1770-ben megkezdte működését Bécsben a Typographia Orientalis, Josef Kurzböck nyomdája. Feladata lett volna a Habsburg Birodalom keleti szertartású, szláv ajkú népeit cirill betűs nyomtatványokkal ellátni. Első termékei közé tartozott a kárpátaljai ruszinok számára nyomott ábécéskönyv, illetve katekizmus. A mintegy másfél évszázados vita után, 1771-ben felállított munkácsi görög katolikus püspökség első önálló főpásztora, Bradács János kívánt ily módon gondoskodni a papság és a hívek megfelelő vallásos irodalommal való ellátásáról. A szvidniki görög katolikusok apostoli vikáriusa, Bozsicskovics Bazil azonban a könyvekben eretnek tanokat talált, így azokat azonnal meg kellett semmisíteni. Mária Terézia 1772-ben Bécsben zsinatot hívott össze, amelyen a Habsburg Birodalomban élő görög katolikusok főpásztorai vitatták meg a szükséges liturgikus könyvek fajtáit és tartalmát.¹¹ A bécsi szinóduson a hangadó szerepet Bozsicskovics Bazil vitte. Személyét a hazai egyháztörténetben Pirigyi István rómarabárát, latin szellemű főpapként aposztrofálja. Ezt látszana alátámasztani az a tény is, hogy az 1777-től önálló kőrösi püspökségben élő szerb görög katolikusok főpásztora 1784-ben Egerbe küld papnövendékeket.

Bozsicskovics, noha valóban Rómában nevelkedett, a reá bízott hívek anyanyelvi művelődésének és nemzeti kultúrájának fejlesztésért küzdött. Pirigyivel szemben így a népéért fáradhatatlanul munkálkodó főpapként értékeli őt az a Nicolas Nilles jezsuita történész, akinek „a Szent István koronája földjén” található összes

⁹Janka György: *Két emlékirat a délszláv görög katolikusokról 1776-ból*. In: Nagy Márta (szerk.), *Posztbizánci Közlemények*, I. Debrecen, 1994. 145–152.

Pirigyi István: *A görögkatolikus magyarság története*. Nyíregyháza, 1990.

¹⁰Timkó Imre: *Keleti kereszténység, keleti egyházak*, 1971. Budapest.

¹¹Lacko, M.: im. 10–20,

¹²Nilles, N.: im. II. 765.

keleti rítusú egyház történetét feldolgozó hatalmas monográfiát köszönhetjük.¹² Hasonlóan pozitívan festi le Bozsicskovics működését a nemrég elhunyt Michael Lacko, szlovák származású jezsuita történész, hosszú ideig Rómában a keleti kereszténység professzora, aki az ungvári uniónak szentelt és eddig négy kiadást megért monográfiája után a vonatkozó összes dokumentumot közreadó forráskiadványként dolgozta fel a bizánci rítusú katolikus püspökök 1772-es bécsi szinódusát, amelyen Bozsicskovics játszotta a meghatározó szerepet. Lacko munkája nyújtja a püspök eddigi legrészletesebb (bár még mindig sovány) életrajzát, így megtudhatjuk azt is, hogy római tanulmányai és ottani tanári működése után Lengyelországban volt a filozófia tanára, tehát széles látókörű, a kelet-európai kérdésekben jártas személy.¹³

¹³Lacko, M.: im. 12.

Végezetül egy magyar egyháztörténész, a bécsi pápai nunciatura levelezését feldolgozó Vanyó Tihamér Aladár bencés szerzetes megjegyzi: Bradács János munkácsi görög katolikus püspök szűklátókörű és műveletlen álláspontot képviselt, amikor az általa kiadott ábécéskönyv, illetve katekizmus igen súlyos hibáit azzal mentegette, hogy a nép széles rétegei, a hívők tömege így szokta meg.¹⁴ A főpásztornak nevelnie kell a nyáját, amiként nevelte Bozsicskovics a népét már akkor, amikor még a kárpátaljai ruszin származású Gavril Palkovics püspök generális vikáriusaként segédkezett a bizánci rítusú szerb katolikus egyház újjászervezésében. — Ha tehát ez a népéről gondoskodó főpásztor alkalmasnak találta Egert a görög katolikus alumnusok képzésére, akkor tartathatatlanná válnak a görög katolikus egyháztörténetben és a ruszin filológiában Zsatkovics óta meggyökeresedett egyoldalú negatív értéktételek.

¹⁴Vanyó Tihamér Aladár,
*A bécsi pápai követség
levéltárának iratai
Magyarországról
1611–1786.* 1986. Bp.

Élet és család védelme az Alkotmányban

ZLINSZKY JÁNOS

1928-ban született Budapestén. Jogász, egyetemi tanár. 1989 novembere óta alkotmánybíró. 1995 májusában a Pázmány Péter Katolikus Egyetem újonnan alakult Jog- és Államtudományi Karának dékánjává választották. Legutóbbi írását 1997. 4. számunkban közöltük.

Az Életért Mozgalom keretében rendezett találkozón 1997. október 2-án tartott előadás szerkesztett változata.

Lapunk tisztelettel és szeretettel köszönti a Szerzőt 70. születésnapján.

Könnyű is, nehéz is a címben szereplőhöz hasonló jelentőségű nagy kérdéskörrel behatárolt időben mondani valamit. Könnyű azért, mert rengeteg mondanivaló van. Alkotmányunk mind az alapjogok, mind az általános elvek között az élet, az emberi méltóság, a család, az ifjúság, a házasság védelmében jelentős jogokat és ezzel együtt a hatalom részére kötelezettségeket rögzít. Ezeknek a gyakorlati közéletben való érvényesülése körül éppen az utolsó években heves viták folynak a politikailag lehetséges, a gazdaságilag megengedhető kívánalmak körének mérlegelése során. Az alkotmánymódosítással kapcsolatban jelentős véleménykülönbségek merültek fel abban, hogy ezeket az alapjogokat nem volna-e helyesebb államméclokká átfogalmazni, és így fontosságukat nem vitatva boldogabb és gazdagabb korok teendői közé elnapolni.

Van azonban a kérdésnek másik oldala is. Sokszor kíséreltem meg különböző körökben tájékozódni, hányan olvasták a magyar alkotmányt. Az eredmény általában nem szokott szívderítő lenni. Mindnyájan örültünk 1989-ben, amikor az a bizonyos régi látszat-alkotmány látszólag valódi alkotmányra változott át. Ám öröklődött az elmúlt negyven évből az a szemlélet, hogy a közt érintő jogok és kötelezettségek a kormányra, más állami szervekre tartoznak. Aztán időnként meglepve akadunk fenn azon, hogy ezt a kötelezettséget a kormány, a parlament, a politikai rendszer körülbelül ugyanolyan „komolyan” veszi, mint maga a közösség, amely a rendszert hordozza. „Olyan a király, amilyen a nép” — mondták a rómaiak, olyan a kormány, amelyet megérdemel az ország, és olyan a parlament, amelyet választ magának a nemzet. Ennek megfelelően olyan az alkotmányosság is, amelyet kikövetel a nemzet.

Sok mindent hallottam már erről az alkotmányról: hogy sztálinista, jogi fércmű, nem lehet igazán alkalmazni. Biztos, hogy sok hiányosság is található benne. De merem állítani — úgy is, mint hosszú gyakorlattal rendelkező jogász és úgy is, mint immáron nyolc éve hivatalból ezzel foglalkozó bíró —, hogy ez az alkotmány tartalmát tekintve nemzetközi mércét is megálló, jó alkotmány. Nem szükséges a meglévőt másikkal helyettesítenünk, hanem meg kellene valószínűsíteni. Azután, ha ez megtörtént, lehet gondolkodni azon, hogy csiszoljuk finomabb jogászai szempontok szerint. Benne vannak az alkotmányban mindazok az értékek, amelyeket egy jogállam kívánhat,

amelyeket egy erkölcsi elveken alapuló szabad polgári társadalom demokratikus rendje megkövetel.

Az alkotmányban benne vannak. Benne vannak-e a társadalomban? A ma hatályos alkotmány egész más, mint az a bizonyos sztálini volt, amelynek a számát viseli, és amellyel egyesek össze szokták téveszteni — azok, akik a régít sem olvasták, meg a mai sem. Gyakorlatilag az átfedés annyiból áll, hogy Budapest a főváros, de az új alkotmányban még ez is a köztársaság fővárosa és nem a népköztársaságé. Ám a törvény papíron hiába törvény. A törvény akkor törvény, ha az emberek önként elfogadják, élik, és egymáson is számon kéri. Sokszor hallani nem jogászoktól (itt-ott fiatal jogászoktól is) azt a szemléletet, hogy a törvényt a szankció, az állami kényszer teszi törvénné. Ez így kétszeresen is alapvető tévedés. Egyrészt a törvény nem a hatalom eszköze a közösséggel szemben, hanem a hatalom korláta a közösség védelmére. Az abszolút hatalomnak nem kell törvény! Negyven éven keresztül láthattuk, hogy a hatalom a saját törvényét sem tartotta, ha nem akarta, hanem nyugodtan túltette magát rajta. Még az a nagyon átforgalmazott és nagyon is pártszempontokkal átszőtt szocialista jog is akadály volt annak, hogy párthatározatot, központi akaratot gyorsan és eredményesen végre lehessen hajtani — ilyenkor félretolták. A hatalomnak nincs szüksége törvényre, a hatalomnak rendőrkell és fegyver. Azokkal végrehajtja a saját akaratát. A törvényre az állampolgárnak van szüksége, hogy megvédje őt, és a hatalmat korlátok közé szorítsa. Másrészt azonban akárannyire is törekszik egy hatalom (és ezt is megélhettük) szankcióval, rendőrséggel, politikai rendőrséggel, börtönnel vagy tankkal megvalósítani a maga elgondolásait, ez legfeljebb negatívum sikerülhet. Csak az a törvény lesz hatékony a társadalom életében, amelyet önként követnek és magukénak vallanak a társadalom tagjai. A jogállam mi polgárok vagyunk, nem az alkotmányunk. Az alkotmány is mi vagyunk akkor, ha elfogadjuk és éljük.

Érdemes lenne a politikai számonkérés során az alkotmányon alapuló ígéret és ezek tényleges végrehajtása között mérleget készíteni. Mennyire alkotmányos ma ez a magyar jogállam? Mennyire tartja tiszteletben azt az értékrendet, amelyet a magyar alkotmány tartalmaz, hordoz? Van ugyanis az alkotmánynak belső értékrendje, alapértékei, mint a jogállamiság és a demokrácia. Tartalmaz alapjogokat, amelyeket minden államrendnek tiszteletben kell tartania, hozzájuk igazítva politikáját, cselekvését, terveit. Amikor akár az élet és a család alapértékét, akár más kérdéseket, mint a szociális biztonság vagy az oktatás szabadsága, vagy a művelődéshez való jog, számon kérjük, és az a válasz, hogy nincs rá pénzünk, akkor érdemes elgondolkodni azon, hogy mi mindenre van pénzünk, ami nincs előírva az alkotmányban. Értékrendi zavar uralkodik ebben az értékluralizmust hirdető országban!

Nem a keresztény értékrend vonatkozásában mondom mindent, azt önként kell és lehet elfogadni, hanem az alkotmány érték-

Piaci értékek

rendjére, mert az érvényes és mindenkire nézve kötelező ebben az országban. Minden magyar kormánynak, törvényhozó testületnek, végrehajtó testületnek és szervnek, tisztségviselőnek is, helyi- és országosnak, addig, amíg érvényes ez az alkotmány, függetlenül attól, hogy mit gondol róla, az Alkotmány értékrendjéhez kell közszereplését igazítani. Ettől alkotmányos egy ország.

Az Alkotmánybíróság az Alkotmány alapján kimondta, hogy a piac szabadsága lehet cél gazdaságilag, de nem érték; ezzel szemben az élet, a környezet védelme, a szociális biztonság, a családok preferenciája érték az alkotmány szerint. Kérdés, hogy alkotmányos-e az a gyakorlat, amely sokkal hamarabb szán egy bankkonszolidációra milliárdokat, mint amilyen hamar akár milliókat adjon iskoláknak vagy kórházaknak. Ki-ki végiggondolhatná. De ehhez elsősorban nagyon biztosnak kellene abban lenni, hogy mikor van szó a jogunkban alkotmányos értékről és mikor nincsen. Mikor van szó egyszerűen politikai gondolatokról, amelyek ilyen vagy olyan érdek, könnyebb út, külpolitikai tetszetősség miatt törvényeink belső értékrendjét félretolják és nem tartják magukra nézve kötelezőnek. Nagyon szomorú az a mérleg, amelyet megvonhatunk a legutóbbi nyolc évről, ami az alkotmány érvényessége óta (október 23-án lesz kilenc éves) e tekintetben megvonható, főleg az első szabad választás óta eltelt időről. Nem nézem a változás óta eltelt éveket borúlátón. Máig is örülök annak, hogy megérhettem a fordulatot; nem számítottam rá. Hihetetlen, nem remélt lehetőségeket kapott ez az ország 1988-89-ben és 90-ben, amelyekkel lehetne élni. Egészen természetes, hogy nem zökkenőmentesen könnyű az átmenet negyven év után a jogállamiságra. De legalább azokat a kereteket, amelyeket magunknak meghatároztunk, és nemzetközi mércével mérve is magas szinten fogalmaztunk meg — a jogállamiságnak a pilléreit —, azokat komolyan kellene venni. És azokon kellene építkezni, mert nem igaz, hogy akadályai a társadalmi fejlődésnek, legfeljebb valamivel más társadalmi fejlődés felé mutatnának és nem feltétlenül rossz irányba (s most nagyon óvatosan fejeztem ki magam).

Élet és család

Az Alkotmány 54. §-a az ember életét és méltóságát mint védendő értéket rögzíti, amelyet úgymond önkényesen senkitől sem lehet elvonni. Utána az 1990. évi alkotmánymódosítás hozzáteszi a 8. §-ban, hogy alkotmányos alapjog lényeges tartalmától semmilyen módon nem lehet senkit sem megfosztani. E két törvénynek az összhangján alapulva hozta meg az Alkotmánybíróság azt a sokat vitatott és sokat kárhoztatott döntését, hogy a halálbüntetés állami eszközzel vonja el véglegesen az életet, tehát megszüntet egy alapjogot, és ezért alkotmányellenes, akkor is, ha bíróság mondja ki. (Maga az 54. § csak az önkényes elvonást tiltotta volna.) Az élet érték, amelyet a hatalomnak, az államnak, a törvénynek minden körülmények között védenie kell. De az élet nem a csak biológiai értelemben vett élet. Nem vegetálást kell érteni rajta, nem arról van szó, hogy a biológiai ritmikát fenn kell tartatni

Az emberi méltóság

akár kísérleti eszközökkel is. Az emberi életet védi az Alkotmány, amely emberi méltóságot hordozó élet. Nagyon elvontan hangzik ez, és mégis rendkívül gyakorlatias szabály. Nekünk, keresztényeknek, ha elgondolkozunk rajta, mire kell visszavezetnünk az emberi élet méltóságát? Nemde arra a személyes emberségre, amellyel az embert az abszolút személy, az Isten a maga képére teremtette? Ebből ered a méltósága minden embernek. Ez szabadon alakítható pálya az ember számára, de a szabadsága saját méltósága megélésére, saját életcélja kiteljesítésére a köz által, az államhatalom által nem korlátozható. Meg kell adni neki a lehetőséget arra, hogy a számára adott tervet beteljesítse, a számára adott hivatást elfogadja vagy szabadon elutasítsa. A társadalomnak olyan környezetet kell teremtenie, hogy az a potenciális ember, aki a születés előtt és születés után is már ember, kibontakoztathassa az egyéniségét és méltóságát, értelemmel, akaratlalt és értelemmel foglalja el helyét a társadalomban, amely neki szánva van, nem csak selejtes szemlélettel, ami neki jutott.

Az élet joga

Sok minden rejlik emögött: emberi szabadság, emberi kötelesség, az emberek egyenlősége. Hogy nincs eleve értékesebb és értéktelenebb ember, értékesebb és értéktelenebb élet közötti mérlegelésre lehetőség. Hogy nem lehet az embert gazdasági ellenértékkel mérni, mert személyes méltósága és élete magasabbrendű minden gazdasági értéknél. Szabó Magda megrázó drámája, a *Kiáltás, város*, a debreceni bírót kétszer állítja a történelem fordulatai során az élet értéke mérlegelésének feladata elé. Amikor elviszik a császári csapatok a két fiatal debreceni túszt, elrendelvtén, hogy a bíró küldje utánuk a város anyagi eszközeit a zsoldos hadsereg megtámogatására és ezzel váltsa ki őket, akkor a debreceni bíró és tanácsa körbe jár, és megpróbálja összekoldulni a város akár minden anyagi értékének latbavetésével is azt a sarcot, amivel a két fiatal életét megválthatja, mert helyesen gondolja úgy, hogy pénzt lehet másikat szerezni, anyagi javakat lehet újból szerezni, de a város a maga polgárát minden anyagi áldozat árán tartozik megvédeni. S azután jön a második szembesülés a Bocskai sereggel, amelyik viszont abban érdekelt, hogy a császári csapatok ne kapják meg az utánpótlást és könnyebben tönkretelhetők legyenek. És a hajdú vezér azt mondja, hogy a debreceni bíró nyilván tud számolni: két ember élete kevesebb, mint kétezer emberé. Most már nem a város vagyona van mérlegre téve, hanem a város egész népessége. És az életet élettel szemben, a sok életet az egy élettel szemben a debreceni bíró akkor is mérlegelni köteles, ha az az egy élet közel áll a szívéhez. Két jelentős tanulságot mond el számunkra a költészet nyelvén az író, amit az alkotmányunkból is megtanulhatnánk, és amit a gyakorlati életbe át kellene vinni: Az első, hogy nincs olyan gazdasági érdek, amiért életet föláldozni indokolt lenne. Nem szabad úgy vélekedni, hogy sokba kerül nekünk a születendő, a nyomorba jutott, az esetleget-

sen deviáns ember jó útra térítése, egyszerűbb hát elvenni, kiirtani, felakasztani — mert az étellel szemben gazdasági értéknek nincs súlya. A társadalomnak úgy kell a maga gazdasági erőit csoportosítania, hogy ne életeket áldozzon a Mammonnak. Voltak pogány rítusok és vallások, amelyek embert áldoztak a bálványnak, és vannak modern rendszerek és államok, ahol naponta áldoznak embereket a bálványnak. Alkotmányunk tiltja ezt. Annak az értékrendje egész világos. Az életet illeti az összes emberi jog közül az első hely, mégpedig a méltósággal rendelkező életet. A másik tanítás, hogy az élet nem csak egyéni élet. Van a társadalomnak is, a nemzetnek is élete. Az élet folyamatosság is. Az ember egyszerre közösségi lény és egyén. Először egyén, mert az egyénnek természetfölötti hivatása is van. De ezt a természetfölötti hivatást természetes hivatásán, a társadalom szerepén keresztül élheti meg. És ezért, amikor az ember társadalmi alapfeladatait megvalósítja, az alkotmány biztosítja ehhez a szerepvállaláshoz az alapvető jogait. S ezen alapjogok közül az egyik, hogy az ember társat választ magának, és gyermekei lehetnek, akik folytatják az ő életét, ahogy ő is folytatta az előtte élők életét.

A család vállalásának szabadságjoga

Szabadon választja az ember ezt a hivatást, és nincs semmiféle olyan társadalmi avagy törvényes hatalom, amely belekényszeríthetné ebbe. Alanyi, méltóságához tartozó joga megválasztani a maga életkörülményeit ezen a családi vonalon. De vajon nem kell-e a társadalomnak biztosítania számára a teljes szabadságot ezen a téren? Szabad-e az az egyed a társadalomban, akár a társa megválasztásában, akár a gyermekei elfogadásában, akinek hivatásbeli akadályt, otthonteremtési lehetetlenséget, esetleg nyomort jelent, ha a természetes és alapvető emberi méltósága szerint határozza meg a saját társadalmi életformáját? A társadalom biztosítja a steril és biztos megakadályozását az utódvállalási lehetőségeknek, egyenértékűnek fogadja el a házasságon kívüli együttéléseket a családi viszonyokkal. Sőt, elfogadja az egynemű párkapcsolatokat is. Aki mindezen lehetőségek ellenére eléggé elmaradott ahhoz, hogy mégis a másik módszert válassza, lelke rajta, ha van pénze hozzá!

Ez a szemlélet a társadalomban alkotmányellenes. Az alkotmány nem ezt mondja, hanem igeris megfontolja komolyan és helyesen (és ma már nemzetközi egyezményekben számos helyen rögzítetten), hogy a családnak, a közösség fenntartásának, a gyermekeknek minden ember és a teljes társadalom számára értékük van. Azon túl, hogy az ember méltóságához tartozik ebben a vonatkozásban a szabad döntés, az ember felelősségéhez is tartozik, hogy éppúgy vállalja emberi, mint a hivatásbeli szerepét vagy a társadalom tagjaival szemben fennálló kötelezettségét. Ehhez a társadalomnak a maga lehetőségei között meg kell teremtenie a lehetőségeket, de ehhez az egyes embernek is meg kell teremtenie a saját maga belső értékrendjét. Az a hajdan féltrefásan feltett kérdés, hogy kicsi vagy koci kell-e az embernek, az komolyan

nem feltehető kérdés a maga embersége tudatában lévő, a maga erkölcsi rendjét helyesen értelmező ember számára.

A római jog nyelvén hármasság rétegzettsége lehet az értékeknek, *necessaria, utilia és superflua*. Vannak a társadalom és az egyén szempontjából is szükségesen vállalandó feladatok, vannak hasznosak, köz- és egyéni hasznúak és fölösleges luxusok. S az ember választhatja az utóbbit is, ha a másik kettőnek már eleget tett, bár keresztényként talán még akkor is csak az esetben keresheti, ha az ő fényűző igénye nem másvalakitől von el annak hasznos vagy kivált szükséges eszközöket. Elmondhatjuk azt, hogy mennyi fölöslegesre költünk, mennyi fölösleges igényt támaszt bennünk a piacorientált társadalom abban az országban, ahol egyeseknek a szükséges sincs meg, másokat a gyermekvállalás vagy az együttélés nyomorba taszíthat, s van, akit kétségbeesésbe hajt a kilátástalanság. Úgy is lehet az élet ellen tenni, hogy elvonjuk a kilátást a szükségesek megszerzésére és a maga méltóságára adó ember számára a méltó életet egyáltalán nem teszi lehetővé a társadalom. S akkor választja esetleg a méltónak látott vagy legalább kiutat kínáló halált.

A kilátástalanság

Nem véletlen, hogy országunkban az öngyilkosok száma sajnálatosan emelkedő irányzatot mutat. Az alkotmány nem beszél az öngyilkosságról, de szól az élet méltóságáról, és feladatává teszi a hatalmat hordozóknak és a politikai szervezeteknek, hogy a méltó élet lehetőségét megteremtsék. Valahol egyszer — én hiszem, hogy valahol mindenképpen — felelni fognak azért, hogy tettek-e és eleget tettek-e a rájuk bízott feladatnak, az általuk megteremtendő lehetőségeket hogy teremteték meg. De mindannyian felelünk ezért valamennyire. A hatalmat mi választjuk, mi számoltatjuk be, mi vonjuk felelősségre a tisztséget viselőket, mi figyelmeztetjük őket arra, hogy mit várunk tőlük. Azt teszik-e, amit a törvény elvár. Eleget teszünk-e választópolgári jogállásunkból adódó közfeladatunknak? Ebben is létezik felelősség az alkotmány rendjén. Nem az az elsődleges, hogy a piacon mit lehet elérni, nem az a fontos, mennyire stabilak vagy jól keresők a bankjaink. Nem az egyéni érvényesülésünk az elsődleges, hogy azok az értékek, amelyekért felelősek vagyunk, s amelyeket Alkotmányunk meghatároz, mennyire érvényesülnek.

A halálbüntetésről

A panaszok az Alkotmánybírósághoz özönlenek, a sajtóban hangot kapnak, így például a halálbüntetés visszaállítására, ahelyett, hogy olyan társadalmi környezetet teremtenénk, amely a bűnözést visszafogja és a bűnösnek utat nyit a javulásra, a szenvedélybeteget és a beteges bűnözőt megfelelő gyógykezelésben részesíti. (Persze ehhez nem a kórházi ágyak megszüntetésén keresztül visz az út.)

Panaszok az Alkotmánybírósághoz

A panaszok voltaképpen pótcselekvések. A társadalom akkor, amikor egy-egy bűnösnek a fejét követeli, a maga lelkiismeretét akarja megnyugtanni: lám, példát statuáltunk! De nem az elrettentés segít az értékek megmentésében, hanem az értékek vállalása és helyes rendbe állítása. Ott fekszenek az Alkotmánybíróság asz-

talán azok a követelések, amelyek a házasságnak járó kiemelt védelmet követelik más (heteroszexuális és homoszexuális) párkapcsolatoknak, és ha olyan álláspontot foglal el, amelyet elfoglalt, a saját alkotmánya értékrendjét elismerve kimondja, hogy igenis van a családnak többletértéke a nem családos élettel szemben, van a hivatalosan is vállalt házasságnak példaértéke más társadalmi kapcsolatokkal szemben, mikor nem elítélni akarva bárkit is, az alkotmányban védett társadalmi utat értékesnek és védendőnek vallja, akkor rásütik, hogy maradi, ósdi, klerikális módon gondolkodó, meg más hasonlókat. Pedig nincs másról szó, mint a természetes erkölcs és a társadalom természetes alapjai szerint való gondolkodásról, amely tudomásul veszi, hogy az embernek egyedileg joga van elkárhozni, rosszat tenni, az érték helyett az értéktelent magának kiválasztania, de a társadalmi hatalomnak, ha valaki egyszer ehhez jutott, a jogrend hordozta értékek szerint kell cselekednie. Azokat kell olyan helyzetbe hozni, hogy legalábbis ne igényeljen külön hősiességet vagy vértanúságot a választásuk, hanem normális döntés lehessen. Azután lehetünk nagyvonalúak a szabálytól eltérő mássággal és a pluralizmussal szemben is, de először talán a csendes, jogkövető réteg (nem merem azt mondani, hogy többség) törvényben rögzített igényeinek kellene helyt adni. Az alkotmány a házasság mellett, amelyet külön kiemelt értékként véd, védi a családot, tehát azt a házasságot, amelyből gyermek származik, vagy gyermekek származnak. Furcsa dolog ez a demokrácia. Magyarországon a gyermekes családok kisebbségben vannak. A magyar családok harmada gyermektelen, egy másik harmada egygyermekes, és harmadik harmadban vannak nagy többségükben két gyermekkel, de itt-ott többel is azok, akik azután a következő nemzedéket létrehozták. Nyilvánvaló, hogy a következő nemzedék, a kisebbség által biztosítva lesz kénytelen hordozni a többség terhét is majd akkor, amikor az már nem hordozza a magáét. De ez ma senkit, vagy legalábbis a választók többségét nem érdekli — és hát demokrácia van! Így vész el a mi családpolitikánk. Egyszerűen a demokratikus szemlélettel: a többség dönt, a többség a maga javára dönt, a kisebbség a maga „luxusa” árát fizesse meg, és ne a többség „terhére” tartson gyereket. Ezt sokan kimondják, leírják, komoly jogászprofesszorok is: „hogy jövök én ahhoz, hogy a más passzióját, hogy neki gyereke van, én fizessem.” Ezt egy akadémikus írta le nemrég, a Magyar Tudományos Akadémia jogász tagja. Szomorú, hogy valószínűleg komolyan is gondolta.

Vajon ki védi itt a társadalom távlati érdekét, ki képviseli a természetes fejlődés útját? Ezen lehet vitatkozni, és azon is, egyáltalán van-e érték a társadalom fennmaradásában. Ha az egyes lehet öngyilkos, talán lehet a társadalom is. Úgy néz ki, mintha lenne rá hajlama. De nem kellene legalább figyelmeztetni rá? Tudatában van-e annak ez a demokratikus alapon választó és önmagát kormányzó jogállami társadalom, hogy hova vezet az, ha az alkot-

mányos értékek helyett az értékpluralizmust, az erkölcsi értékek helyett a piaci értékeket választja? Tudatában van a magyar választóközönség nagy része annak, hogy ez az út valóban hová vezet? Amikor elvonjuk a pénzt a közoktatástól, amikor végrehajtottuk a nagy árcsökkentő programot, a Bokros-csomag megírta, hogy a szociális költségek megvonásával talán még 4-15 milliárdot is tud az állam spórolni. Azután kiderült, hogy egy-egy bankprivatizáció ennek a többszörösébe került, a privatizációnak a gyümölcsseiből mindezek a kérdések kacagva rendezhetők lettek volna, és végül az ígért megtakarítások is eltűntek kézen-közön. Nem arról van szó, hogy az alkotmányos értékrend nem mozdítható, hogy a közigazgatást nem lehet hatékonyabbá és olcsóbbá tenni, hogy az emberséges élet csak pénzkérdés. Nem, korántsem, ez tudati kérdés. De arról igenis szó van, hogy felelősek azok a gazdasági vezetők, akik először is nem tartják magukra kötelezőnek még az alaptörvényt sem, és akik hamis számok bővületében vonják el az alkotmányos értékek anyagi alapját, hogy helyette más hamis értékeket részesítsenek előnyben önkényesen. Nemrégien jelent meg a sajtóban az a tájékoztatás, hogy a nagy garral beharangozott, szükségesnek állított és óriási anyagi eszközök felszabadításának lehetővé tételét ígérő kórházi ágycsökkentési akció voltaképpen nem hozott megtakarítást. (Nem vagyok benne biztos, hogy nem többbe került-e, mint amennyit hozott. Ezt már nem írják.) De azt, hogy maga a miniszter, aki egy évvel előtte a parlamentben kivont karddal harcolt azért, mint egyetlen lehetőségért, utána beismerte, hogy tévesek voltak a számítások, azt azért hozta a sajtó. Ugyanez van az iskolarendszerrel, a családi pótlékkal is: valahol többbe kerül, hogy ezeket az értékeket nem soroljuk előre, mint amibe az kerülne, ha tisztességesen betartanók őket, és legalább azt a mértéket alkalmaznók, amit az Alkotmánybíróság ezzel kapcsolatban elsősorban a környezetvédelemre, de minden alkotmányos értékre megszabott, hogy ha nincs pénzünk a javításra, akkor legalább ne rontsuk, tartsuk fenn az állapotát.

Az értékek megőrzése

Nem tartjuk fenn értékeink szintjét, de miért? Mert ez az egyszerűbb út, és senki sem kéri számon. Valójában a magyar választópolgárok nagy többsége közömbös az értékek kérdése iránt. Nincs annyi információ a birtokában, hogy lássa a veszélyeit, azon információknak sincs birtokában — mert nincs sajtója —, ahol esetleg a mégiscsak magasrangú Alkotmánybíróság testülete megnyilatkozik értékek mellett. Véletlenül se nagyon látni a sajtóban helyes formában elemzett alkotmánybírósági határozatot, még a szakajtóban sem sokat, de a napi sajtóban sehol sem. Mással van elfoglalva, harmadrendű szenzációkkal, belső vitákkal vagy mondvincsinált problémákkal, amelyek ezek elé az értékek elé tolódtak.

Mit tehetünk, ha úgy véljük, hogy az alkotmányos értékek számunkra fontosak (és úgy vélem, hogy a saját keresztény értékrendünkben még fontosabbak, mint az alkotmányos rendben)? Először is egy propagandafeladatunk van: hangot kell adnunk az ér-

tékeknek. Fel kell hívni a figyelmet azokra a csúsztatásokra, amelyek a velük szemben megnyilvánuló, önös, rövidtávú haszonkereső tervekben, állásfoglalásokban vannak. Majd rá kell mutatni arra, hogy ezek nem hoznak hasznot szinte senkinek, de semmi esetre sem a többségnek, a társadalomnak, s nem az ilyen magatartás visz bennünket szárnyakon a kultúrnépek közé... Az ember számára egyedileg is, és a közösség számára együtt is az értékek helyes rendje a kifizetődő. Többbe kerül nekünk az anyagiak hajszolása, a szellemiek emögé sorolása és az erkölcsi értékek luxussá tétele, mint kerülne egy helyes, alkotmányos, törvényes vagy polgári értékrendben való gondolkodás, távlati jövőre való előkészület. Nem is halnánk éhen mellette. Egy társadalom sem halt még éhen azért, mert gyerekei voltak. Általában azért hal éhen, mert fölfalja a holnapját már ma. Vagy mert egyesek a többiek kenyerét eleszik vagy akár feleltetik a kutyákkal. Köztudott, hogy az Egyesült Államok madáreleségre több pénzt költ, mint amennyibe kerül, amit az éhező India importálni tud a maga 500 millió lakosának.

Az ember mint gazdasági tényező

De gondolkodhatunk azon is, miért nem jut kenyér minden gyereknek a mi országunkban — miért nem születhetnek meg gyerekek a félelem miatt, hogy nem fog nekik kenyér jutni? Valóban csak a tőkekoncentráció az érték a piacgazdaságban, vagy igaz az a régi közgazdasági tétel, hogy a termelőerők között is fontos szerepe van nemcsak az eszközöknek, de a földnek és az emberi munkaerőnek, alkotókedvnek, teremtő akaratnak is?! S ha így van, és ha ennek az utóbbi, de mindeneket megelőző és semmi mással nem helyettesíthető tényezőnek sem fenntartásáról, sem növeléséről nem gondolkodunk, csak idő kérdése, mikor billen ki sarkaiból végleg, mikor lehetetlenül el teljesen ez a mi embertelen világunk — ember híján. Lassan a közgazdászok is rájönnek, hogy a tőke lehetne emberbarát, szociális érzékű, és ez hosszú távon még kifizetődő is lenne. Ám az ember nemcsak elengedhetetlen előfeltétele a gazdálkodásnak, hanem ura, célja, értelme is. A jó gazdaság a valódi értékek szolgálatában gazdálkodik a korlátolt értékekkel. Felhasználja azokból a szükséges és hasznos mennyiséget, de gondoskodik róla, hogy maradjon az utánunk jövőknek. Fenntartja, nem felfalja a világot! Kell többlet „termelés” ennek a szegény emberiségnek, de az igazi értékek többletét kell keresni. Kell a szeretet, a türelem, a derű, a szellemi értékek többlete. Kell a szépség, a tisztaság, az illem és a természet, kell az otthon (ha nem is a palota), kell a barátság, a csend és a szó — s mindezek nem pénz, hanem helyes értékrend, emberség, érzék kérdései. Ebből a tőkéből mindannyian gyűjthetünk, s annál több lesz azokból, minél inkább osztjuk.

Van szavunk abban, hogy milyen világot akarunk, milyen rendet építünk. Rajtunk múlik, milyen a jelenünk, milyen lesz a jövőnk, lesz-e jövőnk.

Házasság, üdvösség

*Férj és nő egy mátkapár,
vágyuk szent és mennybe száll.*

Született 1932-ben, teológiai tanulmányait Rómában végezte, 1959-ben szentelték pappá. 1983 óta a salzburgi egyetem teológiai karának professzora. Az „Equipes Notre-Dame” házaspári lelkeségi mozgalom 1997 októberében ünnepelte megalapításának 50. évfordulóját. Az előadás — amelynek szerkesztett változatát közöljük — a mozgalom német nyelvű csoportjainak ünnepségén hangzott el Bécsben.

Elöljáróban szólnom kell arról a tényről, hogy a legrégebbi idők hagyományai alapján a nem házasok (klerikusok) illetékesnek érzik magukat arra, hogy a házasság rendjét jog és igazság szempontjából normatívan megítélik. Ellenpontként idézhetném a katolikus házasember Mozart és Schickaneder gondolatát: *Férj és nő egy mátkapár, vágyuk szent és mennybe száll*,¹ és hosszú értekezést írhat arról, hogy ez a szép mondat a keresztény füleknek miért hangzott mindig védekező felhanggal, mintha a másként beszélők frontja ellen szólna. Szent Pál tollából viszont egy másik ismert mondat származik: „A nők azonban világi dolgokkal törődik: hogyan keresse felesége kedvét, és meg van osztva. A nem házas asszony és a szűz arra gondol, ami az Úr, hogy testben lélekben szent legyen” (1Kor 7,33-34). Az apostol a hit fényében teszi fel a kérdést, hogy a világ utolsó, nyugtalan idejében melyik a legmegbízhatóbb út Isten országába. Ő személyesen meg volt győződve arról, hogy ez nem lehet a házasság.

A hagyomány hangja

¹E. Schickaneder: *A varázsfuvola*, Pamina és Papageno kettőse
²*Einsiedeln* 1955,
128-129.

Magdeburgi Mechtild

Magdeburgi Mechtild, a híres középkori ciszterci begina (1208/10-1282) *Az Istenség áradó fénye*² című művében elbeszél egy látomást a jövőbeli mennyei boldogságról. Leírja azt a pillanatot, amikor az emberiség áldott része részesül Isten benső életében: „De a végső nap után, amikor Isten el akarja költeni vacsoráját, a menyasszonyoknak helyet készítenek vőlegényük oldalán, és azután a szeretet a szeretethez ér, a test a lélekhez, és teljessé lesz az uralom az örök dicsőségben.” E bevezetés után, amely általánosságban beszél az Isten-közelség örök boldogságáról, Mechtild vázolja az Isten-közelség boldogságában való fokozatos, hierarchikus részvételt. „Ő te bájos Bárány és gyönyörteli Ifjú Jézus, a Mennyei Atya gyermeke, ha te azután fölemelkedsz, és mind a kilenc karon áthatolsz, és a szűzeknek szeretettel oda intesz, akkor ők ünnepélyesen követni fognak téged a leggyönyörtelibb helyre, amelyről senkinek nem mondhatok semmit. Ahogyan ők majd veled játszani fognak, és magukat a szerelmi vágyban felemésztik, az oly mennyei édességgel teli és gyengéden bensőséges, hogy nem ismerek semmit, ami hozzá hasonlítható lenne.” A *Szűzek* a nem házas keresztények lelki rendjébe tartoznak. Arra hivatottak, hogy bevonuljanak a legszentebb isteni misztériumba, a *legboldogabb* helyre, a szerelem helyére,

ahol maguk is átélik Isten önközlését a szeretetben: a szerelmi vágy játékát, a mennyei édességet, a bensőséges gyöngédséget, a ki-mondhatatlan boldogságot. Ez az örök boldogság első és egyedül tökéletes foka. Van azonban még egy második is: „Az özvegyek is követik a felséges élvezetben. És az édes tekintetben a legmagasabb fokon kielégítettnek és láthatják, amint a Bárány a szűzekkel egyesül.” Az özvegyek, akik házasságban éltek, és házastársuk elvesztése után nem házasodtak újra. Ők is részesülnek az isteni élvezetben. Őket azonban már nem bocsátják be Isten legbenséjébe. Az édes látvány, amely őket tökéletesen kielégíti: láthatják a boldogító eseményeket Krisztus, a Bárány és az első helyen álló szűzi emberek között. Boldogságuk közvetett: mások boldogságát látják. A harmadik és legalacsonyabb fok a házasembereké, akik mint házások haltak meg a földi életben: „A házasemberek is gyönyörrel szemlélődnek majd, olyan mértékben, amennyire ez nemes voltuk alapján lehetséges. Mert minél inkább eltelik valaki itt a földi dolgokkal, annál inkább vonják el tőle a mennyei gyönyört.” Ők is megtalálják a végső és isteni boldogságot. Ez azonban nemcsak közvetett, mint az özvegyek boldogsága, hanem annyira korlátozott is, amennyire a földi boldogságban örvendtek. Mindaz nyilvánvalóan a földi dolgok közé tartozik, ami a házaséletben megvalósul.

Házasság és szüzesség

Ez a szöveg különösen tanulságos, hiszen a misztikus hagyomány része, és annak tekintélye támogatja. A figyelmes olvasó megtudhat belőle néhány olyan alapvető tény, amely a házasság állapotát alapvetően meghatározza:

— Az örök boldogság életében az Istenhez való viszonyt az erotikus élmény metaforáival írják le, tehát olyan elemmel, amely a házasság valóságához tartozik.

— A kérdés: *Ki jut Istenhez legközelebb?*, a következő elv szerint kap választ: a lemondás a nemi gyönyörrel tesz alkalmassá Isten birodalmának teljes megismerésére; a nemi gyönyör élvezete csökkenti az eljövendő boldogságot, akkor is, ha az a törvényes házasságban történik.

— A valódi egyesülés és a mennyei öröm kizárólag az erőszak (a szűzek) és Krisztus (a Bárány) között jön létre. A házasemberek is a boldogság birodalmába kerülnek (akárcsak az özvegyek), de — képletesen szólva — a mennyek periferiáján maradnak, a nászággyba nem nyernek bebocsátást.

— Az eszkatologikus jövőben a házások a harmadik helyen következnek a nem házások és az özvegyek után. Mechtild ezt nyelvi eszközökkel is kifejezi: a szűzekről részletesen és egészen pozitívan beszél, a házasokról a legrövidebben és inkább negatív-korlátozással.

A misztikusoknak a mai szakirodalomban gyakran felróják, hogy nyelvezetükben a teremtő erőzt pozitívan értékelik, hiszen ebben a képi világban oly zavartalanul mozognak. Ebből a véleményből csak annyi igaz, hogy a misztikusok az erotikus nyelve-

³ Cyprianus: *De habitu virginum* 21; a pszeudocypriánus prédikáció *De Centesima, Sexagesima, Tricesima* (PL Suppl 1,53-57); Szent Ágoston: *A szent szüzességről* c 45 (PL 40,423); Hieronymus: *Jovinianus ellen* 1,3 (PL 23,223B-224A; PL 26,91-92); *Kommentár Mátyé evangéliumához, I*, 13,23 2CChSL 77,105-106); Beda Venerabilis: *Az idők számítása* 1 (PL 90, 295ff). Aquinói Szent Tamás q 96 a 2-3; *Szentszövegek kommentár* 4 d 49; 5,2 qa 3. *Aureola*-ról, tehát a dicsfényről szólva, amely a szentek különleges kitüntetését jelképezi a mennyben, a skolasztikusok a házasságukat egyáltalán nem veszik figyelembe. Szent Tamás három csoportot jelöl meg, akiknek ez a különleges jutalom kijár:

a mártíroknak, a szűzeknek és a teológusoknak. STh Suppl q 96 a 1.

⁴ Vö.: ²LThK 6,59; LMA,V. 1064-1068; Borst, A.: *A katarok*, Stuttgart, 1953, 180-182; M. D. Lambert: *Eretnesség a középkorban*, München, 1981; Robertus Pullus PL 186, 167-169; Alanus

zetet használják. Ezt azonban mindannyian azért teszik, hogy mondhassák: csak aki a földi erőszról lemond, az juthat egykor tökéletesen Isten örök közelségébe, amelyet egy lakodalom képével írma le. A misztikusok nem a földi erotika kultúrájának akarnak hangot adni, hanem ezt az erotikát képnek használják fel, s határozottan áthelyezik az eljövendő mennybe. A földön a házasságról lemondó aszkéták akarnak lenni.

Út-e a házasság a keresztény tökéletesség felé?

Mechtild nem egyedülálló hang a hagyományban, hanem képviselője azon keresztény szerzőknek, akik az ókorban és a középkorban a házasságról írtak, és akiknek véleménye máig hat.

Az ókori egyházatyák nagyon szemléletes százalékszámítást gondoltak ki. Felhasználták Jézus hasonlatát a magvetőről (Mt 13, 18-23), amely szerint a magok a talaj adottságaitól függően százszoros, hatvanszoros vagy harmincszoros termést hoznak, s ezt az egyház tagjaira és az általuk várható mennyi jutalomra alkalmazták. Az eredmény így hangzik: az örök jutalom 100%-a a szűzi nemházasoknak jár, 60%-ot kapnak az özvegyek, s a maradék 30% jut a házasoknak.³ E számítás matematikai szemléletességgel mutatja, hogyan értékelték a házasságot vallási szempontból, éppen az örök üdvösséggel kapcsolatban.

Szemben az olyan aszketikus eretnekekkel, mint a bogumilok vagy a katarok⁴ — akik a házasságukat Isten birodalmából teljességgel ki akarták zárni —, a tanítóhivatal és a teológusok mindig ragaszkodtak ahhoz, hogy a házasságuknak is van esélyük az Istennel való örök közösségre. A boldog beteljesedés mértékét illetően azonban különbségeket tettek. A házasságuknak csupán egyharmada jut az isteni élettel való boldogító kapcsolat teljességének.

Ez a vélekedés mind a mai napig végighúzódik az egész hagyományon a szentek és a boldogok naptárában. A házasságuk alakja meg sem jelenik. Hiányoznak azok az emberek, akiket azért tekintünk mértékadónak és példaképnek keresztény tökéletességük miatt, mert a házasság állapotában éltek, s ebben példamutató magatartást alakítottak ki: tehát a szexualitás, a gyermekek nemzése és felnevelése terén, a közös háztartásban való életben, a hivatásukban, gazdasági, szabadidős, testi és lelki tevékenységükben, fiatal és idősebb korukban, a barátokkal és szomszédokkal való kapcsolatban, a társadalmi nyilvánosság előtt, a konfliktusokban és harmonikus körülmények között. A hagyomány során természetesen egész sor házasság keresztény került fel a szentek listájára, mint Árpád-házi Szent Erzsébet vagy Morus Tamás. De az, hogy házasság is voltak, mindig csak véletlen volt, nem házasságuk volt a meghatározó szempont, amely alapján

ab Insulis PL 210,
365-369; Radulfus
Ardens PL 155,
1742-1745.

⁵Delooz, P.: A
szenttéavatás és
szociális alkalmazása,
Conc 15 (1979) 576;
Vö.: K. L. Woodward:
Isten segítője. Miképp
csinálja a katolikus
egyház szentjeit. 1991,
München, 422-442.

A II. Vatikáni zsinat tanítása

⁶Lumen gentium 39

⁷Lumen gentium 40

⁸Lumen gentium 41

⁹Lumen gentium 42

életüket megvizsgálták, hanem legtöbbször a vértanúság, gyakran a magasabb életforma (a szerzetesi élet), vagy a bekövetkezett özvegyiség. „A házasságon kívüliség, fogadalommal, vagy azon kívül, a szenttéavatások legáltalánosabb alaphelyzete.”⁵ Ha ezeket az adatokat komolyan vesszük, kikerülhetetlenül arra a következtetésre kell jutnunk, hogy noha a katolikus egyház a házasságnak nagy jelentőséget tulajdonít, mégsem bízik abban, hogy belőle rajzolhatja meg a szemléletes keresztény embereszményt, mert nyilvánvalóan kevésbé felel meg az Istenben való beteljesedésnek. Ennek oka főként a szexualitás negatív értékelésében rejlik.

A II. Vatikáni zsinat azon a véleményen volt, hogy a hagyománynak ez az uralkodó irányzata korrekcióra szorul. Ebben viszont hivatkozhatott arra a hagyományra, amelyet a homályból kellett napvilágra segíteni. A zsinat nem tagadja, hogy a házasságról lemondás nagyszerű, az Evangéliumnak megfelelő út, de előtérbe állítja a házasságot is. A zsinati atyáknak nyilván nem az volt a szándéka, hogy a keresztény életállapotok rendjében gondosan kimunkált rangsort állítsanak fel, hanem inkább arról beszéltek, hogy az istengyermekségre szóló meghívás egységes, az üdvösségnek egyetlen útja van, és minden életformában meg lehet találni a tökéletes kereszténységet. „Ezért az egyházban *mindenki*, akár a hierarchiához tartozik, akár ennek lelkipásztori gondozása alatt áll, meghívást kap az életszentségre.”⁶ „Az Úr Jézus (...) *minden egyes* tanítványát, együttesen és különbségtétel nélkül hívta az életszentségre. (...) Hiszen *mindegyikükre* elküldte a Szentlelket, (...) hogy szeressék Istent (...) és úgy szeressék egymást, ahogyan Krisztus szerette őket. (...) Bármilyen rendű-rangú keresztény ember meg van hívva a teljes értékű keresztény életre és a tökéletes szeretetre.”⁷ „A különböző életformákban és hivatásokban *ugyanazt* az életszentséget ápolják mindazok, akiket Isten *Lelke* sürget. (...) *Minden keresztény* hívó napról napra jobban megszentelődik sajátos helyzetében, feladataiban és életkörülményei között.”⁸ „*Minden keresztény* meg van tehát hívva az életszentségre, az állapotának megfelelő tökéletesség elérésére.”⁹

Többféle keresztény életformában lehet tehát a keresztény lét tökéletes és példaszerű formáját elérnünk, és az Istennel való közösség egész boldogságát elnyernünk. Annak kritériuma, hogy az ember ezen az úton milyen messzire juthat, nem az, hogy melyik életállapothoz tartozik, hanem csakis a szeretet. A különbséget a keresztény házasságról lemondás és a keresztény házasságban élés között funkcionálisnak kell tekinteni: a szeretet különböző útjait jelzik, nem pedig a szentségben való részesedés mértékét. A zsinat ezáltal olyasmit mondott ki, mintegy a jövő egyházának, amit a mai napig nem értünk el. Még mindig igaz, amit Gumpel atya, aki a jezsuitáknál a szenttéavatások ügyét intézi, így fejezett ki: „Mindannyian sajnáljuk, hogy nincs több házasság jelöltünk. Tudják azonban, hogy az eljáráshoz a szentség híre szükséges, és ameddig a katolikus laikusok a házasságot maguk

sem tartják teljesen és egészen a szentségre vezető útnak, addig senki sem láthat potenciális szentet egy házasságban. Ameddig ez nem változik, nem lesznek házasságok a *szentség hírében*, tehát nem is jutnak ilyen eljárások a bizottság római asztalára.”¹⁰

¹⁰Woodward 431

A házasság: az életszentség útja

Mondhatják erre: nem is olyan lényeges, hogy valakit hivatalosan szentté avatnak-e vagy sem, hiszen ez a szertartás amúgy is csak a múlt egy poros maradványa. Bármilyenek legyenek is a formák, amelyekkel ennek az egyháznak a kereszténysége meg akarja mutatni győzelmes erejét, mindig az lesz a fontos, hogy vannak-e minden élethelyzetben meggyőző személyiségek, akik a kegyelem hatékonyságát meg tudják mutatni. Ezért csodálkoznunk kell, ha az egyház a házasságot illetően még mindig megelégszik azzal, hogy parancsoló és tanító utasításokat adjon, ahelyett, hogy keresni kezdené, hol vannak azok, akik a keresztény eszményt a házasságban felmutatják. Nagyon sok ilyen személy van. Csakhogy ehhez másfajta szemléletet kell kialakítani.

A zsinat szerint a keresztény házassághoz „nagy erények kellenek”.¹¹ Ezzel már távolról arra a kritériumra utal, amely szerint a szentté avatási eljárásban a szentek az átlagos tömegből azáltal emelkednek ki, hogy az *erényeket hősies fokon gyakorolják*: az életvitelnek, az odaadásnak és a termékenységnek különleges, a mindennapi mértéket meghaladó formájában.¹² Nem lehet ezt a házasságra is érteni? Csak a házasságról lemondva lehet a keresztény eszményt nagyszerűen, hősiesen valóra váltani? Woodward joggal állapítja meg: „A mai társadalomban elterjedt hűtlenség és magas válási arány láttán ezt kell mondanunk: azoknak az erényeknek, amelyekre a katolikus házaspároknak szükségük van az életem át tartó hűséghez, legalább ugyanolyan hősieknek kell lenniük, mint azoknak, amelyeket a papoktól és apácáktól a cölibátus megkövetel.”¹³ A hősies életvitel ebben az összefüggésben a házasság mindennapok életében valósul meg. A pápai megnyilatkozások a rendkívüliséget már régen a nagyszerű, csodálatos, a szakrális fényű és aszketikus hősiesség nélkül írják le, holott tekintetünk a szerény, becsületes, az Evangélium értelmében erős életek felett elsiklik.

Hogyan lehetne a rendkívüli házasságot ismertté tenni? Nem másként, mint annak a szerény nővének az életét, aki erejét az imádságnak és a betegápolásnak szentelte. Önvallomásaiból, a környezetében élő emberek tapasztalatából és elbeszéléséből, legtöbbször utólag, a szerzetesi közösségen keresztül. A szent házasság történetét még nem írták meg, sőt, nem is akadt olyan, akiről szóljon a történet, legalábbis máig. Pedig ez legalább annyira lehetséges, mint Avilai Szent Teréz vagy Szalézi Szent Ferenc önvallomása.¹⁴ Nincs még szemünk rá, pedig a tény adott, csak jobban szemügyre kellene venni. Akadályt jelent itt talán az *intimitás*: hogyan lehetne a kegyelem látható megnyilvánulásáról beszélni, ha ez a férfi és a nő közötti erősz átélésében jelenik meg, amelyet a

¹⁴AAS 40 (1948) 145;

Vö.: DSAM VII, 341-342; *Lisieux-i Szent Teréz kis útjáról*: H. U. von Balthasar: *Testvérek Lisieux-i Szent Teréz és Dijoni Szent Erzsébet szellemében*, Einsiedeln 1970, 223-227.

¹³Woodward 426

¹²Vö.: A. de Bonhome: *Art. Heroïcité des vertus* DSAM VI, 337-343; *Art. Heroischer Tugendgrad* ²LThK 5,267

diszkréció elzár a nyilvánosságtól? Lehet, hogy a szégyenérzet itt erősebb szerepet kap, pedig az alapvető probléma itt sem más, mint a szentség bármely formájában, például a misztikában. Itt is csak azáltal válik láthatóvá a példaszerű élet, ha a legbelső élmény nyilvánosságra léphet, akár maguknak az érintett személyeknek kifejezett vallomásával, akár közvetve, a nyilvánosságban jelentkező *kisugárzásként, jelenlétként*. Ugyanez lehetséges a házasság intimitásával is. Ez tulajdonképpen csak stílus és szokás kérdése.

A házaspárok tanítása a házasságról

Minden eddigi zsinat azt bizonyítja, hogy az egyház: *tanuló testület* is. Ez különbözteti meg attól a torzképtől, amelyet néhány katolikus kortársunk fest róla: mintha azoknak az igazságoknak időtlen irodája lenne, amelyeket mindig is tudott. A II. Vatikáni zsinat szerint Isten népe törekszik arra, hogy „azokban az eseményekben és vágyakban, amelyeket korunk többi emberével megoszt, fel tudja ismerni, hogy melyek az idők igazi jelei vagy Isten szándéka szerint valók”.¹⁵ Sok szó esik arról a „segítségéről, amelyet az egyház a mai világtól kap”.¹⁶ „Főleg manapság, amikor a viszonyok rendkívül gyorsan változnak, és a gondolkodás módjai erősen különböznek egymástól, az egyház kiváltképpen azok segítségére szorul rá, akik akár mint hívők, akár mint nemhívők, a világban élnek, jól ismerik a különféle szaktudományokat, és értik a bennük megnyilatkozó szellemiséget. Isten egész népének feladata az, főleg a pásztoroké és a hittudósoké, hogy a Szentlélek segítségével korunk sokféleképpen felhangzó szavát figyelmesen hallgassák és értelmezzék, azután pedig az isteni igé fényénél vonják le belőle a következtetéseket. Így lesz a kinyilatkoztatott igazság egyre teljesebben felfoghatóvá, egyre érthetőbbé, és egyre alkalmasabban előadhatóvá.”¹⁷

¹⁵ *Gaudium et spes* 11

¹⁶ *Gaudium et spes* 44

¹⁷ *Gaudium et spes* 44

Sokat lehetne írni az egyház tanulási folyamatának gazdag és kalandos történetéről. Az egyik felismerés azonban könnyen szemünkbe ötlük: Isten lelke nem kizárólag a hierarchikus szolgálati úton vezet be az embereket az Evangélium igazságába. Gondolatszere folyik az egyház és a világ között, de az egyházon belül is. Csupán két példát említünk. Az Újszövetség főigazsága, hogy *Jézus a Messiás, aki feltámadt halottaiból*. Ezt a hírt először az angyalok viszik meg a pásztoroknak, s azok ezzel keresik fel Máriát és Józsefet (Lk 2,8-19). Másodszor az asszonyok közlik az apostolokkal, akik eleinte egyáltalán nem akarják elhinni (Lk 24,1-11). Az igazság közzététele a kinyilatkoztatás első órájában — mai szemmel nézve — igazán rendkívüli. Olyan emberek is szóhoz jutnak, akiknek később nincs mondanivalójuk: pásztorok és asszonyok.

Másik példánk: az *emberi jogok* meghatározása és általános érvényre jutása, amelyért ma a katolikus egyház egyöntetűen kiáll, nem felülről, hanem alulról kezdődött, nem utolsósorban a laiku-

¹⁸Vö.: Kern, W.: *Vita Jézusról és az Egyházzól*, Innsbruck 1980, 130.

A keresztény nagykorúság

¹⁹*Lumen gentium* 35,
Vö.: még 12. fejezet.

sok körében a 18. és 19. század pápáinak ellenállásával szemben.¹⁸ Ebben az összefüggésben vetődik fel ma a házasság ügyében az egyház belső illetékességének kérdése. Alig van még egy olyan életállapot, mint a házasembereké, amelyről annyi intézkedés szól sürgetően és nyomatékosan. Az ókortól fogva a nem házasság az illetékességi monopólium, alig szólal meg viszont azok hangja, akik a házasság közvetlen lelki tapasztalatai alapján tudnának beszélni. Az illetékesség egyirányú utcának bizonyul, amelyben a másik irányú forgalmat sohasem engedélyezték, és soha nem is történt meg, hogy a házasság laikusok a szerzeteseknek és a klérusnak lelki és erkölcsi irányvonalakat szabtak volna meg. Az illetékességnek ez az egyirányúsága egyike a legsúlyosabb okoknak, amelyek miatt az egyház ma még mindig egyre jobban veszít lelki tekintélyéből. Ennek visszaszerzésében nem sokat segít, ha intelmeit hangosan és erőszakosan hangoztatjuk. Az egyháznak a kezdetektől kell megkeresnie saját illetékességének forrásait. Ekkor rátalál majd a régi ígéretre: *a Lélek, az isteni erő, amely bennünket segít, hogy életünkben a hitet megtapasztaljuk, mindenkinek megadatik* (Joel 3,1-5; ApCsel 2,17-18).

Isten népének minden tagja nagykorú, és megvan a sajátos illetékességi köre. Ennek a teológiai alapját a kinyilatkoztatás világos ígéretében találjuk. A zsinat megkísérelte, hogy érvényre juttassa ezt a nagykorúságot, és megmutassa, hogy a világi hívek nem csupán tárgyai az igazság közlésének, hanem alanyai, akik sok olyan élettapasztalatot és döntést hordoznak, amelyekhez a Lélek vezetése révén jutottak. Van mit mondaniuk, mert nekik is van olyan jelentős hitbéli bölcsességük, mint azoknak, akik lemondtak a házasságról. „Krisztus, a nagy próféta (...) a dicsőség teljes megnyilvánulásáig tölti be prófétai küldetését, mégpedig a világi hívők által is, és nem kizárólag az ő nevében és hatalmával tanító hierarchia által. Ezért elrendelte, hogy ők is tanúi legyenek, és őket is felruházta a hit érzékével és a beszéd adományával, hogy így nyilvánuljon meg az Evangélium ereje a mindennapi életben, a családban és a társadalomban.”¹⁹ A tekintély dialogikus gyakorlata az egyházban azon a felismerésen alapulhatna, hogy *az egyház egésze nemcsak tanító, hanem tanuló testület is*. A szabályokat és mindenekelőtt a bátorságot ehhez még meg kell találnunk, s nem kell félnünk attól, hogy ez csökkentené a tanítóhivatal hatáskörét.

A II. Vatikáni zsinat ugyan fontos alaptételeket fogalmazott meg, amelyek a tekintély gyakorlásának dialogikus formájához vezethetnek, ezt azonban még nem dolgozta ki, éppen a házasság témájában. Így azután a házasság illetékessége a *házasság* területén nem érvényesül meggyőzően. Többnyire az erkölcsi figyelmeztetés eszközével szólnak hozzájuk. Ha azonban a világiak prófétai tanúságtételének valóban többnek kell lennie patetikus szóbeszédnél, akkor az egyházon belül őszintén meg kell őket hallgatni, akár kellemes, akár nem az, amit mondanak.

²⁰ *Herrlichkeit* 2,
Einsiedeln 1962, 13.

Konkrétan: a házasságról is dialogikusan kellene szólni, kijutva a monológok egyirányú utcájából. A laikusok vitáját a papok cölibátusáról a klérus mindig fenntartással fogadja, mondván: ne beszéljen senki saját tapasztalatából nem ismert szituációkról. Ha elismerjük ennek a kifogásnak a jogosságát, rögtön felmerül a kérdés: mi a helyzet a házasság esetében? Évezredes, még a korai szerzetesség idejéből való hagyományról van szó, abból az időből, amikor a házasságról lemondandóknak vált jogává megítélni a házasokat, nekik tanácsokat és erkölcsi parancsokat adni gátlástalan, a válaszadást alig tűrő monológ formájában. Hogyan lehet az egyház hitközösségében úgy folytatni párbeszédet a házasságról, hogy *minden* illetékes fél tudásának mértéke szerint szóhoz jusson? Hans Urs von Balthasar beszélt arról,²⁰ hogy a középkor nagy korszaka után a termékeny gondolatok a teológiában a laikusoktól származtak. Éppen a *házasság* témájában ne volna lehetséges, hogy egyes igazságok először a keresztény házasemberek fejében fogalmazódnak meg, és onnan jutnak el a hivatalos tanítókhoz? A házások illetékessége nem vesz semmit el a tanítóhivataltól, sőt olyat ad neki vissza, amiről nem is mondhat le: a figyelmes kapcsolatot a közösséggel, amelyet az Igazság Lelke vezet, és amely képes az igazság közvetítésére, mert igazságot nemcsak alázatosan elfogadni képes, hanem maga is fölfedezhet.

Továbbá, ha a házasság témája az egész egyház ügye, akkor a cölibátus is az. Ami egy vallási közösségben megvalósul, megfogható és érzékelhető formát ölt, az mindig attól is függ, hogy tagjai mennyire *bíznak egymásban*, és mennyit *bíznak egymásra*. Ennek hatására — s ennek a felebaráti szeretettel is kapcsolata van — alakul ki az az atmoszféra, amelyben az emberek a legkülönbözőbb életformákban élve növekedhetnek, és meggyőző jellemekké fejlődhetnek. Ehhez azonban éber figyelem kell, amely a kialakult életformát meglátja, felismeri és méltányolja. A keresztény házasság számára adott az erkölcsi utasítások túlzottan fejlett rendszere és jelentős tanácsadó-gyógyító szervezet. Másrészt viszont kevéssé alakult ki a házasság bemutatása: hogyan élük meg és hogyan sikerül? Ezt a létformát alig vesszük tudomásul. Pedig éppen ez volna az a keret, amely a tanácsadásnak és a gyógyításnak az alapja lehetne. Ezzel egy nyelvi tényállás is összefügg. A házasságról szóló szinte minden szöveg az erkölcsi utasítások hangnemében beszél. A parancsoló hangnem annyira meghatározza ezeket a szövegeket, hogy nem csoda, ha sokan elfordulnak tőlük. Hadd emlékeztessenek rá: van a Bibliában az utasító stíluson kívül egy másik, szabad és előítéletmentes hang, a leírás, a lehetőség, a bátorítás hangja, például a *Példabeszédek könyvében*: „Legyenek áldottak a forrásaid, örülj ifjúkori feleségednek: kecses szarvasünő és bájos zerge! Veled beszélgessen, nyugodj meg a keblén, és szerelmétől légy szüntelen részeg” (Péld 5,18-19).²¹

²¹ Vö.: még Péld 18,22;
Préd 11,9; Sir 26,13-18

Ezzel a bibliai idézettel igen közel kerültem a Varázsfuvolából idézett vershez. Ez persze csak egy opera librettójából való, az egyik dal szövege. De talán ez a kis könyvecske is megsejtetheti velünk a házasság nagyságát. A Teremtéstörténet tekintélyét és erejét viszont senki sem vonhatja kétségbe: „Isten megteremtette az embert, saját képmására, az Isten képmására teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket. Isten megáldotta őket, és így szólt hozzájuk: Legyetek termékenyek...” (Ter 1,27-28). A kezdet áldása nem folytatódna a jövő áldásában, és nem úgy értendő-e ez az áldás, mint Isten ajándéka a jelennek, a folyamatos életnek?

Mechtilddel és azzal a hagyománnyal szemben, amelyet megtestesít, sőt, bizonyos mértékig Pállal szemben is, arra kell emlékeztetnünk, hogy a feltámadás utáni új életben minden teremtmény jelenlegi élete átalakul: a magányos, a páros és a közösségi élet is. A hagyomány kétségtelenül úgy rangsorolt, hogy az erőszt a házassággal együtt különösen átmenetinek tartotta, s úgy nyilatkozott, hogy a vallási indítékú egyedüllét tisztább képe a jövőbeli örök életnek. Meglepő és szembeötlő azonban, hogy ez a jövőbeli másság mintha a földi élet egyéb elemi tényezőit alig ragadná meg, például a hatalmat. Gondolják csak meg, hogy az örök élet és boldogság, a mennyország milyen gyakran kapcsolódik össze az uralom, az uralkodás, a bíraskodás témájával. Nem gyanítható-e, hogy az eljövendő életnek ezekben az előrevetítéseiben van ideológia is: a kiválasztottak csoportjának rendíthetetlen igénye a fölényre, amely a világi hatalom körét magával cipeli az örök életre is? Kiken uralkodjanak a boldogok? Minden mulandó és minden ideiglenes, és minden átmegy olyan alakba, amelyet sem látni, sem leírni nem tudunk, mielőtt oda jutunk. Minden más lesz, nyilván az erős is, de a hatalom és a dicsőség is, az anyag és a szellem is, és bizonyosan az uralom is.

Talán megengedett volna a házasságot a szerzetesi teológia uralmától megszabadítani. Itt az ideje, hogy ezt a vallási rehabilitálást megtegyük, nevezetesen, hogy megkíséreljük a házasság reményteliségét, eszkatologikus méltóságát és előre mutató erejét világosan és fenntartás nélkül felismerni, ezt az életformát az előítéletektől, az éppen megtűrtség bélyegétől megszabadítani. Amit a házasságon belül hitben, reményben és szeretetben valóra válnak, az oly szorosan vett, tiszta és közeli Krisztus-követés, mint bármely más életformában. Itt sem kell kevesebb energiát Isten Országára fordítani, ha az őszinte akarat megvan hozzá.²² Talán majd egyszer, ha már a figyelmet sikerült eléggé felkelteni, bekövetkezik, hogy a Római Misekönyvbe bekerül egy megemlékező imádság a szent házaspárokról. Őket természetesen előbb még meg kell találni, és szentté kell avatni. A liturgiában ez a könnyörgés még nem található meg, én azonban már előre megírtam. Így

²²Vö.: *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, Bp. 1994, 932 — és az ott megadott lábjegyzetek a házasság előtti szüzességről.

hangozhatna: „Istenünk, aki minden élet barátja vagy, ma egy házaspárról, Susannáról és Leonhardról emlékeziünk meg. Te olyan érezhetően ajándékoztad meg őket jelenléteddél ölelésük örömeiben, testük és lelkük termékenységeiben, közös életük fáradozásában és hűségében, hogy az ő példájuktól megerősödve mindnyájan nagyobb bátorsággal lépünk a remény hozzád vezető útjára, az örök élet felé haladva, ahová szeretetük őket is elvezette”.

Az utolsó megjegyzésem a házaspárok szellemi nagykorúságára vonatkozik. Nincs szükségük éjjeliőrre, akit lakószobájukba fel kellene küldeni, tudják ők, mi történik otthonukban, és maguk meg tudják ítélni életformájuk esélyeit és veszélyeit. Élettapasztalatukkal is *felszállnak a mennybe, Istenhez*. A felnőttiség az egymással való kapcsolatban az egyházon belül mindannyiunknak, házasságon kívülieknek és házasoknak javára válik, ha egymásnak őszintén beismerjük, hogy Isten misztériumát saját területünkön szerzett tapasztalatokból ismerjük meg.

A *Varázsfuvolában* ezek a gondolatok a mindennapok nyelvén jelennek meg, énekelik és eljátsszák őket, hiszen végülis a szerelem ünnepéről van szó, a házasság pedig a szerelemért adatott:

*A lelkiünk édes lázban jár,
A legszebb kép egy mátkapár!
Férj és nő és nő és férj,
férj és nő, egy mátkapár.
Vágyuk szent és mennybe száll!*

Radnai Jenő fordítása

A katolikus egyház a családokért

LÁSZLÓ TAMÁS

1950-ben született Budapesten, építészmérnök. A Házasság Hétvége lelkiségi mozgalom nemzeti felelőse.

Kísérletet végeztek annak felmérésére, mennyit beszélget egymással férj és feleség egy átlagos héten. A résztvevők hordozható elektronikus mikrofont kaptak, amely minden kiejtett szót, megjegyzett a „Szia, hazajöttem” köszönéstől kezdve a „Kapcsold be a fűtést, hideg van” bőbeszédűségig. Szinte hihetetlen, de a beszélgetésre szánt idő a felmérések szerint átlagosan alig érte el a napi tizenhét percet. Ezen lehet mosolyogni, nevetni, a dolog mégis tragikus.

Nincsenek pontos statisztikai adatok a házaspárok egymás közötti hallgatásáról, súlyos gyűlölködéseiről, kölcsönös elhanyagolásokról; ezekről nehéz, de talán nem is lehet statisztikát készíteni. A veszélyeztetett gyermekek riasztóan nagy száma (több, mint 300.000 fő) az, hogy a válások száma egyharmada a házasságkötések számának — mindez nagy és reménytelen tömeget sejtet. E tények hatása alól a társadalom egészségesebb része is csak nehezen tudja kivonni magát. Nagy az elbizonytalanodás a házasság, a család értékeit illetően. Sok fiatal készületlen a házasságra, családi életre, pozitív példák, érthető, követhető eszmények híján félnek az emberi élet e két csodálatos értékétől.

Alapvető fogalmak

Azt gondolom, a családpolitikához családok kellenek: erős, sugárzó minták, amelyekből hál' Istennek rengeteg van, de nem tudnak megjelenni, jellé válni. Továbbá remény kell, bátorítás, hogy léteznek mély, tiszta emberi kapcsolatok.

A családok érdekében az alapokról kell beszélnünk: alapvető fogalmakról, amelyeket nem ért, nem ismer vagy félreért a mai ember, lenézi, vagy fél tőle a mai fiatal. Mi a hit, mit kezdünk a szabadsággal és az összetartozással? Melyek az alapvető emberi igények, mit jelent az elkötelezettség élethossziglan? Vállalható-e ez és hogyan? Ki a szent, mit jelent a szentség, mi a hűség?

A hit — bizalom

Kezdjük a hit kérdésével. A hitnek a *Biblia* szerint két sarokpontja van: egyrészt a bizalom egy „hűséges” személy — az Isten — iránt, amely az egész ember elkötelezettségével jár, másrészt pedig egy értelmi-érzelmi folyamat: egy-egy szó, vagy bizonyos jelek nyomán behatolás a nem látható valóságokba. Ennek alapján teljesen világos, hogy a hitnek és a házasságnak rendkívül sok köze van egymáshoz. Már a kezdő lépéseknél el kell jutni a „hiszek neked”-től a „hiszek benned”-ig. Csak egy hűséges személy iránt tudom magamat teljesen elkötelezni, csak a kölcsönös és feltétlen bizalomra építhető a házasság. Továbblepve: a hit nem statikus dolog, állandóan növekednie kell, olykor válságokon, néha

megpróbáltatásokon át; soha nem mondhatom azt, hogy most már tökéletesen hiszek. A hit természeténél fogva dinamikus, bővülést és mélyülést igényel, különben elsorvad: törékeny vakhit, netán gőg lenne belőle. Ugyanez áll a házastársak egymás iránti bizalmára: a másikba vetett hitem növekedésén keresztül érthetem meg egyre inkább, hogy mi is házasságom lényege.

**Behatolás a
nemláthatóba**

A hit másik sarkpontja: a behatolás a nem látható valóságokba. Két ember összeköti az életét, és elkezdenek fokozatosan belépni egymás lényébe, személyiségébe. Ez csak élethosszig tartó folyamat lehet. Két ember egymás iránti szeretete azt jelenti, hogy együtt akarnak megöregedni. A válás okozta szenvedésről nem beszélünk eleget, ahogyan arról sem, hogy mi egymás feltétel nélküli elfogadásának rögzös útja. Mert bizalom, hit és az egymás iránti olthatatlan kíváncsiság egyaránt kell a jó házassághoz. Ehhez kell a kölcsönösség, a valódi, mély párbeszéd folyamatos fenntartása, a mezítelenség és a valódiság, vagyis önmagunk vállalása. Nagyon fontos dolog a hit és a hűség összekapcsolása. A magyar nyelvben a *hívő* és *hűséges* egy töről fakad. Ugyanerről a töről fakad a hivatás szó is: a házasság is hivatás.

Úgy gondolom, a fiatalok kétféle érzéssel kötnek házasságot. Minden fiatalban él egy rendkívül erős boldogságvágy. Ám e vágy mélyén ott él a hitetlenség, az önzés, hogy én szeretnék boldog lenni. Nincsenek minták arra, hogy milyen öröm önmagam odaajándékozása, mert mindenütt az alkut látják, a méricskélést. Nem képesek konfliktusaik megoldására, és mindez a szabadság helytelen értelmezéséből fakad. Itt húzódik a frontvonal a liberalizmus és a kereszténység között.

Az ember alapigényei

Melyek az emberi alapigények? A mindent átható biztonságvágy felett — amire szintén alapvetően szükség van két ember kapcsolatához — ott van a négy alapvető emberi igény: 1. szeressenek, 2. értékesnek érezzem, tudjam magam, 3. szorosan összetartozzam valakivel, 4. szabad, vagyis önmagam lehessek. A két utóbbi: a szabadság és az összetartozás első látásra mintha egymást kioltó, egymással ellentétes vágy lenne. Az általános vélekedés ma a szabadságot szinte fetisizálja. A finomabb vélekedés az alkuban véli feloldani e kettő vélt ellentmondását, vagyis minden helyzetben alkudjunk meg: a legjobb esetben adjunk egymásnak mondjuk 50% szabadságot és kapjunk cserébe 50% összetartozást. Ez a kapcsolatok halála, mert a szabadság is, az összetartozás is alapvető, totális igények, mindkettőre teljes mértékben szükségünk van. Egy kapcsolatban egyszerre szeretném érezni a teljes, feltétel nélküli összetartozást és a teljes, feltétel nélküli szabadságot, önazonosságot is. Ez az emberi kapcsolatok hihetetlen nagy paradoxona. A látszólagos ellentétet csak az önként vállalt és folyamatosan épített, erősített elkötelezettség vállalása tudja feloldani.

**Szabadság és
összetartozás**

Az ember léte kötöttségek, elkötelezettségek nélkül elképzelhetetlen. Létünket a kapcsolatteremtő képesség és készség, az elköteleződés lehetősége és igénye döntően meghatározza. Az ember kötődő lény, aki az elkötelezettségekben — és nem csupán szabadságban valósítja meg magát. Egész életútját végigkíséri a kötöttség utáni vágy és a tőle való félelem. Életünk a kötődés fájdalmas és boldogító tapasztalataiból áll, és mindkettőre szükségünk van. A kötöttség vállalása nem egyoldalú magatartás. Egyaránt igényli az önállóságot és a függést, a nyugalmat és találékonyt, a nyíltságot és a rejtettséget, a közelséget és a távolságot, az együttlétet és a magányt. Az elköteleződés vágya az ember testi és lelki egymásrautaltságára épül. Az elköteleződés alapján az emberi együttélésben nélkülözhetetlen erények fejlettségi szintjétől függ: ilyenek a megbízhatóság, a felelősségtudat, az együttműködési készség, a kölcsönös segítség, az egymással törődés, a megbocsátó készség és a bizalom.

A felsorolt erények különösen a szülői szeretet gyümölcsei, s így a gyermek, az ifjú (s majd a felnőtt) szeretet-képességének fontos feltételei. Ebből kell a gyermeknek a maga számára életfontosságú dolgokat megtapasztalnia, hogy az életét akarták és akarják, a folyamatosan feléje irányuló szeretet megbízható és állandó, a szülők hűségeseek még akkor is, ha a gyermek nem felel meg a vele szemben támasztott elvárásoknak. Ugyanez érvényes a felnőttek egymás közötti szeretetére is: elfogadni a másik életét, időt adni neki, az eltérő és idegen érdekek között érvényesülni hagyni, mások javára visszahúzódní. A tartós partneri kapcsolatnak szüksége van a mindennapi elkötelezettség ilyen tapasztalataira. Egy kapcsolat a hétköznapiakban inkább apró jelekben, mint hangzatos szavakban él: odafigyelés, meghallgatás, megértés, dicséret, tapintat — ezek az éltetői. Ha a valódi elkötelezettség nem jön létre, lelkileg, de gyakran még testileg sem bontakozhat ki az emberi élet. Az embernek az összetartozás-szükséglete, az az igénye, hogy a másik ember elfogadja, olyan egzisztenciális jelentőségű, hogy ebben az összefüggésben antropológiai állandóról beszélhetünk. Az elkötelezettség állandósága azért olyan fontos, mert a szociális és érzelmi tájékozódásnak, de az értelmes tapasztalatszerzésnek is feltétele. Azok az emberek, akiknek elkötelezettség-igényét (vagyis az összetartozás- és szabadságigényét együttesen) semmibe veszik, nem képesek értékelni önmagukat. A házassági válságok mélyén szinte minden esetben kitapinthatóak az önértékelési zavarok.

**A házasság:
eszló kapcsolat**

Egy kapcsolatot tartósan megélni nagy és nehezen megoldható feladat, nélküle viszont nincs értelme a szeretetnek. Ezért nem az igényt kell megszüntetni (mert azt nem is lehet), hanem a sikeres és tartós elkötelezettségekért kell dolgozni. Nyilvánvaló, hogy a tartós elkötelezettség nem támaszkodhat csupán az érzelmi és szituációs etikára. Teherbíró visszacsatolásokra van szüksége: esz-

mékre és meggyőződésre, amelyek lehetővé teszik, hogy a pillanatnyi perspektívák a jövőbe táguljanak. A mai szabadságviták az előbbieket miatt meddőek és értelmetlenek, mert a két dolgot, a szabadságot és az összetartozást, csak egységében szabad néznünk a legkisebb egység: a házasság és a legnagyobb: a társadalom szintjén egyaránt. Nem véletlenül mondom a legkisebb egységnek a házasságot, nem pedig a családot, mert a házasság az a tengely, ami körül az élet forog. Ez a leghosszabb ideig tartó kapcsolat, a gyermekek ajándékok, vendégeink, Isten ránk bízta őket, de csak egy ideig, el fognak hagyni bennünket: mert az ember elhagyja apját és anyját, házasságot köt, és attól kezdve ők egy test, egy lélek lesznek. A családban erre kell felkészítenünk őket, ez fontosabb minden egyéb testi-szellemi növekedésnél. És mi a legtöbb, amit a szülők a gyermekeiknek adhatnak? Ha látják, hogy a szüleik egyre jobban szeretik egymást. Ez nem lehetetlen, ezt éljük az egyház sokféle lelkeségi mozgalmában, egyelőre kevés visszhanggal, de hiszünk benne, hogy ezek olyan körök, mint a vízbe dobott kavicsok által keltett egyre bővülő és táguló hullámok.

A házasság jellemzői

Az állandóan növekvő szeretet vezet bennünket egy másik, nehezen érthető, sokak számára elavult fogalomhoz, a szent fogalomhoz. Szent az, aki szeretetben teljesen odaadja magát valakinek. Mindegyik szónak különös jelentősége van. Ez a programunk: a házasságban szentté kell válnom, és a társamat is segíteni kell ebben. Itt lehet megérteni igazán a házasság lényegét, azt, hogy mi jellemzi a házasságot. Az első: a házasságban férfi és nő egymásnak ajándékozza önmagát. Ehhez kell elsődlegesen az a tudat, hogy én ajándék vagyok a másik számára, és nem fogyasztója vagy haszonélvezője egy kapcsolatnak. A kapcsolat irányát kell helyreállítani: nem én vagyok a középpontban, hanem te. Ez egyben az emberi jogok értelmezésének kétféle lehetőségét is megmutatja: a liberális gondolkodás az emberi jogokban az én-t helyezi a középpontba, vagyis nekem vannak jogaim, a keresztény gondolkodás a te-t állítja a középpontba, vagyis neked vannak jogaid. Az előbbiben nincsen beépített garancia, hiszen az életharc az én jogainak az érvényesítésére, a másodikba viszont bele van építve a garancia, és azonos súllyal jelenik meg a jog mellett a felelősség. A második elem az együttműködés. A házassági ígert minden nap ki kell mondani, szoros jelenlétünkkel testileg, lelkileg, szellemileg. Egységünk megvalósítása nem megy egycsapásra, ezen mindennap dolgozni kell, már a megállás is visszacsúszás. Meg kell változtatni a közgondolkodást e téren, mert az általános vélekedés az, hogy a házasság már befejeződött jogi létrejöttével, holott ez az elszürkülés a páros magány egyik forrása. Hangsúlyozni kell a közös úton járást, a közös kalandot, a kihívásokat, amelyeket egy férfi és egy nő mindig meg tud oldani.

Ajándékozás

Együttműködés

Növekedés a szerelemben

A harmadik elem szintén a növekedés, de egy sajátos téren: növekedés az odaadásban, a szerelemben. Hazugság, hogy a szerelemből törvénytörően csupán szeretet lesz; nem, a szerelemnek kell egyre inkább növekednie. Mert személyiségünk beteljesedése a másiknak való odaadásunkban valósul meg. Az önátadás önfeladásában a személy a másikban mélyebb önismeretre és önbizonyosságra tesz szert. Ugyanakkor a másik odaadásában a szeretett társat is jobban megismeri. Önszeretet és a másik szeretete, a másik és a magunk megtapasztalása az ajándékozásban és elfogadásban egybeolvad, és így növekszik a házastársak egysége, ami jóval több a te és én egyszerű összegzésénél. A szexualitásnak így spirituális dimenziója van. Az érintkezésnek ebben a mélységében nyílik meg a Krisztussal, Istennel való találkozásnak a tere is. A szexualitásnak másképp való értelmezése lefokozza az embert mint testi, lelki, szellemi lényt.

Egymás elfogadása

A negyedik elem egymás elviselése, majd elfogadása. A teljességhez a feltétel nélküli elfogadás tartozik, de mindig kiderül, hogy még mennyi mindenben nem tudjuk elfogadni egymást, csak elnézni, elviselni. Ez a dimenzió azért fontos, mert az odaadás gyönyörteljes útját igazolni kell az odaadás hétköznapi áldozataiban, a másik igényeinek felismerésében, a magunk fontosságának visszahúzásában, adott esetben felszámolásában, korlátaink kölcsönös felismerésében, mély beszélgetésekben, a viták, ütközések vállalásában és feloldásában. Az odaadás azt is jelenti, hogy a csalódást, amit a szeretett másik korlátainak felismerése okoz, vádaskodás és leereszkedés nélkül elviseljük. Persze ugyanez vonatkozzék még előbb — a saját korlátainkra, azokra is tudjunk önvád és önmagunk leértékelése nélkül nézni, hiszen különben saját ajándékunkat értékelnénk le. Minél inkább intézményesített boldogságnak tekintik a házasságot (és ez még a finomabb megfogalmazások közé tartozik) — mint egyet a minket körülvevő fogyasztási cikkek között —, annál inkább kísérti az embert, hogy az odaadásnak ezeket a hétköznapi terheit lerázzuk, a csalódásaimért mindig a másikat okoljam, és a közös talajt fokozatosan elveszítjük. Rendkívül fontos dolog tudni, hogy a házasságban nem a barátomat veszem el feleségül, illetve nem a barátomhoz megyek hozzá, hanem az ellentétek találkoznak. A különbözőség elfogadására már gyermekkortól kell a fiatalokat felkészíteni. Itt nem a deviancia, vagy az elhajlások elfogadásáról van szó, hanem két pozitív, de gyakran jelentősen eltérő identitás kölcsönös elfogadásáról. Rendkívül fontos lenne kifejteni, hogy az elfogadás nem azonos a toleranciával.

A fájdalmak hordozása

Az ötödik elem a legnehezebb, és erre vagyunk a legkevésbé felkészültek: a kereszthordozásra a házasságban. A fájdalomcsillapítókkal élő ember teljesen készületlenné válik a fájdalmak elviselésére. A házassághoz mint testi, lelki, szellemi fejlődéssel járó üdvözítő úthoz hozzátartozik a növekedés mindenféle fájdalma, a

korlátok megtapasztalásával járó szenvedés, valódi és látszólagos ellentéteink, szembenállásaink kínja. Itt találkoznak a házastársak a kereszttel, a sivársággal, a hallgatással, a banalitással, mert az is tud ölni; de az erőszakkal, annak mindenféle formájával, a sértésekkel, a megalázásokkal, olykor a gyűlölettel is. Ez utóbbival kapcsolatban azt mondhatjuk, hogy a szeretetnek nem a gyűlölet az ellentéte, hanem a közömbösség. Onnan már a legtöbb esetben nincs visszaút. A gyűlöletből még lehet szeretet, ha a pillanatnyi összeomlás ellenére nem tekintjük semmisnek addigi közös sorsunkat, és a kudarc élményének közepette is fel tudjuk kelteni a reményt magunkban. A kereszthordozás nevetség és botrány a mai világban, amelyben el szeretnénk kerülni az egyébként törvényszerűen bekövetkező szenvedéseket, mindenki könnyen, lehetőleg erőfeszítés nélkül szeretne élni, különösen a magánéletben. Összefoglalásképpen megállapítható, hogy az odaadás, a szeretetben való odaadottság mind az öt dimenziója szükséges ahhoz, hogy az valóban teljessé váljék.

Mint ahogyan a házasság, a család sem elsősorban a társadalom legkisebb sejtje, gazdasági — termelő-fogyasztó — közösségi egység. A család elsősorban lelki, szellemi egység, és a többi csak ezután, ebből következik. A család úgy lelki egység, hogy a beszélgetés, az együttlét és az öröm, az ünneplés tere, az egymás terhe hordozásának, a vigasztalásnak és a kiengesztelődésnek, egymás elviselésének és elfogadásának a helye. Már említettük, hogy a szülők egymásközi magatartása meghatározó a gyerekek testi, lelki, szellemi fejlődésében. A családban közvetítik azokat az értékeket és élményeket, amelyek az élet vallásos vonásait mutatják: a bizalmat, az életörömet, a hálát, a szolidaritást, a reményt stb. A családban a hitet a hit gyakorlásából és megnyilatkozásaiból tanulják; láttuk: hit nélkül nincsen házasság. Istennel való közös találkozásban szabadul fel a családi élet hétköznapijaihoz szükséges erő és motiváció. A mai, befelé forduló kiscsalád és a „hit magánügy” szemlélete, a hit beépülése az életbe csak úgy sikerülhet, ha a családok egymással, kiscsoportokkal hit- és életközösségbe fonódnak össze. A család valójában kis egyház. A sok kis egyház egymást erősítő kapcsolatában tanulja meg, hogy mind jobban a küldetésének éljen, vagyis az emberek egymás közötti egységének és Istenhez való kapcsolatának eszköze és jele legyen.

GION NÁNDOR

Műfogsor az égből

1941-ben született Szenttamáson. Géplakatosnak tanult, majd az Újvidéki Egyetemen tanári oklevelet szerzett. 1963-tól az Újvidéki Rádió munkatársa, majd magyar nyelvű műsorainak főszerkesztője volt. 1993-ban települt át Magyarországra. Regényei és elbeszélései 1968 óta folyamatosan jelennek meg. Legutóbbi írását 1996. 4. számunkban közzöltük.

Furcsa üzenetet kaptam Kuglicz Károly aranyművestől és ékszerésztől, így hangzott: „Rahmánovics Juszuf feltámadt. Megnézheted a műhelyemben.” Leírta a címét is, a Szent István körútról nyíló egyik utcában van a műhely. Sokáig nem értettem az üzenetet, Kuglicz Károlyt már vagy tíz éve nem láttam, hallottam róla, hogy ő is átköltözött Budapestre, és itt sikeres ember lett belőle, ami egyáltalán nem lepett meg, sikeres ember volt ő a Délvidéken is, sok arannyal és sok pénzzel, valamikor régen egészen jó barátok voltunk, csodáltam a kez ügyességét, mint ahogy újból és újból megcsodálom minden kétkezi munkás kez ügyességét, az ácsokét, az asztalosokét, a pogácsasütőkét és vízvezetékyszerelőket, de leginkább az ékszerészekét, nyilván azért, mert én fájdalmasan ügyetlen vagyok a magam két kezével, még egy szöveget is csak többszöri próbálkozással és nagy ügyel-bajjal tudok beverni a falba. Kuglicz Károly viszont a legjobb ékszerész volt, akit addig ismertem, gyönyörű műtűrkéket csiszolt és faragott ezüsből meg aranyból, és persze hogy sokkal többre vitte az életben, mint én, de azért hosszú ideig barátok maradtunk, egészen első könyvem megjelenéséig. Büszke voltam magamra és a könyvre, az egyik tiszteletpéldányt Kuglicz Károlynak dedikáltam, elvittem az üzletébe, elébe raktam az üveglapra, az ezüsből és aranyból készített gyűrűk, melltűk, nyakláncok és karkötők fölé, nagyon ideje volt már nekem is hencsni valamivel ügyeskező barátom előtt. Ő ránézett a könyvre, hanyagul félretolta, és megállapította, hogy a könyv csúnya. Igazat mondott, a könyv tényleg csúnya volt, különösen a csillogó ékszerek felett, meg egyébként is, kicsit vékonyra sikeredett, a fedőlapján hosszú nyakon gömbölyödő, deformálódott emberfejecskék meredeztek valami lilaszínű közegből, szóval igen szánalmas kis füzeté zsugorodott a fényes üveglapon, de nekem mégis rosszul esett ez a legyintő magatartás, kedvetlenül eloldalogtam a nemesfémek közeléből, a könyvet ott hagytam, bár tudtam, hogy Kuglicz Károly sohasem fogja elolvasni. A viszonyunk, ahogy mondani szokták, elhidegült. Későbbi könyveimből már nem adtam neki, pedig akadt közöttük egészen tűrhető kivitelezésű is, de még egy ügyetlen kezű írónak is joga van olykor megsértődni.

Ezért nem értettem előszörre az üzenetet. Hosszas töprengés után azonban kezdett valami derengeni. Lehet, hogy Kuglicz Károly mégis elolvasta első csúnya könyvemet. Ebben a regényemben bukkan fel Rahmánovics Juszuf, azután végleg elmerül, mert-hogy vízbe fullad. Nem volt igazán életrevaló fiú, hiszen többségi

anyanyelvüként az ipariskola magyar nyelvű tagozatára iratkozott, holott már akkor érezni lehetett, hogy a hatalom a testvériség és egyenlőség harsogása közben igyekszik a kisebbségeket iskoláikkal együtt bedarálni a többségbe, amiről természetesen nem lehetett nyíltan beszélni és írni, de én az eltévelyedett fiút következetesen Szegény Kis Rahmánovicsnak neveztem, és naivan arra számítottam, hogy zseni irományomból az olvasók megértik a többszörösen áttételes, bár helyenként kusza célzásokat, és méltányolják fiatalos bátorságomat. Bevallom őszintén, nemigen értékelték merész riogatásaimat, annál többen igen mókásnak ítélték meg az elnevezést, a Szegény Kis Rahmánovicsot, aki végülis majdnem komikus figuraként halálozott el. Erre most üzenetet kapok, hogy feltámadt. Elmentem hát a megadott címre, és döb-bentem álltam meg egy masszív vasajtó előtt. Percekig nézgelődtem, azt hittem, talán rossz helyen járok, ékszerekkel teli kirakatokra számítottam, ehelyett egy homokszínű vasajtót találtam egy koszlott háromemeletes bérház oldalában, dehát az ajtó fölé Kuglicz Károly nevét írták, némi tétovázás után megrugdostam az ajtót. Hangosan döngött, és szinte mindjárt kitárult, Kuglicz Károly állt előttem selymesen csillogó, narancssárga színű öltönyben. Mindig szerette a csillogást maga körül. Rámförmedt:

— Fölösleges dörömbölni! Ott van a csengő az ajtó mellett.

— Nem vettem észre — szabadkoztam. — Illedelmes kopogással ezen a várkapun meg semmire sem mennék. Senki sem hallaná meg.

— Hoztál könyvet?

— Nem. A legújabb regényem is igen csúnyán néz ki. Paprika-vörösszínű a borítója, olyan, mint egy mediterrán szakácskönyv.

— Az irodalom nem igazán fejlődőképes ágazat — mondta nagyképzően Kuglicz Károly. — Rossz szakmát választottál.

Ezután végre kezét ráztunk, és vállon veregettük egymást, hiszen régóta nem találkoztunk, és ma már én sem vagyok olyan sértődékeny, mint ifjú koromban, nagyképzű ékszerészekkel is hajlandó vagyok felújítani a barátságot. Kuglicz Károly intett, hogy kövessem, a súlyos vasajtót nyitva hagyta, mögötte kinyitott egy sokzáras faajtót, és meredek lépcsőn indult a föld alá, én meg követtem. Tágas, kivilágított pincészerű helyiségbe értünk, egy kisebb és egy nagyobb íróasztal volt benne, meg egy vakítóan megvilágított munkaasztal, emögött egy hosszú, csontos férfi görnyedezett, apró szerszámokkal és sárga fémdarabokkal babrált, alacsony széken ült, félkörösre hajlította a hátát, de még így is legalább kétméternyi magas termetűnek saccoltam, mosolyogva bólintott felém, aztán mosolyogva folytatta a nemesfémek birizgálását. Forgattam a fejem, a kisebb íróasztalon számítógépet is láttam, a falak mellett néhány titokzatos szerkentyűt, amelyek akár értékesek is lehetnek, mégis kárörvendve jegyeztem meg:

— Régen nem dohos pincében lapítottál. Több volt a csillogás körülöttem.

Kuglicz Károly elvigyorodott.

— Van két csillogó üzletem igen frekventált helyeken. Itt lent csak adminisztrálunk, és megformáljuk az ékszereket, azután a föld alól a napvilágra visszük a drága holmikat, és drágán árusítjuk. Élénk forgalmat bonyolítok tisztos haszonnal.

Csalódottan ültem le a kisebbik íróasztal mögé a számítógéphez, és őszinte keserőséggel mondtam:

— Egy pillanatig abban reménykedtem, hogy megsajnálhatlak. Dehát az ügyeskező emberek mindig leköröznék engem.

Kuglicz Károly önelégülten elterpeszkedett a nagyobbik íróasztal mögött, szemmel láthatóan élvezte csalódását.

— Mondtam, hogy rossz szakmát választottál. Nem is értem, hogy miért hiányoztál nekem mostanában. Úgy látszik, nosztalgiázok, mert néha elfog a vágy, hogy segítek az élehetetlen embereken. Rajtad is segíteni akarok.

A munkaasztal, vagy talán munkapad felé mutatott.

— Feltámasztottam neked Rahmánovics Juszufot.

Ismét jól megnéztem a hosszú ívben meghajló mosolygó embert.

— Az én Szegény Kis Rahmánovicsom feleekkora sem volt, mint ez a fickó, és visszavonhatatlanul vízbe fulladt.

— Feltámasztottam neked. Azóta kétszer akkorára nőtt, és továbbra is Rahmánovics Juszufnak hívják. Komolyan.

— Honnan jött?

— Boszniából.

— Arrafelé gyakori a Rahmánovics családi név, és minden harmadik muzulmán Juszufnak hívnak.

— Az első csúnya könyvedben mégis te találtad ki. Itt van neked másodszorra is. Megint írhatsz róla. Kiváló ékszerész.

— Jobb, mint te?

— Sokkal jobb. Nagy szerencsém van vele. Igazi aranykéz az aranytárnyak között. Bármit tökéletesen megformál, amit nemesfémekből lehet.

— Nem zavarja, hogy róla beszélünk?

— Egy szót sem ért magyarul. Én viszont tudok beszélni vele. Így került hozzám, és nagyon feldobta az üzletemet. Életem legjobb délszláv nyelvű befektetése. Te is érted a nyelvét, mondhatnál neki néhány barátságos szót, nagyon hálás lenne.

— Majd később. Egyáltalán nem emlékeztet a Szegény Kis Rahmánovicsra. Legfeljebb az a boldog, vagy inkább bárgyú mosoly. Miért mosolyog egyfolytában?

— Azt hiszi, hogy a mennyországban van.

— Mennyországban? Itt? Ebben a nyirkos odúban?

— Itt is. Meg az egész városban. Az egész országban. Imádja Magyarországot.

— Magam is megpróbáltam imádni több alkalommal, de leginkább orrbavertek.

— Te nem meztelenül léptél magyar földre. Juszuf viszont ágyékára szorított kézzel, teljesen csupaszon lépte át az országha-

tárt, és vendégszerető népünk azonnal adott neki egy nadrágot és egy inget. Később egy használt bársonykabátot is.

Értetlenül és alighanem bambán néztem Kuglicz Károlyra, és ő is elbizonytalanodva nézett rám vissza.

— Kissé zavaros a történet — magyarázkodott. — Juszuf legalább százszor elmesélte, de még mindig nem értem teljesen, mert eléggé ködösen adja elő. Annyit tudtam kihámozni a meséjéből, hogy sokadmagával menekülésre kényszerült vérgőzös szülőföldjéről. Igen sok pénzt fizettek hivatásos embercsempészeknek, akik autóbuszba rakták őket, és hajtottak kifelé a pokolból. Sokáig békésen döcögtek, a határ előtt azonban lecsapott rájuk egy szakállas banda. Nem sokat teketóriáztak velük, mindenkit szűzanya meztelenre vetkőztettek, egy hosszú árkot ásattak az autóbusz utasaival, hogy mindenki beleférjen, géppisztolyokat szegeztek rájuk, Juszuf megadóan leszámolt evilági életével, de akkor felbukkant egy másik autóbusz, a kivégző osztag rávetette magát az újabb zsákmányra, Juszuf pedig kihasználta a kavarodást, meztelenül elpucolt a gödör széléről, és hosszas bolyongás után átvergődött a határ túloldalára, ahol nadrágot, inget és bársony zakót kapott. Azóta boldog bizonytalanságban él, nem tudja pontosan, hogy belelőtték-e a sírgödörbe, és onnan lépett át a mennyországba, vagy pedig a saját lábán kelt át alföldi tájainkra, ami számára ugyancsak hasonló a mennyországra. A lényeg az, hogy boldog, az összemosódott világoktól eltekintve teljesen normális, arany kezeivel rendkívül ügyesen bánik az arannyal.

Valamivel értelmesebben néztem Kuglicz Károlyra, éreztem, hogy a homályos történetből a távlatban kikerekíthetnék valamit magamnak, a tömény borzalmat persze fel kell hígítani, előfordult már velem, hogy ténszerűen leírtam valós kegyetlen történeteket, melyekre vájtfülű értelmiségek egyből rávágták, hogy nyilvánvalóan beteges írói fantázia szüleménye, azután kitaláltam dolgokat, melyekről viszont legtöbbször azt állították, hogy ez bizony az igazi valóság ábrázolása, szóval azt szűrtem le magamnak, hogy a valósággal ajánlatos óvatosan bánni, mellesleg írói körökben ez több ezer éve elfogadott magatartás, ideiglenesen félretettem hát a pucér halálraítélteket és a hosszú sírgödört, és azt mondtam:

— Mesélj magadról valamit.

Kuglicz Károly szívesen mesélt magáról. Az volt az érzésem, hogy főleg emiatt hívott meg. Mesélni akart magáról régi ismerősének. Elmondta, hogy jóformán összes vagyonát sikerült átmentenie Budapestre, igaz, elég sokat fizetett befolyásos személyiségeknek az országhatáron innen és túl, de az újrakezdéshez így is maradt tekintélyes tőkéje, amit jó szimattal többször is megforgatott, azóta is forgatja, tehát szilárdan befészkelte magát az üzleti életbe meg a felemelkedő középosztályba, rangot szerzett magának, vagyis nem panaszkodhat a gondviselésre. Figyelmesen hallgattam, de közben félszemmel Rahmánovics Juszufot néztem, aki mosolyogva és szorgalmasan vakargatta, csiszolgatta

az aranyat, és egyáltalán nem hasonlított az én egykori Szegény Kis Rahmánovicsomhoz. Kuglicz Károly még hosszasan mesélt volna sikerélményeiről, de mivel időnként magam is szeretek dicsekedni, nem tűröm sokáig mások hencegéseit, így hát félbeszakítottam.

— Mégis váltok néhány szót Rahmánovics Juszuffal.

Kuglicz Károly nem sértődött meg.

— Nagyon fog örülni neki. Rajtam kívül mással nemigen tud társalogni errefelé.

Felálltam, a görnyedező emberhez mentem, anyanyelvén szóltam hozzá.

— Tényleg a mennyországban érzed magad?

Letegeztem, legalább húsz évvel fiatalabb volt, mint én, meg aztán a Dunától és a Szávától délre eső délszláv területeken a magázást igen csikorogva alkalmazzák. Juszuf azonban már északbabra jött, kezdett hozzászokni az illedelmes beszédhez és viselkedéshez. Fölnézett, szélesebben mosolygott rám, mint az aranyos műtyürekre, és udvariasan megkért, hogy vegyem le a napszemüvegemet. Levettem az orromról a napszemüveget, Juszuf az arcomba meredt.

— Maga jóságos ember — mondta. — A szemeiről látom.

— Tényleg a mennyországban érzed magad?

— Majdnem. Igaz, ez csak afféle keresztény mennyország, nem olyan szép, mint a miénk, de azért szép, jól érzem itt magam, mert mindenütt boldog és jóságos embereket látok.

— Én ritkán találkozom boldog és jóságos emberekkel.

— Nézzen körül, mindenütt ők nyüzsögnek. Senkit sem vetkőztetnek meztelenre, senkivel sem ásatnak sírgödröket. Csinálják a maguk dolgát, és szeretik egymást.

— Nemigen észleltem ezt a fene nagy szeretet.

Rahmánovics Juszuf eltöprengett egy ideig, az arca is elkomorult egy pillanatra.

— Akad néhány gonosz ember is. De a rendes emberek gyorsan elbánnak velük. A múlt héten én is kipofoztam innen két gonoszkodó pasast. Tiszteletlenül beszéltek Károllyal.

— Milyen nyelven?

— Gondolom, magyarul.

— Te nem értesz magyarul. Honnan tudod, hogy tiszteletlenül beszéltek?

— A szemükből láttam. Ezért kipofoztam őket a műhelyből.

Visszamentem a kisebbik íróasztalhoz, és megkérdeztem Kuglicz Károlytól:

— Miféle ügyfelek járnak hozzád? Kézierővel kell az utcára hajigálni őket?

Kuglicz Károly a vállát vonogatta, kicsit zavarba jött.

— Sikeres embereknek mindig vannak irigyei. Meg aztán én drága holmikkal kereskedem.

— Ki akartak rabolni?
— Egyszer még az is előfordulhat. Szerencsére itt van Juszuf, bivalyerős, könnyedén elbánik az irigyeimmal.

— Éjjel is betörhetnek.

— Juszuf éjjel is itt tartózkodik. Berendeztem neki egy hálófülkét a műhely mögött.

— A gazdag embereknek sincs könnyű életük — morfondíroztam epésen. — Gyanús ügyfelek sündörögnek körülöttük, időnként bizonyára gyanús üzletet kínálnak, esetleg létrejön néhány maszatos tranzakció, azután vágyakozni kezdenek a drága holmikra.

Kuglicz Károly kezdte rühelleni a témát, felállt, és azt javasolta:

— Igyunk valamit. Van itt a közelben egy hangulatos söröző.

Elbúcsúztam Juszuftól, mentünk a hangulatos sörözőbe, alig ötven méterre van a műhelytől, akkor is hangulatos volt, a söntésnél és a rekeszekbe ékelt pácolt fapadokon kicsit elnyűtt és gyűrött emberek ültek, egyből észlelni lehetett, hogy itt valamennyien régóta ismerik egymást, Kuglicz Károly selymesen csillogó öltönyében olyan volt közöttük, mint a pávakakas a lógó orrú pulykák között, de ez senkit sem zavart, szemmel láthatóan ő is a törzsgárdához tartozott, mindenki hangosan üdvözölte, azután nem törődtek velünk, egy zömök, vastag karú, harcsabajszos férfiú beszédét hallgatták, aki meglehetősen emelt hangon az élet bonyolultságáról elmélkedett. Leültünk az egyik barnára pácolt fapadra, Kuglicz Károly italt rendelt, a bajszos férfiú meg dörgő hangon imigyen fejezte be elmélkedését:

— Állítom, hogy életem legkiegyensúlyozottabb korszakát a bolondok ápolójaként éltem le. Az idegszanatóriumban tiszta volt a képlet. Tudtam, hogy körülöttem mindenki bolond, tehát kellőképpen viszonyultam hozzájuk, probléma nélkül elbántam velük. Az egyetemi tanárnak hátrakötöttem a kezét, a zeneszerzőre kényszerzubbonyt húztam, a kútfúrónak elég volt két pofon, a sebészdoktort minden este egyetlen mozdulattal kirántottam a vaságy alól, amit ő takarónak vélt, és az ágyra fektettem. A többiekkel is megértettem magam. Idekint viszont nem tudhatjuk, hogy ki a bolond és ki az épeszű. Ezért aztán ingatag, és veszélyekkel terhes a szabad világ!

A törzsvendégek egyetértően dűnnyögtek és bólogattak, én pedig megkérdeztem Kuglicz Károlytól:

— Ki ez a nagyhangú fickó?

— Ő a Pofás. Nagy tekintélye van az utcánkban. Meg a két szomszédos utcában is. Ebben a sörözőben főleg ő biztosítja a jó hangulatot.

— Juszuf is eljár ide?

— Rendszeresen. De ő csak üdítőt iszik. A muzulmánoknál tiltják a szeszes italokat.

— Itt is a mennyországban érzi magát?

— Módfelet kedveli Pofást. Ámulva hallgatja, akár egy egész órán át.

— Egyetlen szavát sem érti.

— Ő a szemeket nézi. És szerinte Pofás szemei ragyogóak.

— Szerintem inkább véresek.

Nem folytathattuk a beszélgetést, mert Pofás felemelte a kezét, és emelt hangon bejelentette:

— Most pedig elszavalok nektek egy szonettet a báránylehőkről. Tegnap éjjel írtam, éjfél és egy óra között.

Dörgő hangon elszavalta a szonettet, kissé dagályos vers volt, de tényleg a báránylehőkről szólt. Az elismerő morgolódásból ítélve a törzsvendégeknek tetszett. Pofás pedig a bajusza alá nyúlt, és a szájából kihúzott egy metszőfogat. A szemétkosárba dobta, és elégedetten annyit mondott:

— Már csak kettő maradt, és azok is mozognak. Hamarosan kiszedem mind a kettőt, és hófehér műfogsort tetetek a számba.

— Ez a robosztus ember szószerint kibeszéli fogait a szájából — jegyeztem meg halkan.

— Súlyos ínsorvadása van — mondta ugyancsak halkan Kuglicz Károly. — Szegény Pofás nagyon röstelli a dolgot. Fogatlanul pöszögve szavalja a verseit. De hamarosan csináltat magának hófehér műfogsort.

— A versírásban is hófehérre képezhetné magát.

Ezután rövid csend következett, és Kuglicz Károly a söntés felé kiáltott.

— Pofás, elhoztam neked egy igazi író! Válthatnátok néhány szót az irodalomról.

Pofás lassan lekázmálódott a söntés melletti bárszékről, lassan az asztalunkhoz jött. Gyanakodva méregetett.

— Maga igazi író?

— A legigazibb.

— Nyomtatott könyve is van?

— Tizenvalahány.

— Fizettek is értük?

— Fizettek.

Pofás már kevésbé gyanakodott, leült velem szemben.

— Maga akkor elég nagy író lehet.

— Én vagyok a legnagyobb.

— Milyen műfajban ügködik?

— Szépprózát írok. A legmagasabb szinten.

· Kicsit elkedvetlenedett, de nem túlságosan.

— Én a költészethez vonzódom — mondta. — De van egy barátom, aki a szépprózával próbálkozik. Solymosi Gyurinak hívják, és jelenleg gondnok egy művelődési házban. Egyszer majd összehozom magával. Sokkal külön ember, mint én.

— Azt elhiszem. Amint szépprózával próbálkozik költészet helyett.

Pofás lemerevedett, szúrós tekintettel nézett rám.

— Maga nem szereti a verseket?

— Nem.

— Miért?

— Mert nem tudok verset írni. Ebből kifolyólag irigylem azokat, akik tudnak. Ilyesmi előfordul a művészetben, de még az üzleti életben is.

Ettől megenyhült a tekintete, rendelt három italt, két konyakot és egy fröccsöt, és szinte szégyenlősen megkérdezte:

— Mi a véleménye a szonettetről?

— Tökéletesen szabályszerű. És igen míves.

— Ezt dicséretnek foghatom fel?

— Természetesen.

Innentől kezdve Pofás a szívébe fogadott, és kissé bánatosan, kissé büszkén kitérülte magát.

— Későn léptem rá igazi életpályámra, de úgy érzem, most már szépen haladok. Az írott betűk... igen, az írott betűk az én világom. Csakhogy ehhez előbb el kellett mennem kéményseprőnek.

— Kéményseprőnek?

— Majd mindjárt megmagyarázom. Solymosi Gyurival ápolóként dolgoztunk a bolondok házában, kiegyensúlyozott életet élünk, sem akkor, sem azelőtt nemigen olvastunk könyveket, újságot is csak néha, szóval kényelmesen elértünk a világban, a munkabérünket azonban kevesellettük. Aztán felfigyeltünk egy hirdetésre, amely kéményseprőket toborzott, kiemelt fizetéssel, veszélyes munkára, tulajdonképpen arról volt szó, hogy régi, omladozó kéményeket kellett megtisztítani, lebontani és újraépíteni hat-hét emeletnyi magasságban, ahonnan könnyen lezuhanhat az ember, de ha nem zuhan le, szép pénzeket kap. Sohasem voltunk ijedős emberek, vállaltuk a veszélyes munkát, bontottuk, tisztítottuk, és építettük a kéményeket, közben felfedeztük, hogy némely padláson rengeteg régi könyv porosodik. Solymosi Gyuri kezdte előbb gyűjtögetni és hazavinni a könyveket, aztán én is hazavittem néhányat, egyikbe-másikba beleolvastunk, és majdnem egy csapásra rájöttünk, hogy a mi helyünk a nyomtatott betűk között van. Nem akarok dicsekedni, de büszkén állítom, hogy igen értékes könyveket kotortam össze, nemzetünk jeles költőinek első kiadványait, régi lexikonokat, amelyek százszor értelmesebbek és értékesebbek, mint az újabb politizáló vacak gyűjtemények, kiműveltem hát magam, és verseket kezdtem írni. Solymosi Gyuri a prózára állt, említettem már, hogy ő külön ember, mint én, két tárcája nyomtatásban is megjelent a kerületi újságban, az én verseim még nem jelentek meg nyomtatásban, de két hónappal ezelőtt meghívtak egy elemi iskolába, ahol elszavaltam gyermekverseimet az alsó tagozatosoknak. A gyerekek megtapsoltak.

A hosszú beszéd után szomorúvá vált a tekintete, szomorúan simogatta vastag harcsabajuszát.

— Azóta nem hívnak sehová. Kihullanak a fogaim, egyre boszszantóbban pöszögök. Ezért írok mostanában szonetteket, és bajszt növeszték, hogy eltakarjam behorpadt ajkaimat. De már intézkedtem. Két fogam maradt csupán, ezeket is hamarosan kirángatom, aztán műfogsort csináltatok. Tárgyalást folytatok egy fogtechnikussal. Az illető még csak tanulja a szakmát, van hozzá tehetsége, és olcsón megcsinálja a műfogsoromat. Persze ez az olcsó nekem nagyon drága, ezt a parlamentben is hangoztatják az ellenzéki képviselők, el kell adnom a hűtőszekrényemet, fogakra azonban szükségem van, szavalni akarom a verseimet minél szélesebb körben. Egyszer talán nyomtatásban is megjelenek.

— Egy magányos férfinak szüksége van hűtőszekrényre — mondta igen gyakorlatiasan Kuglicz Károly. — Adjál el inkább néhány értékes régi könyvet.

— A könyveimtől még a fogaim miatt sem válok meg — csapott az asztalra Pofás. — Az én világom a nyomtatott betűk között van. A hűtőszekrényt elmellőzőm.

— Sok ilyen emberrel szeretnék találkozni — mondtam őszinte lelkesedéssel.

Innentől kimondatlanul is örök barátságot kötöttünk Pofással, a következő italokat már én fizettem, később Juszuf is átjött a sörözőbe, ő csak egy narancsitalt fogyasztott, élvezettel hallgatta beszélgetésünket a szonettekről, a gyermekversekről és a tárcanovellákról, az egészből egy szót sem értett, de a szemeinkben jóságot látott.

Megkedveltem ezt a környezetet, a későbbiekben hetente kétszer-háromszor is elmentem Kuglicz Károly műhelyébe és a hangulatos sörözőbe, a törzsvendégek befogadtak maguk közé, a pincérek napszaktól függően megjegyezték, hogy milyen italt hozzanak elébem, Juszuf megtanult néhány szót magyarul, Pofás pedig kihúzta maradék két fogát, és a fogtechnikus tanonc méltányos áron, egy használt hűtőszekrény áráért, a szájába rakott egy vadonatúj hófehér műfogsort. A tanonc nem remekelt, kezdő volt még a szakmában, túlságosan nagy fogakat csinált, Pofásnak megduzzadtak az ajkai, kicsit úgy nézett ki, mint egy csőrös bivaly, leborotválta harcsabajuszát, ettől sem lett szebb, viszont már nem pöszögött, hibátlan artikulációval szavalta verseit a sörözőben, kilátásba helyeztek egy újabb meghívást az elemi iskolába, vagyis jó volt a hangulat, és elégedettség honolt a környéken.

Aztán egy őszi délutánon kisebb tumultus keletkezett. Gyanútlanul fordultam be a körútról a máladozó langymeleg utcába, előre élveztem a hangulatos söröző baráti légkörét, amikor azt láttam, hogy a törzsgárda Kuglicz Károly műhelye előtt áll. Éppen időben érkeztem, hogy lássam az eseményeket. A vasajtó mögül egy elegáns öltözkű, vérző orrú férfi tántorgott ki, akit Pofás gyakorlott mozdulattal megragadott a derekánál és a nyakánál, és úgy penderítette a járdára, hogy az illető legalább öt métert csúszott a hasán a rücskös betonon, könyökeinél és térdeinél szétha-

sadt a zakó meg a nadrág. Ezután még két vérző orrú, elegáns férfi támolgott elő a műhelyből, Pofás őket is végigcsúsztotta a járdán, a koszlott házfal és a parkoló gépkocsik között, ezeket a fogásokat nyilván még a bolondok házában gyakorolta be. Az elegáns emberek nyüszítve és meglehetősen lerongyolódva távoztak, a söröző törzsgárdája meg hangosan röhögött.

Kijött Juszuf is a műhelyből, elégedetten dörzsölte kezeit, és mivel csak velem tudott beszélni, nekem mondta.

— Kénytelen voltam erőszakot alkalmazni. Kipofoztam az illetőket. Tiszteletlenül beszéltek Károllyal. A szemeikben láttam, hogy gonoszok.

Kuglicz Károly is előbukkant a vasajtó mögül, ő is elégedettnek látszott.

— Ma záróráig mindenki a vendégem — mondta. — Megünnepeljük a jól végzett munkát.

Elmentünk a sörözőbe ünnepelni, vastag sugarakban csorgott a sör, a bor és a rövidital, nagy volt a láрма, Pofás amúgy csőrösen elszavalt egy szonettet és két szabadverset az élet győzelmes pillanatairól, és remekül éreztük magunkat. Pofás késő este tüsszögni kezdett, akkor szélesen integetve eltávozott, és Kuglicz Károly elismerően megjegyezte:

— Pofás a legfegyelmезettebb alkoholista, akivel valaha találkoztam. Amint elfogja a tüsszögés, mindjárt hazamegy, tudja, hogy tovább már nem ajánlatos innia.

Pofás tehát tüsszögve elvonult, szerencsésen hazaért, útközben azonban kitüsszögte szájából a műfogsorát. Erre másnap döbönt rá, és én is csak másnap tudtam meg, mert a söröző törzsvendégei akkor már az utcát járták, mindenütt Pofás műfogsorát keresték, a gépkocsik alatt, a lefolyókban, a feltöredezett betonút réseiben, magam is közéjük álltam, de a műfogsort nem találtuk meg, Pofás megtörtén ült a söntés mellett, és csöndesen azt hajtogatta:

— Kénytelen leszek ismét bajuszt növeszteni. És örök életemben pösztögni fogok. Sohasem hívnak meg író-olvasó találkozóra.

Elromlott nagyon a hangulat, rosszkedvűen oldalogtam ki a sörözőből, és vagy két hétig a tájékára sem mentem. Akkor telefonált Kuglicz Károly, közölte, hogy vásárolt egy gyönyörű gépkocsit, szeretné, ha megnézném. Már megint dicsekedni akart. Ráhagytam.

Elmentem, és megnéztem a gépkocsit. Gyönyörű autó volt, égővörös Audi, olyan színű, mint az én regényem, csak sokkal szebb annál, a műhely előtt állt, Juszuf egy fehér és puhának látszó ruhadarabbal, talán szakadt alsóneművel törölgette az ablakait.

Leballagtam a pincébe, Kuglicz Károly elnyújtózott a nagyobbik íróasztal mögött, én ismét a kisebb íróasztalhoz ültem, dicsőítőleg szóltam az Audiról, és bánatosan konstatáltam, hogy nekem soha életemben nem lesz ilyen gépkocsim. Kuglicz Károly örült a dicséretnek, megpróbált azzal vigasztalni, hogy egyszer talán majd az írónak is jobbra fordul a sorsuk, de nem volt iga-

zán meggyőző. Rahmánovics Juszuf bedugta fejét az ajtón, bocsánatkérően mosolygott.

— Károly, beülhetnék az autóba? — kérdezte. — Ott már tényleg a mennyországban érezném magam.

Kuglicz Károly odadobta neki a kulcsokat.

— Csinálj egy kört, azután gyere vissza dolgozni. Ma még semmit sem csináltál, folyton az autót simogatod.

Juszuf boldog mosollyal lépett vissza, ráncsukta a vasajtót, és ez volt a szerencsénk. Mert fél perc múlva hatalmas robbanás hallatszott, kődarabok és betondarabok kopogtattak a vastag vasajtón.

Kirohantunk az utcára. Az Audi lángolt, alatta mély gödör feketéllett, Rahmánovics Juszuf a járdán feküdt, ő is lángolt, és nagyon gyorsan feketére aszalódott. A környező házak ablakai betörték, rémült emberek néztek le ránk, a söröző vendégei is előjöttek, körbeállták az égő gépkocsit.

Kuglicz Károly halálraváltan motyogta:

— Engem akartak felrobbantani. Engem akartak...

— Szegény Juszuf — mondta nagy emberi szomorúsággal Pofás, behorpadt ajkakkal serkenő bajusza alól. — A lelke most már az igazi mennyországban van. Csupán a teste maradt itt, és a pokolbéli ördögre hasonlít.

Ezután döböntően hallgattunk, de akkor valaki elkiáltotta magát:

— Itt van Pofás műfogsora. Kirobbant a kövek alól!

Megbolydult a törzsgárda, Pofás futott műfogsorával a sörözőbe, mi is utána futottunk, az égő gépkocsinál csak a letargikus Kuglicz Károly maradt.

A műfogsor koromfekete volt, Pofás azonnal a vízcsap alá tartotta, és egy súrolókefével hófehérre sikálta, a szájába tette, és egyből a régi hangos és büszke egyénisége mutatkozott meg.

— Juszuf ledobta nekem a fogsoromat az égből — dörögte. — Ma éjjel szonettet írok a mennyek országáról. Most pedig elszavalom egy régebbi versemet.

A nagy boldogság kissé megzökkentette a fejét, mert egy gyermekverset szavalt el a libikókáról. Más verseket is elszavalt volna, de megérkeztek a rendőrök, és hosszasan faggattak bennünket a robbantás lehetséges tetteséről vagy tetteseiről. Semmi érdemlegeset nem tudtunk mondani, a rendőrség természetesen azóta sem találta meg a tettest vagy a tetteseket. Pofás viszont megírt egy szabályos szonettet a mennyek országáról, többször is eldörögte a hangulatos sörözőben, és megígérte nekem, hogy hamarosan összehoz Solymosi Gyurival, aki kellő kiművelődés után immár a szépprózával foglalatoskodik, akárcsak én.

Falun Alól

(Szajla: verstanulmányok egy faluregényhez)

A kociút és a Patak közti lapály, mintegy Hosszúk folytatása,
Nagyhalom lábától nagyjából Rácfaluig terjed,
elég kis határ rész,
mégis külön neve van,
de nem sokra tartották,

ma fel van törve,
valaha teljes egészében rétnek használták,
mert túl nedves, vizenyős volt,
még csátét is nevelt,
bár annak is hasznát látták,
hiszen az adta a legjobb kévekötelnekvalót,

a mi darabunk mindjárt a faluvégi kereszt után kezdődött, az útra
merőlegesen,
és olyan közel esett a szélső, a Gricc-házhoz,
hogyha munka közben kifogyott a kossónkból a víz,
csak oda ugrottunk be újra tölteni,

innenső végén tűrhető szálas fű sarjadt,
de beljebb elromlott,
és középtájt úgy elszittyósodott,
hogy néha még káka is nőtt rajta,

apám kaszálta rendszeresen,
mi anyámmal csak szénát, sarjút kezelni, összeszedni jártunk rá,
a forgatás nem okozott különösebb gondot,
a rend alá löktük a háromágú villát és hirtelen átpördítettük,
de a gyújtás mindig próbára tett,
mert gödrös, lyukacsos volt a talaja,
és mindig akadt a gereblye,
a sok éles saslás meg felsértette a talpam,
ha nem csúszttam elég óvatosan,

legjobban azonban akkor haragudtunk rá,
ha elöntötte a víz,
és abból kellett kihúzni a takarmánynakvalót,
a térdig érő barnás lében ugyanis nyüzsgöttek a piócák,
és menten a lábunkra tapadtak,
ha véletlenül hozzájuk értünk,

*ezeztől az időszakoktól eltekintve békén hagytuk,
nem foglalkoztunk vele,
csupán ott volt,
és élte a maga nedves életét,*

*csak távolról vetettünk rá egy-egy pillantást,
a Patak-parton lévő káposztaföldről,
vagy a kocsuiútról,
ha a Recski Határba, Csapás Aljára igyekeztünk, vagy Darnóba
gombázni, vagy visszafelé,*

*sűrűn elmentünk mellette,
de olyankor nem álltunk meg a kedvéért soha,
csak mikor egy vonalba értünk vele,
némi éllel mindig azt mondtuk. na, itt a rétünk,*

*nem jelezte semmi, karó, cövek vagy más,
mégis pontosan, centiméterre tudtuk, hol van.*

BALLA D. KÁROLY

Ünnep

*A fellegek is vérben szálltak el,
hol felnégyelve elcsuklott egy pára,
még visszanezve önnön halálára,
ahogy a tűz az éjben énekelt.*

*Már indultak a szomjak egyre fel,
de — tekintettel hajlottas korára —
még füstölgött a föld s kevéske pára
is szállt a völgybe, mint halottlepel*

*A kisedd felhők úsztak néma gyászban
— már tartott lenn a tor, a harci nász,
és pattogott a tűzben nyers akác,*

*karátos tölgy és mindenféle fenyvek.
Borvér is folyt az orvvadász hatásban,
hol táncolt ötszáz buzgó — s egy eretnek.*

Hétfő

adódhat úgy
ahogy eddig nem adódott még
a sarkon a félkezű élet kéreget
markában napnyi hasztalan haladék

elmúlt a tél és lassan a vasárnap
alig is érzed hogy Júdas-ajkad egyre fáj
jönnek már jönnek a réten a virágok
bús barkaág lepkéket koordinál

nyiss teret nyiss és
mondd csak mondd hogy kit szeretsz
kövekre száll a nap
míg az est magának megszerez

és már kondul is az éj
sírójók csinos vermet ásnak
a holnapi halottnak
— vagy itt van már ideje a feltámadásnak?

húsvét hétfőjén konokul
hallgatnak a végső harsonák
fejünkbe vér tulul
mert hogy Ő feltámadott
most már mind aszongyák

Csoda és megváltás

Márai Sándor *San Gennaro vére* című regényében

Született 1960-ban Budapesten. Az ELTE doktorandusza.

¹Márai Sándor: *San Gennaro vére*, Akadémiai, Helikon, 1995, Bp. A hivatkozások leelőhelyét a szövegben zárójelben közlöm.

²Lásd bővebben: Víz László: *Szent Januáriusz vércsodája*, Ecclesia, 1995, Bp.

³Fenyő Miksa: *San Gennaro csodatétele*, Látóhatár, 1957. 5. sz. 302.

⁴Szegedy-Maszák Mihály: *Márai Sándor*, Akadémiai, 1991, Bp. 140.

Napjaink magyar könyvkiadásának talán legnagyobb eseménye az évtizedekig betiltott, zárolt Márai-életmű megjelentetése 1990-tól. A *San Gennaro vére*¹ a katolikus olvasók érdeklődését különösen felkelthette, hiszen a cím az évente többször is bekövetkező csodára utal: a 305-ben vértanúhalált halt szent (magyarosan: Januáriusz) vére újra és újra folyékonnyá válik az ereklyetartóban.²

A regény először 1957-ben németül jelent meg (Baden-Badenben, fordította Podmaniczky Tibor és Mone). Már ez a tény is a mű tragikumának jelképe lehetne — az író nem tud fő élet-elemén, anyanyelvén megnyilatkozni.³ Magyarul 1965-ben New Yorkban látott napvilágot.

A *San Gennaro vére* cselekménye a II. világháború után néhány évvel játszódik Olaszországban. (Márai személyes élményeinek a felhasználása nyilvánvaló.) A szovjet megszállási zónából érkezett emigráns Nápolyban bérel lakást. A nemzetközileg elismert tudós elhagyta hazáját, mert az embertelen társadalmi rendszerben „társutas” sem akart lenni, „műtárgy” (150.), amelyet hátsó szándékkal mutogatnak. Az önkéntes száműzetésben önvizsgálatot tart, egész életét mérlegre teszi. Úgy látja, csak egyetlen lehetősége maradt, a „megváltás” cselekedetét szándékozik végrehajtani, ha ez egyáltalán lehetséges. A halált választja, mert elvesztette hazáját, máshol új hazát nem talál, élettársától is el kellene válnia (más országba kapta vízumot) — sohasem lehet többé igazi, ép személyiség. Meg is hal, bár nem lehet tudni, öngyilkosság vagy baleset történt-e (a kilátó letörött korlátjával együtt zuhant a mélybe).

Márai Sándor egyházi iskolákba járt, de felnőtt korában nem volt gyakorló katolikus. (Az *Egy polgár vallomásaiban* feltárta gyermek- és ifjúkorának lelki küzdelmeit.) A kortárs történelmi folyamatokat Spengler „szemüvegén át” figyelte, vagyis a nyugati kultúra hanyatlását látta mindenütt, a keresztény remény iránt kevésbé volt fogékony. Mégis, gondolkodásának, lelki életének hullámvölgyein át közeledett az egyházhoz. (A regény befogadása-kor ezért kérdéses a „hitetlen” jelző létjogosultsága.)⁴ Fejlődésének egyik állomása a *San Gennaro vére*.

A címhez illően — csoda, vagyis az emberi értelmet meghaladó jelenség — az egész művet az ismeretlen megismerésének a vágya hatja át. Az élet misztériumaihoz közelítve azonban bizonytalanságban hagyja az olvasót. A szerző poétikai eszközökkel is elvonatkoztatásra, továbbgondolkodásra késztet: „A regénynek... van egy szembeötlő, a modernségben is ritkán előforduló

⁵Kulcsár Szabó Ernő:
Klasszikus modernség
 — kartéziánus
 értéktávtatban;
 Márai S.: *San Gennaro*
 vére, Új Írás, 1990.
 5.sz. In: *Beszédmód*
 és horizont,
 Argumentum, 1996,
 Bp. 222.

⁶Márai Sándor: *Napló*
 1976-1983., Akadémiai,
 Helikon, 1994, Bp. 96-97.

ábrázolástechnikai jellegzetessége: az elbeszélés ugyanis a főhőst közvetlenül szinte sohasem lépteti színre, s ez az eljárás elvileg kérdőjelezi meg a történetmondó mindentudásának látszatát. Mert nem csupán arról van szó, hogy az olvasónak egy jelen nem lévő figura szavait, tetteit és egész mentalitását kell megfejtenie, hanem hogy az ágens, a pap és az élettárs külön-külön is a maguk egyéni nézetrendszerének interpretációjában közvetítik az idegen gondolatait.”⁵ Szintén töprengésre készíti az olvasót, hogy a szereplők magatartására a várakozás, a hallgatás, de ugyanakkor a figyelem jellemző. Úgy hallgatnak, mint akiknek megvan a saját véleményük, csak azt nem érdemes vagy nem lehet kimondani. A főhős is hallgat, amikor felkeresik őt, mert egyfajta „Isten emberének” tartják. A legtöbben mégsem távoznak tőle csalódottan... Jelképes értelmű, hogy hallgat a rendőrtiszt is, aki a haláleset okát és körülményeit hivatott megállapítani. Végül az epilógusban elkövetkezik a „megszólalás” pillanata. Költői megszemélyesítéssel a természet erői szólalnak meg: a Vezúv, a tenger és végül a szél: „Ahol én járok, nem marad semmi. Én mondom ki az utolsó szót. Aztán csend lesz.” Ezek a regény befejező mondatai. Az emberi lét őt meghaladó, transzcendens erők hatalmában van. A halál el fog következni. Márai csak ebben bizonyos.

Nápolyban azonban történik valami... Csoda. Márai itt élt, látta. A szó szoros értelmében nem tért meg, de nem is tagadott: „A nápolyi ereklyetartóban az idén is buzogni kezdett a vér, a szurokszerű, megalvadt vércsomó megolvadt... Talán azért, mert a racionálison és a babonán túl van még valami, amiről nincs fogalmunk. Fred Hoyle, az asztronómus azt mondta, senki nem tudja, milyen az Univerzum, de annyit már tudunk, hogy »ott minden lehetséges«.”⁶ A gondosan kihelyezett aforizmánál közvetlenebb hittapasztalatokra bukkanhatunk a regényben.

Ilyen rész például a „népi” vallásosság bemutatása. A nézőpont immanens, azonosuló szemléletű: amit elbeszél, az „a hitetlenek számára érthetetlen” (76). Részletesen elemzi a hívők és a szentek kapcsolatát. A mindennapi életben mélyen gyökereznek ennek a hagyományos szokásai. Az emberek jól ismerik, miképpen lehet a szentekhez fordulni, és a szentek még jobban ismerik az embereket.

A csoda és a megváltás fogalmakat Márai egyedi értelemben használja. A kettő némileg összefonódik egymással. A valamiféle életmegoldást jelentik: a csoda érkezik, külső segítség; a megváltás az ember cselekvési lehetősége, de a legtöbben ezt is mástól, a rendkívüli embertől várják.

A csodát várja mindenki, és akármikor bekövetkezhet: „...néztek, figyelmesen, mint aki várja a meglepetést. Ez a nézés nagyon régi. Mindenki így néz a Közép-tenger nyugati partján. Úgy néztek, mint aki a csodát várja” (24.). A csoda a Lehetőség is, ami ja-

víthat a helyzetükön: egy talált pénztárca, a nyerőszám kihúzása, hatósági intézkedés, jótétemény az amerikaiaktól stb. A csodát nem a papoktól várták (86.), a szentektől viszont buzgón kérték, és gyakran meg is kapták. Márait lenyűgözi Itália termékeny földje is: „Mintha az Isten újfajta virágokat talált volna ki minden télen...” (49.); „talán ez volt a csoda”, ahogy a kertészek nehéz munkával kis földjükön megtermelték a virágot, zöldséget, gyümölcsöt (115.).

⁷Fenyő M.: im. 302.

A vércsoda leírása kiemelt jelentőségű. A főhős a halála előtti napon ment el megnézni, s ezt az élettársa beszéli el a regény vége felé. A leírás valóban „kissé karikírozott”:⁷ vagyis önkényesen súlypontoszó, a színpadiasságot kiemelő. Ugyanakkor az egyik pap nem is nézi a csodát, mert enélkül is hisz. Márai az értelmével itt is elkerüli az állásfoglalást. Az emberi lélek azonban megindul: „És akkor az asszonyok kara váratlanul zsongani, zúgni kezdett. Mint egy alvilági görög kórus egy régi misztériumjátékban, úgy zsvajogtak, ütemes, jajongó, türelmetlen, hívő és sürgető litániába kezdtek... Mikor ezek a hangok felnyögtek, elkezdődött valami... És megértettük, hogy a csodát hívni kell... Én csak azt mondhatom, hogy a zúgás erősödött, a jajongó, hívó kiáltozás egyre hangosabb lett... belülről kiabáltunk mind, akik a kápolnában térdeltünk” (227-228.). San Gennaro vére ezután valóban újra folyékonyvá válik.

Történik még egy különös csoda a regényben. Ez a csoda már az ajánlásban is helyet kap: „a félkarú halásznak, mert lecsendesítette a tengert.” A klerikális jelleg nélküli, mondhatnánk kicsi mozzanat (121-122.) ajánlásbeli helye miatt megnövekedett valószínűséggel rendelkezik. A lélek hatalma mégis nagyobb a természet erőinél?

⁸Rónay László: *Márai az emigrációban*, Vigilia, 1984. 6.sz. 443.

Lásd még
Béládi M.—Pomogáts
B.—Rónay László: *A nyugati magyar irodalom 1945 után*, Gondolat, 1986, Bp. 96.

A megváltás a regény gondolatisága szempontjából a csodánál is fontosabb. A mű kissé meglepő első mondata is ezt a gondolatkört vezeti be: „Tavasz elején híre kelt, hogy a Posillipo kerti házában él egy ember, aki meg akarja váltani a világot.” Márai az értelmes emberi cselekvést próbálta meghatározni a mindennapi élet és a nagy események ellentétének feszültségében.⁸ Főhőse, az emigráns megcselekedte alapvető tettet (elhagyta a hazáját), keresi, mit tehet még ezután.

Az író életpéldákat állít sorba: Moscatit, a szentség hírében elhunyt orvost, szenteket, Padre Piót és elsősorban Szent Ferencet, aki — Jézus, Szent Pál és talán Gandhi mellett — Márai szerint megváltotta a világot. A főhős élettársával Assisibe utazik, és a szent „sugárzását” önfeledten csodálják. „Ebben a pillanatban éreztem valamit, amiért talán érdemes volt élni” (214.) — mondja az asszony. A főhős az abszolút tettet akarja végrehajtani, a jókedvűen önfeláldozó megváltást. Fokozatosan megérti, hogy az önálló személyiség képes csak igazán cselekedni. Az ilyen emberek viszont megfoghatkoztak: „Mert az emberek számára meghalt az

Isten, mondta. Isten önmagában természetesen nem halt meg, mondta, mert Isten örök. De minden vallás, minden filozófia az egyéni öntudat és lelkiismeret számára fogalmazta meg az Isten képzetét, és az egyén ma eltűnik a tömegben" (160.). Úgy véli, idegenben ő sem képes megmaradni, „mert az az Európa, amelyhez a személyisége tartozott, nincs többé" (232.), csak az önkéntes halált tudja választani. A nő megpróbálja visszatartani: „Megkérdeztem, nem hiszi-e, hogy a mi szívünkben is megolvad egyszer az alvadt vér... Minden, amit megéltünk, minden, amiből a halál következik, egy napon felolvad és élni kezd, mint az üvegtartályban a szent alvadt vére?... Azt mondta, nem hisz ebben. A világot csak akkor lehet megváltani, ha áldozatot hoznak, ezt ismételte" (233.). Holtteste a tengerparton széttárt karokkal — Jézus Krisztus megváltó halálára emlékeztetően — feküdt...

Minden kételkedése és tagadása ellenére Márai lelkivilágát a *San Gennaro vére* megírásának idején a legtalálóbban az emmauszi tanítványok helyzetével tudnám jellemezni. Hallgatják Jézus szavát, a szívük lángol, de még nem ismerik fel a Megváltójukat (Lk 24,13-35).

Az emigráns Márai szenvedése és ragaszkodása az alkotómunkához nem volt hiábavaló. Művei újra élnek a hazai magyar irodalomban is.

ZIMÁNYI ÁGNES

Benkő Antallal

Benkő Antal 1920-ban született Pakson. Érettségi után, 1938-ban belépett a jezsuita rendbe. Bölceleti tanulmányait Kassán végezte, teológiát először Szegeden, majd Rómában tanult. 1947-ben Rómában pappá szentelték. Ezt követően Leuvenben pszichológiát hallgatott, és ebből doktorált. 1954-től Brazíliában élt, főiskolán, majd egyetemen tanított. A Rio de Janeiro-i Katolikus Egyetemen kilenc évig volt a Pszichológiai Intézet igazgatója. 1975-ben visszatért Európába, és Ausztriában működött. 1996 óta ismét Magyarországon él, 78 évesen is aktívan dolgozik. Lelkipásztori munkája mellett pszichológiát tanít a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetemen és a pécsi Hittudományi Főiskolán.

Szülei kezdetől támogatták ébredő papi hivatását?

Gyermekkoromra mindig örömmel gondolok vissza. Családunkban egyszerű és szeretetteljes légkör uralkodott. Szüleim komolyan éltek a hitüket, és bennünket is ebben a szellemben neveltek. Életem alakulására jelentős hatást gyakorolt Erdélyi Gyula, paksi káplán, aki Rómában, a jezsuiták által vezetett Gergely Egyetemen végezte teológiai tanulmányait. Ő vette rá szüleimet, hogy középiskolába Pécsre, a jezsuiták Pius Gimnáziumába küldjenek. Tizennégy évesen kerültem a pécsi egyházmegye kis-szemináriumába, de igazi hivatásomat csak hetedikes gimnazista koromban találtam meg. Érettségi után, 1938-ban beléptem a magyar jezsuita rendtartományba.

A jezsuita rendben szokásos bölceleti tanulmányokat Kassán végezte. Hogyan került Paksról Kassára?

A Felvidék egy részének visszacsatolásával — az 1938-as bécsi döntés alapján — Kassa is visszakerült Magyarországhoz. A szlovák jezsuitáknak volt egy diákothona a városban, ezt az épületet átvette a magyar rendtartomány, és 1944-ig Filozófiai Főiskolának használta. Így kerültem, a budai Manrézában eltöltött két éves noviciátus és egy éves nyelvi tanulmányok után Kassára. A filozófiát nagyon megszerettem, főleg a logika és az ismeretelmélet érdekelt. Teológiai tanulmányaimat 1944 őszétől Szegeden kezdtem meg, és a háborús viszonyok ellenére 1946 nyaráig sikerült az első két évet elvégeznem.

Teológiai tanulmányait Rómában fejezte be. Azután miért kezdett pszichológiát tanulni?

Nem egészen önszántamból. A háborús évek alatt a jezsuita rend nem tudta fiataljait külföldi egyetemekre küldeni. 1946-ban rendeződött annyira a helyzet, hogy előjáróink egyszerre tíz magyar jezsuitát irányíthattak Rómába, a Gergely Egyetemre. Az volt a cél, hogy mielőbb doktorátust szerezzünk, és hazatérjünk. Magyar útlevelet kaptunk, de az akkor még nélkülözhetetlen orosz kiutazási

engedélyt nem sikerült megszerezni. Ezért különböző helyeken, kettesével, hármasával, „feketén” léptük át a határt, hogy 1946 őszére Rómába érkezzünk. Amikor teológiai tanulmányaimat befejeztem, filozófiából szerettem volna doktorálni, egykori novícius társam, a szintén Rómában tanuló Hegyi János pedig pszichológiából. Provinciálisunk, P. Borbély mégis engem küldött pszichológiára, Hegyi Jánost pedig filozófiára. Elgondolása szerint a külföldön tanulók közül annak kellett pszichológiát tanulnia, aki elsőnek fejezte be a teológiát. A magyar provinciának ugyanis mielőbb szüksége volt pszichológia-tanárra Rendi Főiskolánk pszichológusának, P. Petz Ádámnak 1947-ben bekövetkezett halála miatt. Így lettem én pszichológus, P. Hegyi pedig filozófus.

S beletörődött abba, hogy pszichológus, és nem filozófus lett?

Hálát adok érte a Jóistennek. Ha filozófiát tanulok, talán túlságosan elméleti sikra terelődött volna az életem. Jó volt és üdvös, hogy a másik, a gyakorlati oldalra is figyelnem kellett. Nagyon megszerettem a pszichológiát. Belgiumban, a Leuveni Katolikus Egyetemen tanultam, s azon gondolkodtam, hogyan tudnám a pszichológiát és a filozófiát összeegyeztetni. A Pszichológiai Intézet akkori igazgatója, Albert Michotte fiatal korában kutatást végzett az emberi választásról. Azt vizsgálta, milyen pszichológiai tényezők játszanak szerepet az emberi választásban. Úgy éreztem, ez határkérdés az emberi szabadság filozófiai kérdése és a gyakorlati pszichológia között. Eszembe jutott, hogy a magyar Szondi Lipót részben erre építi saját rendszerét. Az egymást kiegészítő génekkel magyarázza a feleség, a hivatás vagy barát választását. Szakdolgozatomban a barátság problémáját vizsgáltam, mintegy száz, ugyanabban a nevelőotthonban élő gyereket teszteltem. Figyeltem, hogy az egymással barátkozóknak van-e valami közös vonásuk, amit Szondi alapján meg tudok magyarázni. Nem találtam semmit, és ezt publikáltam. Utána is olvastam Szondi munkáit, kétszer meglátogattam Svájcban, és elbeszélgettünk. Érdekesnek találom a rendszerét, bár tudományosan problematikus, mennyire indítanak a gének konkrét cselekvésekre, pálya- és párválasztásra, barátságok kialakulására.

Ugyanitt készítettem el, Joseph Nuttin irányításával, a papságra készülő pszichológiai vizsgálatáról írt doktori értekezésemet is, és 1954-ben megvédtem. Ez a munka megjelent a Leuveni Egyetem *Studia Psychologica* sorozatában, és későbbi tevékenységeim, a válás- és pasztorálpszichológia, valamint pszichológiai tanácsadás felé irányított engem. Leuveni tanulmányaim alatt vezettem a városban lévő Mindszenty Kollégiumot, ahol abban az időben mintegy húsz magyar menekült egyetemista talált otthonra.

1954-től Brazíliában élt. Hogyan került oda?

A doktorátus megszerzése után előjáróim, mivel 1954-ben hazatérésről szó sem lehetett, Brazíliába küldtek, öt másik rendtársammal együtt. Abban az időben sok magyar pap élt Nyugat-Európában, ott nemigen volt ránk szükség. Először a jezsuiták Közép-Brazíliai

Rendtartományának államilag elismert, egyetemi rangú Főiskoláján tanítottam filozófiai antropológiát és pszichológiát. Közben megtanultam portugálul. Azután a jezsuiták által vezetett Rio de Janeiro-i Katolikus Egyetemre hívtak, hogy a pszichológusokat képző Pszichológiai Intézetet újjászervezzem és vezessem. Az egyetem más karain is tanítottam, dékán és rektorhelyettes is voltam.

Brazíliát, az ifjúsági munkát és a tanítást nagyon szerettem, mégis 1974-ben — egészségügyi okok miatt — arra kértem P. Ádám Jánost, a külföldön élő magyar jezsuiták tartományfőnökét, hogy magyar munkára hívjon engem vissza. Először az ausztriai Klagenfurtba kerültem. A nyugodtabb körülmények között jelent meg *Bevezetés a pszichológiába* című munkám, majd Szentmártoni Mihály, bácskai származású jezsuita pszichológussal közösen, *Testvéreink szolgálatában* és *A lelkiélet lélektanához* című két könyvünk. Klagenfurt után Bécs következett, majd 1996 júliusában, ötven évi távollét után hazatértem Magyarországra. Ma is tanítok, Budapesten, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán és Pécsen, a Hittudományi Főiskolán.

Mi a különbség a pszichológia, valláspszichológia és pasztorálpszichológia között?

A pszichológia az a tudomány, amely a viselkedés, a magatartás kutatásán keresztül a személyiséget vizsgálja, értelmezi. Véleményem szerint mára megszűntek a nagy pszichológiai iskolák, ma már nincs a pszichológia, különböző pszichológiai irányok léteznek, és ezekből a legtöbb pszichológus azt veszi át, amit fontosnak és igaznak tart. A valláspszichológia az ember Istenhez, a természetfelettihez való viszonyát kutatja, a pasztorálpszichológia pedig a lelkipásztori gondoskodásra figyel. Azt elemzi, hogyan tudja a lelkipásztor az Isten felé vezető úton segíteni a hozzáfordulót. A pasztorálpszichológia a pszichológia alkalmazott területe. A lelkipásztorok korábban is éltek vele, ha nem is mindig tudományos alapon.

Ezért is tanítják teológiai karokon?

A század elején Freud és mások a vallás lényegét pszichológiailag próbálták értelmezni. Aki a hittudományokban el akar mélyülni, ismernie kell a felfogásukat. Freud tagadta a vallás jogosultságát, gyermekkori kivetítődésnek, neurotikus szempontnak tekintette. Úgy magyarázta, hogy meg akarta semmisíteni. Rendszerének máig óriási a hatása. Jung ellentétes állásfoglalása a vallást lényeges szempontnak tartja az ember életében. Sőt, a leglényegesebb szempontnak. Ennek ellenére Jungot szinte veszedelmesebbnek tartom, mint Freudot, mert összesomos dolgokat, és lényeges pontokon nem elég egyértelmű. Számára a vallás a kollektív tudattalan központi ereje. Az általános vallásosságtól nem pontosan különbözteti meg a személyes állásfoglalást, holott ez az igazi vallásosság lényege.

Pasztorálpszichológiai szempontból is fontos, hogy a kispapok pszichológiát tanuljanak. A lelkipásztor emberekkel foglalkozik, és ebben a pszichológia is fontos szerephez jut. A papnak egy ki-

csit pszichológusnak kell lennie. Lelkivezetés, családgondozás, gyóntatás, haldoklók segítése, a közösség vezetése, mind olyan tevékenység, mellyel a lelkipásztor Isten felé segíti a rábízottakat, és munkája eredményesebb lehet, ha ismeri az emberi lélek megnyilvánulásait. Ezt tanítani kell, bizonyos dolgokra föl kell hívni a figyelmet. A pszichológiai szempont fontosságáról szólt II. János Pál pápa is 1994-ben, a római bazilikák gyóntatóihoz intézett beszédében: „a bűnbánat szentsége nem pszichoanalízis vagy pszichoterápiás technika, és nem szabad, hogy azzá váljon. Ugyanakkor az alapos pszichológiai felkészültség, és általában az emberrel foglalkozó tudományok ismerete, biztosan hozzásegíti a papot ahhoz, hogy mélyebben behatoljon a lelkiismeret titokzatos világába, és ezáltal könnyebben megkülönböztethesse — ami gyakran nem könnyű feladat — az igazán emberi tetteket, vagyis azokat, amelyek erkölcsi felelősséggel rendelkeznek, azoktól az ember által elkövetett tettektől, amelyek beteges vagy megkövesedett szokások következtében gyakran pszichológiailag kondicionáltak, következképpen kiiktatják vagy lefokozhatják a felelősséget anélkül, hogy a cselekvő alany képes lenne világos különbséget tenni belső állapotának e két helyzete között”.

Pszichológusként mennyire használja lelkipásztori munkájában pszichológus voltát, összefonódik-e a kettő?

Elősorban pap vagyok. Ez életem célja, ezt vállaltam, és örömmel végzem. A pszichológia mint tudományos foglalkozás szintén öröm számomra. Nem látok nehézséget a kettő között, valóban összefonódik a munkámban. Mindig az embert nézem, azt remélem, akinek pszichológiailag segíthetek, az visszatalál Istenhez. Ugyanakkor, ha valaki mint lelkipásztorhoz jön hozzám kérdésével, és úgy látom, hogy pszichológiai problémája vagy nehézsége van, azon is tudok segíteni.

Milyen pszichológiai nehézsége lehet egy embernek?

Lelki probléma például a helytelen istenkép. Istent atyának hívjuk, és a szerető Isten képe segíthet feloldani számos pszichikai problémát. De az is lehetséges, hogy az atya fogalom valakinél öntudatlanul ellenállást vált ki. Egykor talán szembenállt édesapjával, nem értették meg egymást, vagy hiányzott az apa, talán meghalt. A szeretetlen nevelés gyermekkori élményei, esetleg egy pap részéről tapasztalt helytelen magatartás könnyen megronthatja az istenképet. A sérült ember lelkének sebzettségét olykor átviszi Istenre. Keresztény szempontból Isten szeretetének kell uralkodnia bennünk, de nagyon nehéz ezt elmélyíteni, ha valakiben pszichikai szorongás uralkodik, vagy kényszerképzetek vannak.

Van, aki elfojtja a lelki problémáit. Nem akar szembenézni velük, mert pillanatnyilag így jobb neki. Nem akar szembesülni a valósággal, mert akkor meg kellene változtatnia az életét, és azt nem akarja. Komoly dolog, ha valaki elveti vagy gyűlöli egy családtagját, és ezt megpróbálja összeegyeztetni azzal, amit Jézus

mond, hogy ellenségeinket is szeressük. Templomba jár, de kitagadja a gyermekét, vagy haragot tart a feleségével.

Ez pszichológiai probléma?

Az is. Meg kell beszélni, hogy miért nem tud megbocsátani. Olvastam egy tanulmányt, melyben a szerző leírja, attól félt, ha valakinek megbocsát, azzal kiszolgáltatja magát a másiknak, és ezzel megszünik a szabadsága. Ezért nehéz volt számára — bármennyire keresztény akart lenni — megbocsátani, vagy bocsánatot kérni. Egy másik azért nem tudott megbocsátani, mert túlságosan szigorúan nevelték, a szüleivel szemben semmihez sem volt joga. Azt érezte, hogy ő senki, és azzal próbálta védeni magát, hogy nem bocsátott meg senkinek.

Hogyan készítik ma föl pszichológiailag a papnövendékeket a papi hivatásra?

A papság, lélektanilag, egy felnőtt férfi életre szóló válasza Isten hívására. A meghívott tudatosan Jézus Krisztus örömhírének közvetítésére, népének szolgálatára szenteli magát. Lélektanilag döntő fontosságú, hogy a papjelölt ne csak Isten akaratának felismerése felé forduljon, hanem mindjobban megismerje önmagát is: személyi érettségét és indítékait, melyek arra készítetik, hogy ezt a szolgálatot szabadon, tudatosan és örömmel vállalja. Ugyanakkor ismerje mindazt, amit ez a szolgálat a mai világban megkíván tőle. Tisztázására és megerősítésére öt-hat év áll a jelölt rendelkezésére. Segítenek a lelkigyakorlatok, a mindennapos elmélkedések, és a papnevelő intézet előjáróival, főleg a lelki-igazgatóval folytatott rendszeres beszélgetések.

Sajnos a magyar papnevelés terén is érezhető a több mint negyven éves ateista rendszer hatása. A II. világháború előtt Magyarországon sok hívő katolikus pszichológus működött, köztük több katolikus pap is. Elég Schütz Antal, Kornis Gyula, Bognár Cecil és Zemplén György egyetemi tanárok nevét említeni. Később a pszichológiai szakképzés lehetősége becsukódott a magyar papok előtt. Pedig, figyelembe véve a modern világ növekvő komplexitását, egyre fontosabb, hogy a szemináriumi előjárók a lélektan terén is képzetek legyenek. Így hatékonyabban készíthetik föl a papnövendékeket.

Külföldön, a katolikus egyházon belül, számos intézmény létezik, mely a papnevelő intézetek és szerzetes közösségek vezetőinek pszichológiai képzését célozza. Rómában, a szaléziek által vezetett egyetem pszichológiai intézetén kívül, külön is ki szeretném emelni a Gergely Egyetem 1971 óta működő Pszichológiai Intézetét. A hallgatókat szemináriumi és műhelymunkákon, hivatásfejlesztő beszélgetéseken, a tudattalant is vizsgáló, pszichoanalitikus módszert felhasználó terápiákon keresztül vezetik be a modern humántudományokat és a keresztény teológiát egységbe fogó antropológiába, és az erre épülő nevelési, személyiség- és hivatásfejlesztő eljárásokba.

Pszichológiai szempontból milyennek tartja Szent Ignác lelkigyakorlatos könyvének felépítését?

Egy szóban összefoglalva: zseniálisnak. Szent Ignác, mint minden nagy lélekismerő, saját élettapasztalatát, Istenhez vezető útját foglalja össze könyvében, és másoknak modellként kínálja. Ugyanakkor tiszteletben tartja a lelkigyakorlatozó szabadságát, egyéniségét. Sürgeti a lelkigyakorlat vezetőjét, hogy legyen figyelemmel a lelkigyakorlatozó képességeire, haladásának ritmusára, az egyes ember Istennel való sajátos kapcsolatára. Teológiailag ezt úgy fejezi ki, hogy az ember lelkében Isten működik, és Isten munkáját a lelkigyakorlat vezetője tartsa tiszteletben. A Szent Ignác-i lelkigyakorlatok során az ember bevezetést kap a mai pszichológiában is honos „meditációs módszerekbe”, különböző imamódokba, kezdve a klasszikus elmélkedő imától egészen a ma különösen értékelt csendes, szemlélődő imáig. Szent Ignác azonban tudta, hogy az igazi szemlélődést nem lehet pénzzel vagy „Instantkáffé” módszerekkel megszerezni. Ahhoz, hogy az ember lelke valóban Istenhez emelkedhessen, benne nyugodhasson, előbb meg kell tisztítania a szívet, függetlenítenie kell rendetlen vágyaitól. A lelkigyakorlatokban sürgetett részletes lelkiismeretvizsgálat pedig kitűnő példa arra, hogy a személyiség fejlesztésében mekkora haladást érhet el az, aki az úgynevezett tanulási elméleteket helyesen és következetesen alkalmazza.

Tapasztalta, hogy ma az emberek nem szívesen gyónnak, olykor könnyebben nyílnak meg pszichológus előtt?

Mint pap és pszichológus nem veszem észre a különbséget, de az tény, hogy a gyónási hajlandóság sok helyen csökkent. Keveset gyónnak az emberek. De nem azért, mert nincsen bűnük. Megváltozott a bűnről való felfogás. Egyes szociológiai, sőt olykor teológiai irányok is azt sugallják, hogy az embernek voltaképp nincs felelőssége. A társadalom, a környezet, a rossz nevelés, a sok negatív hatás a felelős. S ha valaki nem felelős, akkor nem lehet bűntudata sem. A bűntudat kilúgozása komoly akadálya az őszinte bűnbánatnak.

Másrészt Magyarországon a papokat negyven éven keresztül az élet peremére szorították. Elmenni hozzájuk, komolyan elbeszélgetni velük, tanácsot kérni tőlük nemigen volt ajánlatos. Az is igaz, hogy a szentgyónás olykor rövidre szabott ideje nem mindig elég egy-egy komolyabb probléma megbeszélésére. A szentgyónás nem ugyanaz, mint a pszichoterápia vagy más lelki segítség. A kibeszélésben van hasonlatosság, de a pszichológus nem tud föloldozni. Pedig az embereknek sokszor éppen az a problémájuk, hogy nem foglalnak vagy nem helyesen foglalnak állást Istennel kapcsolatban. Megpróbálják elfojtani, de — ahogy Jung is mondja — ez megbosszulja magát, és az ember nem nyugszik meg, bármeddig jár pszichológushoz vagy pszichiáterhez. Ha élete alapjaiban rendezetlen, akkor nem gyógyul meg a lelke. Ilyen szempontból az Isten előtti gyónás, Isten bocsánatának kérése, az ő megbocsátása döntő tényező az ember életében.

Jézus is betegnek mondja a bűnösöket. Ez azt jelenti, hogy nem felelősek?

Jézus meggyógyítja a betegeket, de mindig egyértelművé teszi: a lelki betegség végső gyökere az, hogy az ember nem foglal állást Istennel kapcsolatban. Ezért legtöbbször megkérdezi, van-e hited, hiszel-e, és ha valaki hisz, akkor megbocsát neki. Sokszor mielőtt meggyógyítaná a betegeket, azt mondja, bűneid bocsánatot nyertek. Jézus voltaképpen a bűnt akarja meggyógyítani, és nem a szorosán értelmezett betegséget. Azon is segít, mert tudja, ha az ember megtalálja az egészségét, Istenhez is könnyebben visszatalál. Nyilvánvaló, ha valaki a szentgyónásban Isten feloldozását kéri, nem biztos, hogy az azonnal segít pszichikai betegségén, alkoholizmusán vagy drogfüggőségén. Azon orvosi vagy pszichológiai eszközökkel is segíteni kell, hogy a megbocsátás, a megtérés teljes legyen. Az ember gyenge, régi szokásaitól lassan, sok munkával szabadul meg, és ebben a lelkipásztori és a pszichológiai szempontok egyaránt hasznosak lehetnek.

Jézus a felelősségtudatot az embernél, a betegnél is feltételezi. A megtérésre és a felebaráti szeretet gyakorlására szóló felhívásaival felelősségtudatunkat akarja növelni. A bűnös csak a bűnbánat és a felelősségtudat vállalása által jut el a hithez és az igazi szeretet gyakorlásához.

A NÉMET ABORTUSZTÖRVÉNY ÉS A PÁPA LEVELE

Az abortusz, vagy ahogy hivatalosan szokták nevezni: a terhesség-megszakítás kérdése, bárhol, bármikor merüljön is fel, mindig indulatokkal telített vitát vált ki. Még az Egyesült Államokban is, ahol mindenki szabadon vallhatja és hirdetheti a legképtelenebb tanoakat, az abortusz-kérdésben a kedélyek felforrnak, felvonulások, tüntetések pro és kontra napirenden vannak, sőt bombák robbannak az olyan klinikák területén, amelyek a terhesség megszakítására specializáltak magukat.

A katolikus egyház álláspontja e kérdésben a világon mindenütt egyöntetű. Jó leszögezni, hogy az abortusszal szembenállók táborára távolról se korlátozódik a katolikusokra, hanem magában foglalja — többé-kevésbé árnyaltan — a legtöbb keresztény egyházi közösséget, az egyistenhívő vallásokat, tehát a zsidóságot és az iszlámot. A türelmetlenek, az erőszakot alkalmazók viszont általában nem az abortusz katolikus ellenzői közé tartoznak.

Németországban néhány évvel ezelőtt sikerült hosszú viták után az abortusz-kérdésben kompromisszumos megoldásra jutni. Az elmúlt hetekben azonban újra fellángoltak a viták egy levél kapcsán, amelyet II. János Pál pápa a német püspökhöz intézett. A sajtó, rádió és televízió, néhány kivételt leszámítva, már akkor nekiment a pápának, amikor a levél szövege még nem is volt ismeretes.

Miért ez a felháborodás? A német abortusz-törvény egy sor kompromisszum könnyen felborítható egyensúlyára épül. A 218. § kinyilvánított célja a magzat védelme — amint azt az alkotmánybíróság megkövetelte, ugyanakkor alapjában véve a magzat-elhajtás számára nyújt törvényes lehetőséget. Elvben fenntartja azt az álláspontot, hogy a magzat-elhajtás büntetendő cselekmény, de ugyanakkor megszabja a feltételeket, amelyek betartása büntetlenséget biztosít az anyának és a beavatkozást végző orvosnak. E feltételek közt szerepel, hogy a magzat-elhajtás előtt az anyának fel kell keresnie egy államilag elismert terhességi tanácsadó szol-

gálatot. Ott megbeszéli problémáit, de legalábbis meghallgatja a tanácsadó felvilágosítását az abortusz testi, lelki és egyéb következményeiről. A tanácsadó rámutat arra a segítségre, amelyet az állam és a különféle szervezetek, intézmények nyújtani tudnak, ha a gyermeket megtartja. A tanácsadás megtörténtéről a tanácsadó szolgálat köteles igazolást adni. Ennek birtokában háromnapos gondolkodási idő után az anya elvégezetheti az erre feljogosított orvos által a terhesség megszakítását.

II. János Pál pápa levele éppen erről az igazolásról szól, amely nélkül az abortusz nem hajtható végre. A Szentatya kifejti, hogy az igazolás kiadása révén a katolikus terhességi tanácsadók — minden jószándék ellenére — szükségszerűen „kétértelműségbe” keverednek, „amely az egyház és tanácsadósolgálatának tanúságtételének világosságát és határozottságát elhomályosítja”.

Itt jegyezzük meg, hogy Németország több, mint 150 terhességi tanácsadó irodája közül majdnem 30-at katolikus szervezetek — a német Karitás, illetve a Német Katolikus Nők és Férfiak Szociális Szolgálat — működtetnek.

Már eleve meglepő a pápai levél hangvétele: nem parancsol, nem utasít, hanem testvéri hangon — kér. Nem követeli a tanácsadó-szolgálat megszüntetését, sőt, nyomatékosan kéri a püspököket, hogy az egyház hathatós módon maradjon jelen a segítséget kereső asszonyoknak nyújtandó tanácsadásában, ugyanakkor „találják meg a módját, hogy ilyenfajta igazolást az egyházi és az egyházzal kapcsolatban álló szervek ne állítsanak többé ki”.

Meglepetészerűen hatott a német püspökök egyöntetű állásfoglalása is, annál is inkább, mert előzőleg a sajtó és a televízió tudni vélte, hogy a német püspökök egy része szembeszegül a pápa akaratával. A német püspöki kar külön ülésen tárgyalta a kérdést, és egyhangúlag úgy döntött, hogy eleget tesz a pápa kérésének. Ehhez természetesen konkrét, gyakorlati megoldásokat kell keresni. Ezt

a feladatot egy külön bizottságra bízta, amelynek az év végéig lehetőséget kell keresnie a tanácsadói tevékenység folytatására anélkül, hogy a törvény által megkövetelt igazolás kiállítására sor kerülne.

A nehézség abból adódik, hogy ha a katolikus tanácsadó szervek megtagadják az igazolás kiadását, akkor szolgálatukat csak olyanok fogják igénybe venni, akik amúgyse gondolnak a terhesség megszakítására, hanem csak erkölcsi vagy anyagi segítséget akarnak. A katolikus tanácsadók így nem tudnak több életet menteni, hiszen eddig számos esetben sikerült meggyőzni az abortuszra elszánt asszonyokat, hogy gyermeküket hordják ki; a jövőben erre aligha lesz alkalmuk.

Az igazolás megtagadásának másik következménye, hogy eddig az állam megfizette a tanácsadást, mégpedig a kiállított igazolások számának megfelelően, ezentúl viszont nem teheti. Ezzel a katolikus tanácsadó szervek anyagi alapja szűnik meg.

További nehézség, hogy a németországi evangélikus egyház nem osztja a pápa álláspontját, és saját tanácsadói szolgálatát az eddigi mederben szándékszik tovább folytatni. Márpedig ha a két nagy történelmi egyház nem gyakorol együttesen nyomást a politikusokra, akkor kevés a kilátás a politikai jellegű megoldásra, például az abortusz törvény módosítására. A pápa levelének nyilvánosságra hozatala után a legkülönbözőbb irányzatokhoz tartozó politikusok értékelték igen magasra a katolikus tanácsadó irodák tevékenységét, és hangsúlyozták egyöntetűen, milyen fontosnak tartják, hogy ezek a jövőben is működjenek, arra azonban nem mutattak hajlandóságot, hogy a törvény szövegén bármiféle módosítást eszközöljenek.

Ha a törvényt nem módosítják, a megtörtént tanácsadásról pedig a katolikus központok nem adhatnak igazolást, akkor az egyháznak kell vállalnia a szolgálat anyagi fenntartását. Hogy ezt a német katolikus egyház tudja-e vállalni, azt ma nehéz előre megmondani. Annyit azonban biztosra vehetünk: a katolikus egyház életmentő elkötelezettségének folytatása nem fog anyagiakon múlni.

FRANK MIKLÓS

AZ AFRIKAI CSALÁD

Az afrikai kontinens politikai-társadalmi forrongásai, véres háborúi, törzsi villongásai, az ott élők küzdelmei a pusztító emberi túlélésért évtizedek óta a napi hírek állandó témáját alkotják. Szinte semmit sem tudunk viszont arról, hogy az egyház mennyit tesz ezeknek a népeknek a fölemelkedéséért, hányszor s milyen kockázatok-áldozatok árán emeli fel szavát az emberi jogokért, az igazságosság és a demokrácia érvényesüléséért. Néhány hónapja tartotta 11. közgyűlését a SECAM, az afrikai országok püspöki karainak tanácsa. Témája: *Az egyház mint Isten családja* volt. Nyilatkozatukban ezt a képet alkalmazzák nemcsak az egyházra, hanem az afrikai kontinensre is, utalva arra az ősi afrikai szemléletre, amely nemcsak a szoros értelemben vett kiscsaládot, hanem a nagycsaládot, a nemzetiséget s a törzset is családnak tekinti.

A püspökök elítélnék minden háborút, erőszakot, kegyetlenkedést, együttérzéssel szólnak a menekültekről, az éhezőkről, s tiszteletüket fejezik ki azok iránt, akik szolidaritást vállalnak a szenvedőkkel, a háborúk áldozataival, a menekültekkel. Felszólítják a világ országait, ne adjanak el fegyvereket Afrikának. Felhívják a politikai vezetőket arra, hogy megbízásukat felelős szolgálatnak tekintsék, s ne saját egyéni hasznukra fordítsák. A demokrácia alapföltételeként követelik a szabad és titkos választásokat minden országban.

Körlevélben fordultak híveikhez Etiópia püspökei is. Visszatekintve a polgárháború befejezése óta eltelt időre, örömmel üdvözlük az új alkotmány bevezetését, hozzáteszik azonban, hogy a politikai struktúrák megváltoztatása önmagában még nem teremti meg az igazságos társadalmi rendet, nem biztosítja a közjót, nem szünteti meg a rasszizmust és a törzsi viszályokat, ha nem jár együtt az emberek gondolkodásának megváltoztatásával. Etiópia a világ legszegényebb országai közé tartozik. Az egyház követeli a javak igazságosabb elosztását, s maga is mindent megtesz a nyomorúság enyhítésére, szociális intézményeivel, iskoláival, egészségügyi és szegénygondozó központjaival. Az ország népessége rohamosan nőtt az utóbbi évek-

ben, s ez fokozta a megélhetési nehézségeket. Nem jelenthet azonban megoldást az ártatlan emberéletek kioltása, a szaporodás drasztikus csökkentése adminisztratív intézkedésekkel. Az egyház életén belül a bázisközösségek, a kis keresztény csoportok („Mehaber”) erősítését tartják a püspökök a legfontosabbnak, hiszen bennük az őskeresztény közösségek egyenes folytatását látják.

Nyilatkozatban tiltakoztak *Kenya* püspökei is a biztonsági erők brutális föllépései ellen, s követelték az ország demokratikus reformját. A rohamrendőrök nem egyszer a templomokba menekült tömeget támadták meg, s gyilkolták halomra. Máskor a nyílt utcán rontottak rá a fegyvertelen és védtelen emberekre, otthonukból hurcolták el őket és lötték le vagy kínozták halálra szadista kegyetlenséggel. Az emberek elemi jogait követelik, az uralmon lévők pedig a legelembb reformokat is megtagadják tőlük, s minden megmozdulást brutális kegyetlenséggel fojtanak el. A püspökök arra szólítják fel a kormányt, hogy ne halogassa tovább a politikai párbeszéd megkezdését a reformokat sürgető erőkkel, hogy az alkotmányos reformok erőszakmentesen indulhassanak el: tegyék lehetővé a szabad és demokratikus választásokat az országban.

Ennek fényében a püspökök elítélnék minden háborút, erőszakot, kegyetlenkedést, együttérzéssel szólnak a menekültekről, az éhezőkről, s tiszteletüket fejezik ki azok iránt, akik szolidaritást vállalnak a szenvedőkkel, a háborúk áldozataival, a menekültekkel. Fel-szólítják a világ országait, ne adjanak el fegyvereket Afrikának. Felhívják a politikai vezetőket arra, hogy megbízásukat felelős szolgálatnak tekintsék, s ne saját egyéni hasznukra fordítsák. A demokrácia alapföltételeként követelik a szabad és titkos választásokat minden országban.

Hasonlóan éles hangú körlevelet adott ki a *Fülöp-szigetek* püspöki kara is. Előjáróban megjegyzik, hogy 1945-ben történt megalakulása óta a püspöki kar által kiadott körleveleknek több mint a fele foglalkozott politikai kérdésekkel. Arra is választ adunk, hogy miért: mert az ország politikája igen súlyosan

ártott a népnek. Olyan csatatérre vált az ország, amelyben egy kis csoport rendelkezik hatalommal és pénzzel, a nép többsége pedig áldozatává lesz önző és csalárd üzelmeiknek. A köztisztviselői karban eluralkodott az erkölcsstelenség, a három hatalmi ág az egyéni érdekek szerint összemosódik. A választásokat rafinált módszerekkel manipulálják.

A püspökök próbálják megjelölni a kiutat is: elsősorban a választások tisztaságát kell biztosítani, megfelelő, alkalmas és becsületes jelöltek állításával. Utalnak a jól ismert „rózsafüzéres forradalomra” is 1992-ben, amikor a nép összefogott a demokrácia megteremtése érdekében, és elkerülhetővé váltak a véres összecsapások. Jelenleg a kereszténység által felkínált értékeket — felebaráti szeretet, igazságosság, becsületesség — módszeresen lejáratják vagy legalábbis mellőzik. Sürgősen evangelizálni kell a politikát, vagyis a politikusoknak az Evangélium szellemében kell el látniuk feladatukat.

Venezuela püspöki kara januárban tartott közgyűlésén kiadott nyilatkozatában élesen elítélte az országot sújtó igazságtalanságot. Az ország szükségállapotban van — írták. Veszélyben a nép egészsége, katasztrofális állapotban van az oktatásügy, a gazdasági élet és az igazságszolgáltatás. Az országban félelem és bizonytalanság uralkodik. Minden tíz venezuelaiból nyolc szegénységben él. Az elégtelen táplálkozás miatt növekszik a halandóság, főleg a gyerekek között. E katasztrofális helyzetet nem fatális véletlenek, külső tragédiák okozták, hanem az az embertelen rendszer, amely vonakodik végrehajtani az állam reformját, rosszul gazdálkodik a rendelkezésére álló javakkal, amelyet megfertőzött a korrupció és a spekuláció. A közszolgálat összeomlása az egészségügyben a leg-súlyosabb. Sürgős reformokra szorul azonban a nevelésügy, az igazságszolgáltatás rendszere és az egész gazdasági élet is. A püspökök három éves program kidolgozását javasolják az ország fölemelkedéséért és evangelizására.

BERNÁT LÁSZLÓ

A KÉPZELET NYELVI ALAKZATAI Northrop Frye: Kettős tükör; Az ige hatalma

A kései művek melankóliájának lehetne példája a kilencvenes évek elején elhunyt kanadai irodalomtörténész, Northrop Frye munkája, ha mindaz a szerkezeti egyszerűség és lecsupaszítotttság, amit a halál küszöbe előtt szemlére bocsájt, csak időskori munkáit jellemezné. Pedig csak hűséges és következetes maradt ahhoz az úthoz, amelyre az ötvenes évek elején *Az irodalom archetípusairól* írott tanulmányában lépett. Vagyis: az események feltáráshoz nem a történészek segítségét keresi, bölcsességért pedig nem a filozófusokhoz fordul.

Valamit megérteni az ér igénk hozzáér, megérint jelentésszármazéka. Vagy ahogy Derridát idézve Frye írja: „a távollét olyan formája, mely a háttérből történelmi jelenlétet hív elő”. Halála előtt megjelent, negyvenéves tanítási tapasztalatát és egész életművét összefoglaló két kötetes munkájában a *Biblia* és az irodalom kapcsolatát vizsgálja. A kötőszó külön hangsúlyt kap a bevezetőben; nem a teológus tekintetével és nem a bibliatudomány felől, hanem az irodalmár nézőpontjából közelít tárgyhöz; ráadásul a modern hermeneutika képviselőivel (Gadamer, Ricoeur) is csak annyiban rokonítható, amennyiben szövegértelmezését kevésbé a történeti, inkább az esztétikai megértéssel kapcsolja össze. Kísérlete pontosan behatárolja a modern hermeneutika területeit. Egyrészt a szövegértelmezés tudományának szabályait tárja elénk, ugyanakkor egyfajta szellemtudományi módszertannak és létértelmezésnek tesz részesevé.

Jelentésfeltárásiának magva egyetlen mondat, amely Blake Laokoön című rézkarcán olvasható: „Az Ó- és az Újtestamentum a művészetek nagy kódja.” A fordító (Pásztor Péter) által az első kötethez választott magyar cím *Kettős tükör* ritka szerencsés vetülete a szövegátírásnak. Nemcsak azért, mert Frye egyik korábbi, azonos című esszéjére utal, de azért is, mert a szövegfordítás tevékenységére támaszkodó Szentírás kezdeteit hihetetlen összpontosítással képes sejtetni. Akárcsak az a másik Blake-metszet, amely a *Kettős tükör* magyar kiadásának borítóján is látható: Isten

szakadékszerű mélységként mutatja meg Jób-nak a Földet, ahol Behemóth és Leviathán visaskodik. Mintha ismerősnek vélt világunk tudattalanjába pillantanánk be. A két szörny közül az előbbi Isten útjának kalauza, Leviathán pedig a gyerekes gőg fogvatartója. A szemlélő a Föld törvényeit követi, a Föld az Ég törvényeit, melynek változásairól a szemlélőnek csak sejtései lehetnek.

Frye olyan költőt választott lelki vezetőnek Blake személyében, akinek segítségével nemcsak saját belső hangjának értelmezésére, hanem a megsemmisülés állapotának láttatására is képes. Arra a bizonyosságra, amelyről Szent Pál zsidókhöz írott levele (11,1) nyomán Dante a Paradicsom 24,64-65-ben írt. A remélt dolgok valósága és a láthatatlan bizonyossága számára eszmétörténeti határterületet jelöl, amit az irodalomtudomány fogalmaival ír le. Részben a mitológiakutatás, részben pedig a pszichológia eredményeire támaszkodik, amikor a verbális közlésben észlelési, fogalmi, ideológiai és képzeleti szinteket különböztet meg. Értelmezésében a képzelet világa a jungi imaginációval mutat rokonságot. Vagyis nem annyira személyes, ötletszerű tevékenység, hanem aktív és tervszerű alkotás, ami ismételhető. Éppen az ismétlések során ismerhető fel a képek világának önálló élete. Olyan lélektani tevékenységekből eredeztethető, mint az álom vagy a fantázia, ugyanakkor szimbolikus alakok is felbukkannak, akik a természet elemeit vagy tulajdonságait jelképezik, és akiknek tettei történetstort alkotnak. Azonban a történetek, akárcsak a népmesék vagy a legendák kapcsolata az irodalommal, nem merül ki a geneológiában, mert a mítoszok „legáltalánosabb formában körvonalazzák az emberiség önnön természetéről és sorsáról alkotott látomását”.

Mindkét kötet bevezetőjében hangsúlyozza: a *Biblia* nem irodalom, hanem — „mint a mozaikterem vásznára vetül fényforrás” — az irodalom legelvonatbabb formája, amely a szakrális és profán változatokat is átvilágítja. Véleménye szerint a profán változat minden esetben a démoni paródia szintjén valósul meg, a szakrális változat pedig, amely nem parodikus, hanem magának a démoninak a testet öltését és tevékenységét jeleníti meg,

mint például Dante *Commediája*, a komikum jegyeit viseli magán.

A két könyv közül a *Kettős tükrök* címet viselő első kötet a letisztultabb. Szerkezete körülhatárolt képzeleti térbe szervezi a biblikus anyagot, melynek négy bejárata van: a nyelv, a mítosz, a metafora és a tipológia. Frye értelmezésében a Biblia mindenekelőtt egység, nemcsak a szövetség, hanem az írás mint nyelvi elvonatkoztatás értelmében. Az írás először hallgattat, majd láttat. Frye a kinyilatkoztatás nyolc állomását különbözteti meg, és a „meghirdetés” jelentésű görög kérügma szóval jelöli őket. A Pentateukhoszból három eseményt jelöl meg, a teremtést, az exodust és a törvényt. Kerügmátikus állomásnak tekint a próféták látomásait (legtöbbet Ézsaiásra hivatkozik), és a bölcsességi könyvek közül különösen a *Zsoltárkönyvet* és *Jób könyvét*. Az újszövetségi írások közül az evangéliumokat és az Apokalipszist emeli ki a kérügma eseményei közül, mégpedig úgy, hogy két részre bontja; egy múltban, Noé idejében bekövetkezett apokalipszisra, és egy másik, jövőben bekövetkező feltámadásra, melyről a *Jelenések könyvében* olvashatunk.

Mielőtt az események kijelölésében önkényességre gyanakodnánk vagy esetlegességet sejtve azt feltételeznénk, hogy a *Bibliából* bármely más események is kijelölhetők, érdemes emlékeztetni arra a nyelvészeti megfigyelésre, hogy ellentétben a szavak rendjével, ahol is véges számú mondat ismeretében elvileg végtelen számú mondatot alkothatunk (N. Chomsky felismerése), a mítoszok száma véges és behatárolt. Ebből pedig az következik, hogy Frye számára a kinyilatkoztatásnak csak azok a helyszínei és eseményei jöhetnek számításba, melyek a „főhős”, vagyis a Mesiás életének is fontos állomásai, a teremtés és megtestesülés, a pokolraszállás, az igazak megszabadítása és a mennybemenetel. A helyszínek pedig egyben teológiai szintek: a menny, a bűnbeesés előtti Paradicsom, a bűnbeesés utáni földi élet és (mint az apokrif iratok közül a Nikodémus evangéliumban olvasható) a pokol.

A kisebb könyvtárt feldolgozó kötet szerkesztésében is követi az állomásokat, az ötödik fejezet pedig miniatürizált formában tartalmazza a kinyilatkoztatás állomásait. Így az első kötet végén oda érkezik meg, ahonnan kezdetben elindult: az olvasóhoz, akinek már

az első két, nyelv és mítosz kapcsolatát vizsgáló fejezet után nyilvánvaló lehet a szerző bölcséleti kötéltné. Egyrészt feltételezi, hogy a *Biblia* is hasonló képzeleti és nyelvi alakzatokat használ, mint az irodalom (a nyelvi szintek tagolásában a 18. századi olasz bölcselő, Vico nyelvelmélete segíti), s így az irodalom képzeletvilágának értéke a *Biblia* nyelvi világának előfeltétele, ugyanakkor a *Bibliát* nem irodalomként, hanem az irodalomon túli meghirdetés, a kérügma értelmében elemzi. Annak a világnak a képeként, amely odaát van és láthatatlan, s melynek fényében parodisztikussá válnak a mindennapi élet merész buzgalmai.

Amikor rámutat a bibliai elbeszélések félparabola alakjára, ezért is értekezik arról a formáról, amely az irodalomban a komédiára jellemző: amit elutasítunk magunktól, az később magába zár és rabul ejt (gondoljunk Dante komédiájában az égi parabolára meredő két földterületre, a zárt pokolra és a nyitott, csillagkörökkel érintkező purgatóriumra). Érdekes módon Frye általános elmélete ott eredeti, ahol távortartja magát a vallásbölcsélettől, s ehelyett jóslatszerű, megvilágosító erejű biblia képek együttállását képes felmutatni, ami azt a hermeneutikai közhelyet erősíti, hogy minden irodalom, minden elképzelhető jelennel egyidejű, vagyis Gadamer megfogalmazásával „az írásosság a nyelv absztrakt idealitása”.

Az *Ige hatalma* első részének kissé nehézkes ismétlései, feleslegesnek tűnő, túlírt retorikus kitérői a csalódottság érzésével tölthetik el az olvasót. Ám ha csalódottságán úrrá lesz, az ötödik fejezettől ritka szellemi élményben részesül. Az *imago mundi* tevékenységén keresztül az irodalomtudós az *axis mundi* bibliai pontjait mutatja be. Először a hegy képével és a hozzá kapcsolódó felemelkedés képzetével találkozhatunk. Jákob létrájával, Salamon templomának csigagrádicsával, az egyiptomi piramislépcsőkkel, a Genezisben szereplő Bábel tornyával, Dantének Beatricéé és San Juan de la Cruznak a Karmel hegyére vezető útjával, amelyek Frye értelmezésében a megtestesülésnek és a testben alászálló Igének kerügmátikus illetve irodalmi képei. A korábban említett négy teológiai szint az *axis mundi* fokainak is felfogható. A képek megkülönböztetése annak alapján lehetséges (és itt igen erősen érezhető az amerikai, White és Bene-

dict nevével ismertté vált kulturális antropológiai iskola hatása), hogy milyen minta alapján szerveződnek. A természeti ciklikus mozgást követik-e, s ezáltal a démoni paródia képeivé válnak, vagy pedig a jövőre irányuló apokaliptikus szemléletet vetítik ki. A démoni paródia az említett teológiai szintek tükörfarmája. Ami az eredeti mítoszban a mennyhez kapcsolódik, az itt az űr és halál birodalmának része. Ami a földi paradicsom szintje, az a paródiában a civilizáció igazságtalanságait jeleníti meg. A bűnbeesés utáni emberi élet, vagyis a tulajdonképpeni mindennapok, a paródia szintjén elfojtott vágyként jelenik meg; ami pedig eredetileg a démoni világhoz tartozott, a paródiában a tökéletes önazonosság és a teremtő világát jellemzi.

Az *axis mundi* női változatának alapképe a kert. Nem véletlen, hogy Frye a második jahvista teremtéstörténettel kezd vázolásába, majd hosszan időz az *Énekek éneke* szublimált képeinél. San Juan de la Cruz útját, mely az elfordulástól a felemelkedéshez vezet, a szerelmesét kereső menyasszony képével azonosítja, melynek utolsó állomása a *Jelenésekben* föltárló város. Igen tanulságosak azok a részek is, ahol az irodalomtudós a szerelem létrejáról elmélkedik: „A szerelem létrejár, miként a bölcsessége is, olyan világba visz fel, amely nem a tudomány objektív világa, de nem is a lélektan szubjektív világa, ám áthatol mindkettőbe. A szerelem kozmosza olyan kozmosz, amely emlékeztet a szó etimológiai kapcsolatára a 'kozmetikummal': magyaráz magában foglalja a szép és a rút kategóriáját”.

Az alászállás és zuhanás képzetét a beteljesületlen vágyak és a barlang képe jelképezi. „A poklot — olvashatjuk a hetedik fejezetben — talán a Föld felszínén lévő emberi konstrukciónak kellene felfognunk, amelyben az emberi történelem nagy része zajlik. Mint Dante poklában, ebben is találunk viszonylag kényelmes, bár lelkiileg kissé magányos kertvárosokat, de az ironikus irodalom még ezeket is felszámolja. Ez a fajta pokol abban az értelemben van lent, hogy nem üti meg annak a világnak a mércéjét, amelyben kedvünk szerint élnénk.” A prófétai könyvek közül Ézsaiás és Jónás könyvéből kapunk példákat a dermedtség és elidegenedetség világára. Ez a beteljesületlen világ nemcsak azért kísérteties, mert akadályoztatott a vágyak kielégíté-

tése, hanem azért is, mert nem oldja föl azt a szorongást, hogy magunk is valamilyen vágy áldozataivá válhatunk. Mindazonáltal ez a teológiai szint segít annak tisztázásában, hogy legyőzzük a halált, hogy ráébredjünk arra a belső látomásra, ahova bármilyen második eljövétel esetén juthatunk. Frye a barlang képében azokat az emlékeket szemrevételezi, melyeket Krisztus feltámadásának a képe világít át. Ide tartoznak azok az élmények, melyeket közkeletű szóhasználatlalt a tudat alatti világba sorolunk; a szakadozott emlékezet, a hasonmás-motívumok, a tükörök, a visszhangok és az árnyak képei, valamint a lelki káosz elemeit elrendező képzetek.

A záróképcsoport, a kemence a démoni világ képét, Lucifer azonosítását és a mennyei háborúskodás következményeinek eseményeit világítja meg, a száznegyvennégy ezer elcsépelt antitípust, akikről mind a Genezis, mind Énoch apokalipszise említést tesz. Ezen a képzeleti szinten értelmeződik Conrad regényének, a *Sötétség mélyének* kíméletlen zsarnokhőse, a romantika diabolikája, a titáni és a démoni küzdelme. A kemence ugyanakkor nem feltétlenül negatív érzelmeket keltő helyszín. Lehet a megtisztulás, a finomítás helye, mint a *Bibliában* az egyiptomi fogság, mint ahogy nem kizárt, hogy maga az emberi élet is megtisztító látomás. Tanulságos és metafizikai mélységeit tekintve akár Cioran aforizmái között is szerepelhetne az a kommentár, amit Frye a pokoli alászállásokról ír: „Az ember, úgy látszik, nem tud boldogulni anélkül a tudat nélkül, hogy létének van valami értelme: ha csatlakozik abban az érzésben, hogy a világ neki teremtetett, beéri azzal a hittel, hogy különleges átok sújtja, a teremtés bűnbakja. Attól az érzéstől, hogy rajta kívül nincsen semmi, ami tudna létéről, falra mászik, pontosabban föl az *axis mundi* létrejárára, hogy találjon valamit, ami tébolyával egyezik”. Ebből is okulva fogalmazza meg kételyeit az Apokalipszis második eljövételének időbeli eseményével szemben. Míg az evangéliumokban a messiási eljövétel időben történik, addig az Apokalipszis látomása, a második eljövétel Frye számára képzeleti esemény, vagy ahogy fogalmaz: „a történelem minden forradalma, melyet a jövőre irányuló apokaliptikus látomás vezérel, merő illúzió: nem más a keresztény forradalom sem”. A második kötet címe Lukács evangéliumából (4,32)

vétetett, és azt az ellentmondást hivatott érzékelteni, amire Frye még az első kötet bevezetőjében figyelmeztet: a válaszadás olykor épp azért téves, mert olyan szinten kívánja rögzíteni az eseményeket, amelyen csak tévesen lehet. A démoni képsorozat példázatát *Jób könyvével* érzékelteti. Élményerejű megfogalmazással persze a kötet korábbi fejezeteiben is találkozhatunk, például a negyedik fejezetben, amikor Frye arról ír, hogy „a világi élet, melyet a szent téren végzett cselekedetek hatnak át, a halál pillanatában továbblép »anti-típusához«, az örök élethez” (134. o.). De aligha vetekedhet az előbbi megfigyelés azzal a profecióval is beillő kommentárral, amit a *Kettős tükör*ben a menyemenetelről olvashatunk: „A menyemenetel történetében (Ap-Csel 1) Jézus felemelkedik az égbe, míg nem »felhő fogá el őt szemeik elől«; e beszámoló »betű szerinti« olvasata első látásra igen különös, a kép, ismét nem az, hogy Jézus lebegni kezd, és kirepül az űrbe, hanem az, hogy kiszabadítja az emberiséget a természetes levegőtől” (324. o.).

Frye számára, aki különben nagyapja nyomdokain haladva maga is metodista lelkész, a *Biblia* mindenekelőtt képzeleti és nyelvi esemény, szavak, mondatok és történetek sorozata, amelyek képekké szerveződnek, és mivel jelenlétük minden jelenben jelenvaló, később tapasztaltatá, életememényé válhatnak.

Értelmezése olyan félreértéseket okozhat, melyek legalábbis megkérdőjelezhetik az irodalomtudós hitét. Pedig nem erről van szó. Ebben a megkerülhetetlen kérdésben talán Karl Rahner vallásbölcseleti felfogása mutat utat, aki szerint „minden tudomány antropológia, az egyetlen teológia kivételével”. Frye, az irodalomtudós az emberi képzelet és szellem működésének leírására tesz kísérletet, mégpedig úgy, hogy a teológiai megszólítottság üzenetével világítja át az eseményeket. Számára még a mitológia is magában foglalja a nem emberi mértékű és dimenziójú személyiségek (angyalok, démonok, steineri hő- és borgeszi képzelt lények) létezését. Ám ahelyett, hogy lomha élvezettel elmerülne e lények elemzésében, újrameséli és úgy kommentálja történetüket, hogy mögöttük személyes irracionális élményeket sejtethetünk. Ebből a szempontból a legemlékezetesebb a *Kettős tükör* Leviathán és Behemóth értelmezése (319. 329 o.), ahol mind a gyermeki képzelet

helyettesítési módjait, mind a szétesett, beteg lelkület tehetetlenséggel fenyegető, tárgyyszerű kijelentéseit képes új, állítmányi összefüggésbe helyezni. Ugyanakkor nem hagy kétséget afelől, hogy hasonlóságaik ellenére a bibliai elbeszélések igazságtartalmukat tekintve épp az ellentettjei a klasszikus, például görög mítoszoknak. „Ha a bibliai mítoszok igazak — írja az *Ige hatalmában* (189. o.) —, a klasszikusok pedig hamisak, akkor hasonlóságaikról csak úgy lehet számot adni, ha az utóbbiakat a bibliai mítoszok démoni paródiáinak vagy tündérmeséknek, a bűnbeesés utáni megzavarodott emberi emlékezés szüleményeinek nevezzük.” Ahogyan a *Jób könyvének* elemzése a bibliai elbeszélések szerkezetét és az emberi életnek azt a részét mutatja be, ahol tudatos tevékenységgel nehezen boldogulunk, úgy az Apokalipszis a Biblia képvilágának összegzése. Az evangéliumok mellett e két könyv világítja meg azt a teológiai eseményt, hogy Isten beavatkozott a történelembe, és emberként testet öltve átélte és felszabadította az emberi alávetettség élettapasztalatát.

Nem hagyhatók azonban szó nélkül az irodalomtudós munkájának ellentmondásai, melyek feloldására tudatosan nem is törekszik. Ez lehet az oka annak a kissé blöffszerű és tudóshoz ritkán méltó balfogásnak is, amivel a *Kettős tükör* elején találkozhatunk. Frye Kínából hazafelé, a repülőgépen egyik kínai kollégájának arra a kérdésére, hogy miképpen magyarázhatná meg diákjainak a kereszténység jelentőségét a Nyugat kultúrája számára, azzal válaszolt, hogy ha a kínai diákoknak van fogalmuk Marxról, akkor nyilván tudják, hogy „Marx szellemi atyja Hegel, szellemi nagyapja pedig Luther Márton.” Ami persze „igaz”, de aligha a kérdés magyarázata, inkább a „mi mennyi?” ismételt vakrepülése.

Míg a modern hermeneutikák mítosztalanításra és a mítosz helyett a szimbólumok jelentéseinek feltárására vagy éppen megsemmisítésére töreksznek, mert feltételezik, hogy hamis valóságot jelenítenek meg, addig Frye hűséges maradt a mítoszhoz és a képzelet narratíváihoz. Olvasói és a tanárok számára, akik ezután talán a konkordanciát is jobban méltányolják, arról a világról beszél, amely a körülhatárolt, szent tér nyelvi képe.

SZILÁGYI GYÖRGY

SÓLYMOS SZILVESZTER: EZER ÉV SZÁZ BENCÉSE

Szép millenniumi ajándékkal lepte meg a magyar egyháztörténetet megismerni vágyókat a tudós bencés szerzetes, a rendtársairól készített portrégyűjtemény ugyanis egyszerre tudományos és népszerűsítő mű. Az első portré Pannonhalmi Boldog Mórt, az utolsó a két éve elhunyt Söveges Dávidot idézi. Ezer év rendtörténetének jól megválasztott fejezetei ezek, s nemcsak papi arcéleket idéz föl, hanem azt is megmutatja, hogyan táplálta, erősítette a bencés rend a magyar művelődéstörténetet és lelkeséget.

Az olvasó természetesen érzi, hogy Sólmos Szilveszter rendtársairól szólva mindig tapintatosan fogalmaz, az ítéletalkotást az egyes korszakok mélyebb ismerőire bízva. Kitűnő példája ennek a visszahúzó, inkább a pozitívumokra összpontosító magatartásnak a Vaszary Kolosról szóló fejezet, kivált hercegprímási működését idéző részlete.

Életszerűvé, olvasmányossá teszi Sólmos Szilveszter stílusát finom, szeretettel átszőtt ironiája. Az elmúlt évtizedekhez közelítve nagy fáradtsággal gyűjtögette össze a még élő tanítványok, munkatársak, rendtársak emlékezéseit, s az anekdoták még bensőségebbé teszik a megidézetteket. Nagyszerű, eleven a Radó Polikárról szóló fejezet, amelyben elhittető erővel idézi élénk a világhírű tudóst és a szeretni való, szórakozott embert. Jó érzékkel helyezkedik bele hősei belső világába, ez teszi, hogy sok olyan jellemvonásukra is rávilágít, amely alighanem homályban maradna az avatatlan tekintete előtt. (Ilyen szempontból kiemelkedő a Kühár Flórist idéző részlet.)

Nagy érdeklődéssel olvastam a Holenda Barnabásról szóló fejezetet. Nem mintha matematikából vagy az általa oly kiválóan művelt kísérleti fizikából kivételes képességek birtokába jutottam volna, de Holenda Barnabás ilyen tárgyú, a Vigiliában megjelent írásait megértettem, ami nyilván nem az én érdemem volt. Sosem felejttem el kicsit reménytelen, de megértő tekintetét, amint az érettségin fizika-feleletemet hallgatta az elektromos gépekről, generátorokról és motorokról. Ő volt az elnökünk, s holtában is elnézést kell kérnem általam okozott megpróbáltatásaiért.

Volt bencés diákok, a nálam kicsit idősebbek a Szívós Donátról írtakat dicsérik nagy lelkesedéssel. Remek, mozgósító szónok lehetett. „Donát urat” ma is úgy emlegetik, mint az egyik nagy tanáregyéniséget, könyvei jónéhányunknak ma is kedvenc olvasmánya. A Nemzeti Újságban megjelent írásait sokunk őrzi lapkivágat-gyűjteményében. Bizonyára sikerkönyv lehetne kéziratos naplója, amelyről Sólmos Szilveszter említést tesz.

No, és még egy legendás bencésről: Szunyogh Xavér Ferencről, a hihetetlenül népszerű prédikátorról, aki egy-egy aforizmájával is a lélek mélyére hatolt. Emellett és nem mellékesen a liturgikus mozgalom nagy alakja volt, az általa kiadott *Misszálé* szinte minden keresztény családnak kedves imakönyve volt. Vele kapcsolatban megint kiadatlan műről, népszerűsítő Szentírás-parafrazisáról emlékezik meg Sólmos Szilveszter. Nem ismerem e művét, de vajon éppen ma nem lenne népszerű kalauza azoknak, akiknek az eredeti szövegek még nehezen értelmezhetőek?

Végül egy kedves ismerős: Rezek Román, akiben a költőt végleg elnémitotta Horváth Béla rosszindulatú bírálata. Megszállott népszerűsítője volt Teilhard de Chardin életművének, vastag csomagokban érkeztek fordításai és *Sodródó világ* összefoglaló címmel írt kommentárjai, amelyek azt is jelezték, hogy az egzisztencialista filozófiában is kitűnően iskolázott volt. Mi lett vajon sokszorosítva kiadott magyar folyóiratának a sorsa? S mi lesz a Teilhard de Chardin-fordításoké? (Pannonhalmi, 1997)

RÓNAY LÁSZLÓ

GION NÁNDOR: MINT A FELSZABADÍTÓK

Különös élettér ez a Duna-medence. Különböző kultúrák, vallások, történelmek olvasztótégelye, amely a Monarchia részekre hullásával egyetlen helyen őrződött meg valamelyest, sokszínű, változatos, tehát konfliktusokkal terhes formában: a Délvidéken. Keresztények, zsidók, mohamedánok: magyarok, horvátok, szerbek bosnyákok, montenegróiak élnek együtt, apróbb-nagyobb tragédiákkal, örömekkel, vonzó-taszító szerelmekben, barátságokban, látszólagos időtlen-

ségben lebegve, a háttérben zajló történelmi eseményeket inkább csak tudomásul véve. Hatalmas atmoszférateremtő erő szükséges a tünékeny pillanatok ábrázolásához, Csehov, Hrabal, Marquez ereje. Gion Nándor, a vajdasági magyar irodalom 1993 óta Magyarországon élő legnagyobb tehetsége, birtokában van ennek az erőnek. Lazán egymásba fonódó, mégis önálló elbeszéléseinek füzérét — Domokos Mátyás válogatása — Irmay József asztalosmester alakja köti össze. A mester munkája során sokféle tájon megfordul, a legkülönbébb emberekkel találkozik, első pillanatban hétköznapiak látszó nőkkel és férfakkal, akiknek látszólag eseménytelen életében a mester majdhogynem szenvtelen elbeszélésében a szemünk láttára történik meg a varázslat, figyelmeztetve arra, mennyi csodára bukkanhatunk, ha állásfoglalás, ítékezés helyett őszinte kíváncsisággal figyeljük a körülöttünk élőket, mindazt, ami történik velünk; a világot. A kötet legszebb elbeszélései — *Jó lélek költözött beléjük; Március; A mimózákat nem szabad késsel bántani* vagy *A medúzák nem hoznak szerencsét* — a már említett nagy mesterek műveit idézik. Műélvezetünket mindössze a — a szövegszerkesztők használatának általánossá válása óta lassan már szinte megszokott — sajtóhibák tömege zavarja. (Osiris, 1996)

NASZLADY ÁGNES

KENYERES ZOLTÁN: ADY ENDRE

Vannak könyvek, amelyek rövid terjedelmük ellenére is meghatározóak valamely tudományág fejlődésében, amelyek képesek újjarajzolni egy kanonizált művész arcképét. A Kenyeres Zoltán által szerkesztett, most induló *Klasszikusaink* sorozat első kötete Ady Endre pályaképét rajzolja újjá. Az irodalomtudós nem kevesebbet célzott meg, mint hogy a 20. század végének interpretátoraként vázolja a majd egy évszázados Ady-recepció fő törekvéseit és eredményeit — kiegészítve természetesen saját, századvégi olvasatunkkal, ugyanakkor filológiai, eszme- és ízléstörténeti eszközökkel rekonstruálva az Ady-korabeli befogadói közeget.

E rendkívül igényes cél elérésének legfőbb próbaköve a megközelítési mód helyes megválasztása — a módszer, amely oly nagy je-

lentőségre tett szert az újkor filozófiájában és a tudományelméletben. Kenyeres Zoltán Ady-könyvében némi feszültség érezhető az *Előszó*-ban tükröződő, a legmodernebb irodalomtudományi iskolák eredményeit alkalmazó szemléletmód, valamint az Ady-életművet időrendben bemutató, a pozitivistá irodalomtudomány eszközeivel felépített szerkezet között. Ez azonban olyan feszültség, amely ugyanakkor termékeny is: a 20. századi irodalomelméleti iskolák eredményeinek fölényes ismerete új szint kölcsönöz a hagyományos felépítésű monográfia-formának, amely forma kölcsönösen jótékony hatást gyakorol a modern irodalomelméleti tanítások alkalmazási módjára: megszünteti annak sterilitását, s befogadhatóvá teszi eredményeit az olvasó számára is.

Kenyeres Zoltán széles szellem- és filozófiatörténeti összefüggésrendszerbe helyezve Adyt és költészetét, amelynek fő csomópontjai a korábbi Ady-interpretációkkal szemben Nietzsche, Brentano és Stefan George alakja és művei köré kristályosodnak, számos újszerű fölismeréssel, megállapítással gyarapította a költő életművével kapcsolatos gondolkodást. Hasonló haszonnal forgathatja az olvasó a művet, ha fogódzókat keres a könyvtáryira duzzadt Ady-szakirodalomban való tájékozódáshoz: Kenyeres Zoltán anélkül, hogy túl nagy teret szentelne a másodlagos irodalomkritikájának, mértékadó hivatkozásai által jelöli ki helyüket a recepció folyamatában.

Kenyeres Zoltán monográfiájában az életműben betöltött szerepének megfelelő súllyal szól Ady istenes verseiről, s miként a mértékadó művek esetében, e témában is kijelöli a kutatás további irányát. Szerinte ugyanis Chateaubriand *A kereszténység szelleme* című műve megjelenése óta nyilvánvaló, hogy a 19. századi „újvallásosság” váltakozó szerencsével folytatja a harcot „a pozitivizmussal és a pozitivizmus nagy gyűjtőmedencéjében önállósuló különféle szcientista, vallásellenes ideológiákkal és világnézeti áramlatokkal” (36. o.). E gondolatkör rendszeres kifejtése, a magyar és az európai irodalom történetébe való beillesztése nagy feladatként várat magára, hogy az új évezred küszöbén tisztelettel adózzunk azon művészek előtt, akik, mint Ady is, „nem Isten-nel (...), hanem Istenért küzdött: a bizonyosság megnyugvásáért”. (Korona, 1998)

KISS SZEMÁN RÓBERT

SOMMAIRE

BALÁZS BARSÍ:	L'Esprit-Saint et la Résurrection
LÁSZLÓ NÉMETH:	Paul VI et le Cardinal Mindszenty
CSABA LATORCAI:	La vie de St Adalbert
JÁNOS ZLINSZKY:	La défense de la vie et de la famille dans la Constitution
GOTTFRIED BACHL:	Mariage et salut
TAMÁS LÁSZLÓ:	L'Église catholique pour les familles

INHALT

BALÁZS BARSÍ:	Der Heilige Geist und die Auferstehung
LÁSZLÓ NÉMETH:	Paul VI. und Kardinal Mindszenty
CSABA LATORCAI:	Das Leben des hl. Adalbert
JÁNOS ZLINSZKY:	Der Schutz des Lebens und der Familie in der Verfassung
GOTTFRIED BACHL:	Ehe und Heil
TAMÁS LÁSZLÓ:	Die katholische Kirche für die Familien

CONTENTS

BALÁZS BARSÍ:	The Holy Spirit and Resurrection
LÁSZLÓ NÉMETH:	Pope Paul VI. and Cardinal Mindszenty
CSABA LATORCAI:	The life of St. Adalbert
JÁNOS ZLINSZKY:	Defending life and family in the Constitution
GOTTFRIED BACHL:	Marriage and salvation
TAMÁS LÁSZLÓ:	The Catholic church for the families

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőség: BITSKEY BOTOND, HORÁNYI ÖZSÉB, KISS SZEMÁN RÓBERT, MORVAY EDIT

Szerkesztőbizottság: BÉKÉS GELLÉRT, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, MOHAY TAMÁS, NAGY ENDRE, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ, VÁRNAI JAKAB

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: VESZPRÉMI NYOMDA RT. ; Felelős vezető: Erdős András vezérigazgató

Lapunk megjelenését a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Alap és a Soros Alapítvány támogatja
Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. Telefon: 117-7246; telefax: 117-7682. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://communio.hcbc.hu/vigilia> /E-mail cím: vigilia@hcbc.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta, a HÍRKER Rt., az NH Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkszámla száma: OTP. VII. ker. 11707024—20373432. Előfizetési díj: 1 évre 1200, — Ft, fél évre 600, — Ft, negyed évre 300, — Ft egy szám ára 115, — Ft. — Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy az Inter-Europa Bank Rt-nél (1053 Budapest, Szabadság tér 15.) vezetett 11100104—1971941402 sz. számláján. Ára: 45, — USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ÖRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 115 Ft

VIGILIA

SZEMLE

SÓLYMOS SZILVESZTER	Ezer év száz bencése
GION NÁNDOR	Mint a felszabadítók
KENYERES ZOLTÁN	Ady Endre

A SZEMLÉKET ÍRTÁK	Kiss Szemán Róbert, Naszlady Ágnes és Rónay László
-------------------	---

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A cseh neokatolikus irodalom kincsei
- Keresztény-magyar századokból
- Szociális körkép határainkon túl
- Az ezredvég reménye
- A szenvedés átká és áldása